

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Proměna vztahu matky a dcery narozením vnoučete

Vypracoval: Anežka Petrásková

Vedoucí práce: Mgr. Jana Kouřilová, Ph.D.

České Budějovice 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 20.4.2016

.....
Anežka Petrásková

Abstrakt

Název práce: Proměna vztahu matky a dcery narozením vnoučete

Autor práce: Anežka Petrásková

Vedoucí práce: Mgr. Jana Kouřilová, Ph.D.

Počet stran: 75

Práce se zabývá vývojem vztahu matky a dcery a jeho proměnou narozením vnoučete. Teoretická část se věnuje mateřství a prarodičovství z hlediska jeho významu pro ženu a podmiňujícím faktorům. Popisuje vztah matky a dcery od matčina těhotenství až po dospělost dcery v kontextu významných mezníků. Obsahem praktické části je kvalitativní výzkum metodou polostrukturovaného interview s matkami. Výzkumná otázka se týká matčina prožívání vztahu s dcerou po narození vnoučete. Cílem výzkumu je zjistit, zda matky percipují narození vnoučete jako mezník vztahu s dcerou. Získat reflexe matek na změnu jejich pohledu a postoje vůči dceři, zmapovat adaptaci na roli babičky a identifikovat aspekty, v jakých se vztah po narození vnoučete z matčiny perspektivy změnil. Data byla zpracována obsahovou analýzou, která vymezuje stěžejní informace a oblasti proměny vztahu. Bylo zjištěno, že většina matek z výzkumného souboru změnu ve vztahu subjektivně neprožívá a nezaznamenává. Narození vnoučete přineslo změny v různých aspektech, jako je změna přístupu k dceři, četnost kontaktů, společné aktivity, a především se stalo mezníkem přijetí dceřiny dospělosti.

Klíčová slova

Mateřství, prarodičovství, vztah matky a dcery, mezníky vztahu, proměna vztahu

Abstract

Title: Transformation of the mother-daughter relationship caused by the birth of grandchild

Author: Anežka Petrásková

Supervisor: Mgr. Jana Kouřilová, Ph.D.

Number of pages: 75

The work discusses the development of mother-daughter relationship and its transformation caused by the birth of a grandchild. The theoretical part is devoted to motherhood and grandparenthood in terms of its importance for the woman and to the conditioning factors. Describes the relationship between mother and daughter from the mother's pregnancy to adulthood of the daughter in the context of significant milestones. The content of the practical part is a qualitative research by using the method of semistructured interviews with mothers. The research question concerns the mother's experience of the relationship with her daughter after the birth of a grandchild. The aim of the research is to determine whether mothers perceive the birth of a grandchild as a landmark of the relationship with her daughter. To get reflections of mothers to the change of their perspective and attitude towards his daughter, mapping adaptation to the role of grandmother and identify aspects in which the relationship after the birth of a grandchild from a mother's perspective has changed. Data were processed with content analysis, which identifies the main information area and the transformation of the relationship. It was found that most mothers from the research sample change in the relationship does not subjectively experience and register. The birth of a grandchild brought changes in various aspects, such as a change in attitude and approach to his daughter, a frequency of contacts, joint activities, and especially became a landmark of acceptance of daughter's adulthood.

Keywords

Motherhood, grandparenthood, mother-daughter relationship, relationship milestones, transformation of the relationship

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí své bakalářské práce Mgr. Janě Kouřilové, Ph.D. za trpělivost, ochotu, odborné vedení a poskytování cenných rad a podnětů při zpracování mé práce. Dále bych chtěla poděkovat respondentům, za jejich ochotu zúčastnit se výzkumu. Také děkuji své rodině za podporu při studiích a tvorbě této práce.

OBSAH

ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1. Mateřství.....	9
1.1 Mateřství a pohled společnosti	9
1.2 Mateřství z pohledu matek	10
1.3 Proměna ženy v matku a přijetí nové role.....	11
1.4 Faktory ovlivňující mateřství	12
1.2.1. Biologické faktory	12
1.2.2. Sociální faktory.....	13
1.2.3. Psychické faktory.....	14
1.2.3.4 Emoce v mateřství	14
2. Prarodičovství	16
2.1. Role babičky a její proměna	16
2.1.2. Význam babiček	16
2.2. Psychické faktory	17
2.3. Sociální faktory	18
3. Vztah matky k dceři	19
3.1 Těhotenství matky.....	20
3.1.1 Komunikace matky a dcery během těhotenství	21
3.2 Porod	22
3.2.1 Prožívání změn po narození dítěte.....	23
3.3 Vývoj vazby matky a dcery a následná separace.....	24
3.3.1 Rané fáze vazby matky a dcery	25
3.3.2 Separace matky a dcery v období dětství.....	26
3.5 Vztah matky k dceři v dospívání.....	27
3.6 Vztah matky a dcery v dospělosti.....	28
3.7 Těhotenství dcery a postoj matky.....	29
4. Proměna vztahu matky a dcery narozením vnoučete.....	30
4.1 Vnouče jako řešení vývojového schizma	30
4.2. Oblasti proměny vztahu	31

VÝZKUMNÁ ČÁST	33
5. Metodologie výzkumného šetření	33
5.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky	33
5.2 Přípravná fáze výzkumu	34
5.3 Typ kvalitativního výzkumu	34
5.4 Metody sběru dat	35
5.5 Metody zpracování a analýzy dat	36
5.6 Etická otázka výzkumu	36
5.7 Výzkumný soubor	36
6. Výsledky výzkumu	37
6.1 Případové studie	37
6.2. Souhrn výsledků výzkumu	61
7. Diskuze	67
ZÁVĚR	69
SOUHRN	70
SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ	72
SEZNAM PŘÍLOH	75

ÚVOD

Vztah matky a dcery je jedním z nejsilnějších a nejdéle trvajících pout v životě. Matka cítí dceřiny první pohyby během těhotenství, vkládá velké množství energie, aby ji přivedla na svět, uskutečňuje její první kontakt s okolím. Podobně i dcera matce otevírá nový svět a škálu emocí, umožňující pocítit bezpodmínečnou lásku, o které možná netušila, že je jí schopna.

Tato bakalářská práce se zabývá tématem vztahu matky a dcery a jeho proměnou po narození dceřina dítěte. Námětem je otázka, co prožívá matka, když dcera založí vlastní rodinu.

Mým východiskem pro volbu tématu byla myšlenka, že se odborná literatura dosud věnovala jiným mezníkům, které vycházejí z ontogenetického vývoje, přitom mezník narození vnoučete nebyl příliš uchopen.

V teoretickém ukotvení práce se věnuji mateřství a prarodičovství obecně, se zaměřením na proměnu ženy v nové roli a na faktory, které ji ovlivňují. Velká část práce je věnována uchopení jednotlivých období, která jsou stěžejní pro utváření vztahu matky a dcery. Práce se týká pohledu matek, jednotlivé mezníky jsou nazírány vzhledem k tomu, jak daná období prožívají především matky. Na etapu po narození vnoučete, navazuji svou praktickou částí práce.

Výzkumná část je tvořena kvalitativním výzkumem, jenž byl uskutečněn vedením polostrukturovaného interview se sedmi matkami. Námětem rozhovoru byl život matky a dcery od jejího narození až po dceřino mateřství se zaměřením na prožitky matky, události, které ovlivnily jejich vztah v průběhu jeho utváření, na zaznamenané změny v podobě jejich vztahu či v přístupu k dcerám poté, co obě sdílí stejnou roli, roli matky. Cílem výzkumu je zmapovat, jak matky prožívají přijetí skutečnosti, že se jejich dcera stala matkou a ony získaly novou roli babičky. Dále zjistit, zda matky vůbec vnímají narození vnoučete jako mezník proměny vztahu s dcerou.

Vztahy jsou komplikovanou záležitostí a vztah matky a dcery stojí na prvním místě v žebříčku těch nejkomplikovanějších. Práce se snaží tento vztah uchopit a poskytnout informace opět z jiné perspektivy, než byly doposud nabídnuty.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Mateřství

Mateřství je velké téma a zároveň představuje důležitou etapu života ženy. Je třeba si uvědomit, že mateřství tvoří velkou část života a žena získává roli, kterou nemůže jen tak odložit, zřít se jí, změnit, jak je tomu například u rolí pracovních. Je to role nevratná. S mateřstvím přicházejí určité povinnosti, ale především změny, které se dotýkají všech důležitých oblastí lidského života. Žena jako matka mění své dosavadní hodnoty, zájmy, potřeby, ale mění také vztahy ke svému okolí a také vztah k sobě samé. Matka je povinna změnit svůj dosavadní životní styl, protože součástí jejího bytí již není pouze její osoba, nýbrž také její dítě. (Vagnerová, 2007)

1.1 Mateřství a pohled společnosti

Téma mateřství je jistě středem zájmu vědy a výzkumu, ale také laické veřejnosti. Má jakožto fenomén dvě povahy. Jednou z nich je právě ta běžná, všední a dostupná. Jedná se o stránku mateřství, která je blízká nám všem. Setkáváme se s ní skrze vlastní zkušenosti. Tou druhou je povaha skrytá, méně probádaná. Je to ta stránka mateřství, o které se snaží pojednávat specializované časopisy a stránky. Ale stále je zde mnoho oblastí a aspektů, které nám zůstávají utajeny. Šed'ová (2003) říká, že „*v ostatních médiích, stejně jako v umělecké literatuře a také v sociálních vědách, je toto téma marginalizováno*“. Matky mají prostor sdílet své mateřské zkušenosti pouze na určité úrovni. Sdílením v širším sociálním prostoru je omezené. (Šed'ová, 2003)

O problematice nedostatečného povědomí o důležitosti mateřství hovoří také Julia Kristeva, psychoanalytička a profesorka Pařížské univerzity, v rozhovoru pro časopis *Psychologie Dnes*. „*Jsmo jedinou kulturou, myslím tím sekularizovanou, která postrádá diskurz, výklad obsahu mateřství. Když máte dítě, víte, že můžete zajít do lékárny, k doktorovi, ale co máte dělat, co je vaším úkolem, to nevíte.*“ Povědomí o důležitosti mateřství není obecně rozšířené tak, jak by mělo být. (Kristeva, 2008)

Každý z nás má utvořenou představu, která je vybavená sadou různých očekávání, jež mohou u někoho nabývat i podoby stereotypů či předsudků. Mateřství je důležitou součástí každé společnosti. U tradiční společnosti je mateřství samozřejmostí, je nejvyšším cílem

a účelem ženy- rodit a pečovat o potomky, pokračovatele rodu. V euroamerické kultuře je mateřství chápáno spíše jako určitá etapa (interval), která je věnována výchově dítěte. (Šed'ová, 2003).

Nechci tímto zabíhat do oblasti sociologie. Jen je třeba zmínit, že mateřství je zkrátka důležitý pojem, fenomén, problematika, životní etapa. Ať už mateřství nazveme a pohlížíme na něj jakkoliv, lze obecně říci, že matka se snaží vychovat dítě co nejlépe, protože cítí zodpovědnost za vývoj svých dětí a posléze jejich budoucí chování a jednání.

1.2 Mateřství z pohledu matek

Pohled společnosti na problematiku mateřství je často zkratkovitý a chybí mu určitá komplexnost. Matky samotné své mateřství velmi často vnímají jinak. (Šed'ová, 2003)

Problematice prožívání v mateřství a způsobu nazírání na úlohu matek se zabývala Klára Šed'ová. Během výzkumu na téma, jakým způsobem jsou matkami prožívány změny způsobené mateřstvím, si povšimla, že vyprávění respondentek získává podobu heroického eposu.

Šed'ová (2007) dosadila do jednotlivých charakteristických znaků heroického eposu znaky z vyprávění matek. Hrdinou v mateřských vyprávění je sama matka, jakožto dávkyně života a vládkyně dětského světa. Mateřství představuje morální imperativ. Je jednoznačné, co je správné, co je potřeba činit v které situaci. Žena v roli matky se vydává na složitou a dobrodružnou cestu, cestu za poznáním nového světa, který je tvořen přírůstkem do rodiny, jenž přivedla na svět. Během této cesty musí překonávat složité vnitřní i vnější konflikty a krize, které jsou analogické heroickým překážkám. A právě jejich zvládnutí je matkou považováno za hrdinský čin. Matky hovoří o strastech a náročných situacích, kterým dennodenně čelí, aby mohly vzápětí sdělit, že je zvládly a byly za to patřičně oceněny. Okolím, či minimálně samy sebou.

Mateřství představuje pro matky velmi zásadní mezník, což tento výzkum dokazuje.

1.3 Proměna ženy v matku a přijetí nové role

Role matky je součástí identity dospělé ženy. Vyvěrá z biologických pudů, avšak disponuje důležitou sociální i psychickou hodnotou. Ze sociologického hlediska se jedná o roli matky jakožto pečovatelky o rodinu, která je zcela samozřejmá. (Vágnerová, 2007)

Vágnerová (2007) charakterizuje **roli** matky následovně:

- Jedná se o roli asymetrickou a nadřazenou. Matka získává moc nad životem dítěte, která nabývá absolutní hodnoty, rozhoduje totiž o všem, co se jej týká.
- Na rozdíl od ostatních rolí, které žena během života získává, je role matky nevratná. Pokud se žena jednou stane matkou, musí přijmout fakt, že se jí stává na celý následující život.
- Žena v roli matky buduje pevnou a nezrušitelnou vazbu k dítěti, což jí ovlivní zároveň vztah k partnerovi či rodičům.
- Mateřství je zásadním zvratem v životě ženy, protože je dítě na její péči naprosto závislé. Žena jako matka je nucena změnit životní styl a přijmout zodpovědnost a s ní spjaté povinnosti a omezení.

Obecně tedy mateřství přináší emoční a sociální zisk, ale také změnu dosavadních rolí, ztrátu relativní volnosti a novou zodpovědnost. (Vágnerová, 2000) Žena v roli matky prochází osobnostním rozvojem. Péče o dítě přináší mnohé nové, s ničím dřívějším nesrovnatelné, zkušenosti. Ke změnám dochází kromě oblasti mezilidských vztahů, také v oblasti psychické. Mateřství ovlivňuje uvažování a emoční prožitky matky. Žena v roli matky rozvíjí schopnost empaticky vnímat potřeby dítěte a dívat se na svět jeho očima. Hovoříme tedy o rozvoji emoční inteligence, což je schopnost vcítit se do druhého, poznat jeho prožitky a adekvátně na ně reagovat. (Vágnerová, 2007)

U matky jde především o flexibilitu a empatii. Matka získává důležité poslání pečovat o osobu člověka, která je na ní zpočátku kompletně závislá. Údělem je vytvoření nového, bezpodmínečného a ryzího hlubokého, trvalého vztahu k dítěti. (Vágnerová, 2007)

Ač se mateřství může zdát samozřejmostí a naprosto běžnou součástí života, protože se jedná o fenomén, se kterým se dennodenně dostáváme do kontaktu, nejde o snadný úkol. U žen, které se staly matkami, dochází k upravení pořadí příček jednotlivých hodnotových

kategorií. To, co bylo dříve podstatné, se odsouvá na vedlejší kolej, a naopak jiným věcem je přiřazována větší důležitost. (Šed'ová, 2003)

Mateřství je považováno za jednu z nejtěžších zkoušek jednak pro ženu jako matku, tak také pro partnerský vztah a jeho soudržnost. (Vágnerová 2007)

1.4 Faktory ovlivňující mateřství

1.4.1. Biologické faktory

Nelze pominout, že na psychiku matky má vliv i změna hormonálních hladin v organismu. Půjde však o pouhý nástin, protože tato problematika je předmětem spíše medicínských oborů.

Mnoho změn je organizováno skrze matčin mozek, a to prostřednictvím řízení sekrece hormonů, především těch mateřských. (Brunton, Russel, 2008)

V těhotenství se žena setkává s mnoha tělesnými změnami, jako je proměna tělesného schématu, ale také s průvodními symptomy, jako je nevolnost, tlak na prsou či únava (Vágnerová, 2007). Již samotné početí spouští změny v různých oblastech mozku, které ovlivňují množství vyprodukovaných hormonů. Důležitými hormony jsou progesteron a estrogen. Kromě vytvoření vhodného prostředí pro dítě během těhotenství se u matky jeho vyšší hladina projevuje změnou nálad, zvýšením tělesné teploty a již zmiňovanou žaludeční nevolností. Tyto negativní příznaky mohou v matce vyvolávat strach či stres, nebo dokonce dočasné pochybení v touze po dítěti (Brunton, Russel, 2008).

Touha po dítěti, ať dceři nebo synovi, zaměření pozornosti a změna vnímání dětí je ovlivněna nárůstem hormonu oxytocinu. (Brizedine, 2007). Oxytocin je důležitým podkladem mateřského chování, výrazně se podílí na tvorbě obousměrné vazby mezi matkou a dítětem. Ne nadarmo se mu říká „hormon lásky“ (Koukolík, 2008). Mateřská láska je podporována také hormonem, zvaným prolaktin. Ten vyvolává charakteristické mateřské chování, pod které spadá především zájem o dítě, péči a ochranu (Nakonečný, 2000). Právě nárůst hladiny prolaktinu přispívá k úspěšnému přechodu z těhotenství na mateřství (Henry, Sherwin, 2011).

Mateřství má také základ v instinktech. Setkáním s dítětem, pohledem na roztomilou tvář, žena pociťuje potřebu přichylnosti k dítěti, rozvíjí něhu a touží po opatrování dítěte. Skutečná mateřská láska je budována skrze interakci s dítětem. (Nakonečný, 2000) Slova Brizedine (2007, str.103) jsou naprosto vystihující: *„Mateřský mozek rozšířil své vymezení a zahrnul do něho dítě, potřeby dítěte se pro matku staly biologickými imperativy, které si její mozek podmanil možná více než její*

vlastní potřeby.“ Změny, ke kterým dochází v mozku matky, jsou ty nejzávažnější a nejtrvalejší v životě ženy.

1.4.2. Sociální faktory

Mateřství je považováno za přirozenou součást života ženy. Ve společnosti je samozřejmým vyústěním manželství/partnerství. Může ženě přinést psychosociální obohacení, ale zároveň být velkou životní zátěží. (Vágnerová, 2007) Sociální prostředí velmi ovlivňuje pojetí mateřství, motivaci, očekávání a samotný přístup a prožívání. Citový a psychický vývoj matky závisí na množství podmínek, ve kterých dítě vychovává. Důležitá je podpora ostatních. (Brizedine, 2007)

Vágnerová (2007) zpracovala mimo jiné vnější faktory, které ovlivňují mateřství, a nazývá je **vnějšími stimuly rodičovství**. Ve společnosti existuje do jisté míry tlak na dospělé ženy, aby se staly matkami. Jde tedy o určitou sociální normu, jejíž dodržení je (teoreticky) odměňováno. Podle Šed'ové (2003) ne vždy skutečnost odpovídá očekávání a ne vždy mateřství zajišťuje kladnější sociální status.

Kromě sociální normy je postoj k mateřství ovlivněn také zkušenostmi z dětství. Ženy vycházejí ze svého dětství a ze vztahu k svým rodičům. Nejvíce si do nového vztahu ke své dceři odnášejí zkušenosti s matkou. Ženy si od své matky mohou nést spíše pozitivní zkušenosti, které posilují ochotu mít děti a přispívají ke kladnému přijetí role matky. Na druhé straně jsou tu ale ženy, jejichž rodičovský vzor byl vnímán negativně, které se buď k mateřství staví nejistě až odmítavě, nebo se pokouší vytvořit takovou rodinu, jakou by si samy přály mít ve svém dětství. (Vágnerová, 2007) Pro matku, jejíž vlastní matka dávala jen málo lásky, může být těžké být milující osobou. Preuschoff (2007) tyto matky nazývá jako „nepřirozené matky“. Poté však i dcera, která je z tohoto důvodu citově zanedbávaná, je „nepřirozená“. Pokud tyto bolesti z vlastního dětství zůstanou u matky skryty pod povrchem, špatné zacházení se předává z generace na generaci. (Preuschoff, 2007) To znamená, že kvalita vlastního vztahu s matkou, především v jaké mateřské péči žena vyrůstala a jak na péči reagovala, má vliv na to, jak se bude žena stavět ke vztahu k dceři (Cloud, Townsend, 2003).

Kromě rodinných vztahů se na postoji k rodičovství (mateřství) podílí také zkušenosti z dalšími dětmi, se sourozenci, vrstevníky a dalších vztahů, ve kterých se žena během života pohybuje. V období prepuberty a puberty se vytváří ženská identita, která je důležitou

predispozicí pro rozvoj mateřského chování později. K budoucímu postoji k vlastnímu dítěti přispívají partnerské vztahy a celkově vazby k opačnému pohlaví. (Matějček, 2004)

1.4.3. Psychické faktory

Když se žena stává matkou, musí si uvědomit, že mateřství ovlivní její psychické potřeby. Základní psychické potřeby by mělo mateřství uspokojit, někdy však může jejich uspokojení blokovat. Proto psychické potřeby jsou zároveň faktory, které působí na přijetí mateřské role.

Mezi zásadní potřeby patří **potřeba nových podnětů**. Tu zcela jistě dítě v domácnosti naplní. Na druhou stranu se matka může cítit nesvobodná a svázaná.

Další potřebou je **vytvoření citové vazby**. Dítě je v podstatě výsledkem citové vazby mezi rodiči. Někdy však může dojít narozením dítěte k jejímu oslabení vzhledem k funkčním změnám.

Pro některé matky může být narození dítěte naplněním **potřeby seberealizace a smyslem existence**. Někdy však může dítě naopak stát proti této potřebě, například v případě touhy po pracovní kariéře matky. (Matějček, 1986)

1.4.3.1 Emoce v mateřství

Mateřství je z velké části o prožitcích. A to těch pozitivních i negativních.

Emoce budou prostupovat celou mojí práci, zde uvedu ty základní a nejdůležitější emoce, se kterými je mateřství spojeno.

Pocity matek v průběhu mateřství bývají velmi ambivalentní. Každou ze zásadních emocí budu nazírat z hlediska obou protipólů.

Radost vs. vztek a podrážděnost

Nejčastěji zmiňovanou emocií ve vztahu k mateřství je právě radost.

Matka se raduje z každodenních situací, radují se z pokroků ve vývoji dítěte. Matka prožívá emoce spolu se svým dítětem a to nezávisle na věku.

Radostné emoce také pramení z náklonnosti, kterou dítě projevuje, v podstatě hovoříme o radosti z radosti dítěte, která je čistá a kterou děti nedokáží předstírat. Radost provází společný život matky a dítěte. (Šedřová, 2003)

Vedle pozitivních prožitků radosti zde máme jejich inverzní protějšky, kterými jsou podrážděnost a vztek. Mateřství je spojeno s potlačením vlastních potřeb a případným

sebeobětováním. Ženy se vzdávají dosavadního sociálního statusu a musí přijmout omezení či úplné opuštění aktivit, na které byly doposud zvyklé, což může vyvolávat negativní emoce a tenzi. (Vágnerová, 2007)

Emoce s takto negativním nábojem také vycházejí z obtíží při péči o dítě. Jsou zapříčiněny nutností zvládat mnoho úkolů, jejichž úspěšné splnění je závislé na matčině aktivitě. (Šed'ová, 2003)

Později prožívá matka mnohé krize a konflikty spojené s obdobím dospívání dítěte, které silně ovlivňují jejich dosavadní vztah. Negativní projevy dítěte se odráží na prožitcích matky a mohou se v extrémnějších případech rozvinout do podoby psychických obtíží a dlouhodobě špatného emočního naladění. (Fingerman, 2001)

Štěstí a spokojenost vs. strach a pocity viny

Prožitky štěstí jdou ruku v ruce s radostí.

Emoce štěstí přicházejí, když se matce daří to, co dělá. Když vnímá samu sebe jako úspěšnou ve své roli. A s tím také souvisí velmi důležitá podmínka, a to, že spokojená matka je matka, která se se svou rolí identifikuje.

Opačnou emocí, stojící proti spokojenosti, je neklid a pocit viny, který je označován za nejsilnější negativní emoci vzhledem k mateřství. Matky o sobě většinu času pochybují. Mohou se cítit neklid a strach ze zodpovědnosti. Později vidí nedostatky v tom, co poskytují svým dětem. Nároky na péči matky jsou vysoké a matka cítí, že je téměř nemožné je splnit, což může vyvolávat pocity spojené s frustrací. (Šed'ová, 2003)

Láska vs. její absence

Láska je nejsilnější emocí vůbec a ve vztahu matky k dítěti o ní není pochyb. Mezi matkou a dítětem se utváří láska bezpodmínečná (respektive tak by to ideálně mělo být). Nakonečný (2000) považuje mateřskou lásku za nejvýraznější druh lásky, jejíž význam tkví ve vytvoření pevného pouta mezi matkou a dítětem. O mateřské lásce krásně hovoří Erich Fromm, který vnímá lásku matky k dítěti jako nejvyšší druh lásky, považuje ji za „nejposvátnější ze všech citových pout“. (Fromm, 2015, str. 54) Matka, která přivede dítě na svět, mu vnuká lásku k životu, snaží se jej připravit na svět a svou láskou zajistit a přinést do jeho života co největší štěstí a bezpečí. (Fromm, 2015)

Mateřská láska je základní a přitom nejpodstatnější z emocí, které musí být ve výchově přítomny. Někdy se však stává, že láska částečně nebo úplně chybí. Nejistota v lásce k dítěti může být dočasně způsobena únavou, nechutí k vlastnímu tělu a pocity

neatraktivnosti pro partnera či vědomím, že mateřství je neodvolatelnou záležitostí, která navždy změní matčin život. Nicméně tyto pocity jsou v normálním případě láskou překonány. (Vágnerová, 2007)

2. Prarodičovství

2.1. Role babičky a její proměna

Podle Vágnerové (2007) je role babičky podmíněna biologicky, navíc je neselektivní a její charakter je trvalý. Tuto roli žena získává, aniž by ji sama mohla nějak ovlivnit, což je od mateřské role odlišné. Tato role je ženě přidělena a nezávisí na jeho vůli. Avšak podobně, jako ta mateřská, je významnou součástí identity stárnoucí ženy. Potvrzuje kvalitu člověka, jeho generativitu, pozitivně přispívá k vymezení rodinné identity. Na druhé straně potvrzuje stárnutí ženy, což může být důvodem toho, že ji žena akceptuje spolu s negativními pocity. (Vágnerová, 2007)

Vágnerová (2007) vymezuje několik typických **znaků** této **role**:

- Když se žena stane poprvé babičkou, posouvá se její generační příslušnost. Žena jakožto novopečená babička se může zpočátku cítit zaskočena, více si uvědomuje své stáří.
- Role babičky mění vztahy v rodině, především vztah k vlastnímu dítěti-dceři, která se stala matkou. Narozením dítěte všichni členové rodiny získávají novou roli a s ní i novou zkušenost. Žena jako babička ztrácí sociální nadřazenost, její dcera se stala matkou a převzala od matky její předchozí sociální status.
- To, že se žena stane matkou a poté i babičkou, potvrzuje normalitu rodiny, protože naplňuje sociální očekávání.
- Žena v roli babičky nemá stejné povinnosti jako rodič. Tato role je charakterizována protikladnými znaky, protože se očekává, že babička nebude zasahovat do péče a výchovy svého vnoučete, ale na druhé straně by měla být přítomna v případě, že dcera potřebuje pomoc.

2.1.2. Význam babiček

Babičky, a obecně prarodiče, mohou působit jako psychosociální pojistka, která kompenzuje či doplňuje rodičovskou péči.

V období prarodičovství je člověk v podstatně jiné životní situaci, než jsou rodiče. Babičky bývají většinou méně časově vytížené, než tomu bylo dříve. Mají méně důležitých povinností a aktivit, což jim umožňuje mít více času na péči o vnoučata. (Vágnerová, 2007)

Pro ženu je přijetí své pozice babičky o něco snazší, než pro muže přijetí role dědečka. Je to z toho důvodu, že pro ženu je role babičky spojena s opakováním podobných situací, jaké zažívala v mateřství. Proto se mnoho novopečených matek obrací na babičky s prosbou o radu, pomoc, či pohlídnání vnoučat. (Vágnerová, 2007)

Důležitou funkcí babiček je nastavování tzv. **biologického zrcadla**¹ (Matějček, Dytrych, 1997).

Babičky jsou ti rodinní příslušníci, kteří nemusí děti vychovávat. Jsou ochotné leccos pro svá vnoučata obětovat. To představuje významný rozdíl od vztahu k vlastním dětem, kde obětování se bylo spíše povinností, nikoliv výběrem z vlastní vůle. Protože jsou příslušníky jiné generace, poskytují také dítěti odlišnou sociální zkušenost. Kladou větší důraz na jiné hodnoty a normy, podporují rozvoj jiných vlastností a dovedností. Často navíc nebývají tak kritické ve svém hodnocení a poskytují spíše pozitivní zpětnou vazbu dítěti, což příznivě podporuje jejich sebevnímání. (Vágnerová, 2007)

2.2. Psychické faktory

Role babičky je podmíněna vlastními potřebami. První je **potřeba stimulace**. Do života babiček s vnoučetem přicházejí nové aktivity, při kterých vzpomíná na dětství svých dětí a oživuje si činnosti, které tehdy s dětmi provozovala. Záleží, nakolik se žena v roli babičky tuto potřebu nových podnětů pociťuje.

Žena v roli babičky se musí přizpůsobit své nové roli a pozici v rodině, adaptovat se na novou podobu vztahů. V některých případech tato adaptace může být pro ženu náročná, někdy i nepřijatelná. To může, ale také nemusí, zcela naplňovat **potřebu orientace**.

Žena se ve starším věku může cítit osamělá. Potřebuje doplnit deficit v oblasti **citového vztahu**. Vnouče se stává novým objektem emoční investice. Může se ale stát, že matka na přívál bezpodmínečné lásky není připravena, což ovlivňuje její prarodičovskou roli a pozici v rodině. (Vágnerová, 2007)

Potřeby babiček jsou velmi různé. Studie, o které se zmiňuje Marhánková (2015, str. 739), říká, že „část žen, které svůj život po odchodu do důchodu spojují s aktivním životním

¹ Podle Vágnerové (2007) se jedná o napodobování činností a pohybů dětí, které dětem poskytuje důležitou zpětnou vazbu.

stylem a koničky, se vymezuje vůči představě prarodičovství jako jediné náplně života po odchodu do důchodu .“

Do prarodičovské role, podobně jako do ostatních životních rolí, je potřeba dozrát. Prarodičovství může být dobře přijímáno, nebo také nepřijímáno. Pokud se žena přijetí role babičky brání, znamená to, že ještě není dozralá a dostatečně vyspělá. Pokud se žena babičkou stává s radostí, přináší do života její dcery a vnoučete důležité hodnoty, jako jsou tradice a osvědčené zkušenosti. Navíc vztah babičky a matky ovlivní pohled vnoučete v budoucnu na vlastní rodiče, až se octne ve stejné pozici. (Matějček, 1986)

2.3. Sociální faktory

Stárnoucí žena má jiné potřeby, než tomu bylo v dospělosti. To, jak se ke své nové roli postaví, je ovlivněno jejím věkem. Příliš mladá babička se může potýkat s odmítavým postojem vůči své nové roli. V jejím věku je totiž stále nucena pracovat, navíc často pečovat o své rodiče, což se může hůře snoubit s její novou rolí babičky. (Vágnerová, 2007)

V období prarodičovství již většinou profese a výkon nehrají již takovou roli, neposkytují takové uspokojení, jako tomu bylo dříve. Pokud stále žije s partnerem, jejich vztah je pravděpodobně stabilizovaný, bez výrazných emočních záchvěvů. Proto může vnouče nahradit dosavadní smysl života. (Vágnerová, 2007)

Důležitým sociálním faktorem jsou vztahy v rodině. Výzkumy naznačují, že kvalita vztahu mezi nejmladší a starší generací jsou ovlivněny charakterem vztahu mezi rodičem a prarodičem. Rodič je totiž zprostředkovatelem kontaktu prarodiče a vnoučete (Whitbeck, Hoyt, Huc 1993, in Marhánková, 2015).

Nelze opomenout také společensko-kulturní faktory, které také mají vliv na míru přijetí role babičky a ochotu se věnovat vnoučatům. Babičky, a prarodiče obecně, čelí tlakům ze strany společnosti, která podněcuje k aktivnímu stárnutí, což může zasahovat do toho, jak je náplň role prarodiče vnímána a jakým způsobem by měla být naplňována. (Marhánková, 2015)

3. Vztah matky k dceři

Vztah, nebo-li sociální pouto, nám pojmenovává relativně stabilní aspekty procesů, které vznikají mezi lidmi, nebo také to, jak jsou si lidé blízcí. (Langmeier, Krejčířová, 1998). Vztah matky a dcery lze považovat za vztah primární, spojený s emocionálním připoutáním a podmíněný určitou zodpovědností. (Hartl, Hartlová, 2000). V životě člověka je vazba k matce prvním mezilidským vztahem dítěte a také základním kamenem jeho osobnosti. (Bowlby, 2010) Proto se říká, že matka je základem všech vztahů. Podle Freuda (in Novák, 2008) se jedná o nejmocnější objekt lásky a prototyp pozdějších vztahů. Učí nás, jak přistupovat k člověku, a to již od nejranějších fází vývoje dítěte-dcery. (Vágnerová, 2007)

Vazba matky ke své dceři je velmi silná. Vztah k vlastnímu dítěti nabývá výjimečnosti a odlišnosti od ostatních vztahů skutečností, že dítě doslova vzešlo z matky, přejalo část genetické výbavy a osobnost matky je více či méně vtištěna do jeho osobnosti. (Novák, 2008) Pokud hovoříme o vztahu matky a dcery, jedná se o vztah ještě intenzivnější. Z psychoanalytického hlediska se jedná o předávání archetypálních vzorců mezi matkami a dcerami, které je zase předávají dál svým dcerám. Jung (2009) zdůrazňuje vliv matky archetypální, jež považuje za podklad matky osobní, což znamená, že do reálné osoby se projektuje archetyp matky, která ovlivňuje duši dítěte.

Archetyp matky je podkladem mateřského komplexu, což je fenomén, který může posloužit jako teoretické nastínění vazby mezi matkou a dcerou. (Kast, 2004) Tento komplex se předává mezi matkou a dcerou, protože pouze zde se jedná o čistý a nesycený jev s pohlavím spojenými odlišnostmi, jako je tomu u chlapců (Jung, 2009) Mateřským komplexem rozumíme to, že vztah k matce je silně citově zabarvený a emocionálně intenzivní. Pozitivní mateřský komplex znamená, že jsme od matky mnoho získali, že nás přijala a milovala nás (Riedelová, 2011) a že jsme schopni se v souladu s věkem od matky odpoutat. (Kast, 2004)

Když se Novák (2008) ptal svých klientek, kdo je v životě nejvíce ovlivnil, nejčastější odpovědí byla právě matka. Matka pro dceru, ale i obráceně, by měla být zdrojem opory, solidarity, souznění, ale také může být zdrojem soužení a dalších negativních emocí.

Vztah matky ke své dceři je ovlivněn mnoha proměnnými. Patří sem především předchozí zkušenosti z vlastního dětství, vztahu matky k vlastním rodičům, dále přítomnost mužské autority - otce ve výchově dcery a vzájemných vztahů partnerů. Vnímání dcery matkou je také do jisté míry určeno tím, zda se jedná o první dítě, protože je prokázáno, že

vůči prvnímu potomkovi jsou rodiče mnohem opatrnější a úzkostlivější. (Vágnerová, 2007) Velkou roli sehrávají očekávání vůči dceři, která si matka vytváří. To, jakým způsobem matka o vztahu s dcerou smýšlí, ovlivňuje její chování. Bylo zjištěno, že vztah matka-dcera je z velké části utvářen matčinými očekáváními o jejich vzájemném vztahu. (Goodnow, 1995, in Fingerman, 2001)

Slovy Fromma (2015, str. 54) je „vztah matky k dítěti svou povahou nerovný, je to vztah, kdy jeden potřebuje všechnu pomoc a druhý ji dává.“ Ne vždy je tato úloha matky snadným cílem. V následujících kapitolách se zaměřím na vývoj vztahu matky ke své dceři v rámci jeho důležitých mezníků s akcentem na matčino prožívání.

3.1 Těhotenství

Mateřství nezačíná porodem dítěte, v tomto případě dcery, ale momentem početí. To, že se z ženy stane matka, je vždy zlomový moment. (Matějček, 1986)

Z hlediska matčiny identity lze do jisté míry hovořit o jejím rozštěpení. Během těhotenství v matce vzniká nový život a matka se s dcerou identifikuje, je na ni přímo napojena. Pociťuje, jako by její „já“ existovalo dvakrát. (Kristeva, 2008)

Jedná se o období velmi emotivní. Na jedné straně stojí radostné očekávání a příjemné vzrušení, které střídá z druhé strany přicházející deprese, úzkosti a strach z neznámého a z toho, zda je žena na dítě připravena. Potýká se se střídáním nálad, přecitlivělostí a podrážděností. (Vágnerová, 2007) Někdy se objeví také smutek ze ztráty svobodného životního stylu, který si matka mnoho let budovala a na který byla zvyklá. Přechodem z „dívčí“ do „mateřské“ fáze života se žena zříká dosavadních standardů a uvědomuje si, že již nikdy nebude zcela bez závazků a takto svobodná. Musí integrovat to, že veškeré další rozhodování v životě bude vždy záviset na potřebách další lidské bytosti. (Johnstonová, 2011)

Těhotná žena si zvyká si na změnu po psychické stránce, ale také na proměnu tělesného schématu. Ve druhé polovině těhotenství navíc začíná být mateřství snadno identifikovatelné veřejností, což sehrává svou roli v matčine prožívání. Žena se může cítit více zranitelná a v porovnání s ostatními handicapována. Na druhé straně se setkává s pozitivními reakcemi na její stav, které ji mohou podpořit ve snadnějším přijetí nové skutečnosti. (Vágnerová, 2007)

Protože se plod po zjištění gravidity neprezentuje žádnou konkrétní aktivitou, jeho existenci matka pouze tuší a projikuje si do něho vlastní představy a přání. Očekávání je

důležitou součástí a základním činitelem, který již ovlivňuje jejich budoucí vztah. V případě dcery matka očekává silnou blízkost, podobnost a souznění. Zcela přirozeně si matka do své dcery projektuje vlastní osobu, ale často i vlastní nenaplněné ambice a nesplněná přání. (Vágnerová, 2000) A pokud jsou očekávání příliš vysoká, jejich nenaplnění, může být základním kamenem pro utváření problematického vztahu v budoucnu. Žena si nechtíc a bez hlubšího uvědomění nastavuje podmínku, která přirozeně může blokovat proud bezpodmínečné lásky, pokud v budoucnu není situace zpracována. (Novák, 2008)

Tím, že je matka spojena s existencí dcery již od jejího početí, prožívá veškeré změny mnohem intenzivněji a bezprostředněji, což podporuje rychlejší utvoření vztahu k ní. (Vágnerová, 2007)

3.1.1 Komunikace matky a dcery během těhotenství

Prenatální období je základem pro další vývojové změny. Už v této fázi dochází k důležité interakci mezi matkou a plodem, který matky vnímají jako „své dítě, svoji holčičku“. Matka a dosud nenarozená dcera vytvářejí specifický komunikační systém, kterému nikdo jiný nerozumí. (Vágnerová, 2005) I proto je matkou těhotenství prožíváno tak intenzivně. Nikdo jiný, ani otec očekávané dcery, nemá tuto možnost, toto privilegium, komunikovat s dítětem v tak rané fázi.

Verny (1993) hovoří o třech cestách komunikace. **Fyziologická komunikace** je zprostředkována krví skrz placentu. V krvi se odrazí i emoční stav matky a skrze látky v krvi mohou na fyziologické úrovni komunikovat. Když je matka rozrušená, se skrz placentu dostanou i k dítěti a vyvolají podobné prožitky. Neurohormonální vazby jsou tedy životně důležité, protože jsou jednou z mála cest, kterou matka a její nenarozená dcera udržují emocionální dialog.

Hormonální cesta není jedinou cestou komunikace mezi matkou a dítětem v období těhotenství. Plod je ale také schopen vnímat smyslové podněty, jako například dotek na matčině břicho, matčin hlas, či změnu polohy matky a její pohyby. A právě pohybová aktivita je jedna z mála možností, jak může dítě vyjádřit libost či spíše nelibost. Jedná se o **smyslovou komunikaci**. Ta je velmi podstatná pro rozvoj vztahu matky k dceři, protože matka získává touto cestou zpětnou vazbu, dochází konečně k výměně informací, nejen k jejich přijímání ze strany plodu. Projevy plodu v matce v ní vyvolávají důležité mateřské pocity.

Pro psychologické pojetí je nejpodstatnější **emocionální a racionální postoj matky k plodu**. Jedná se také o nejdůležitější aspekt komunikace či vztahu matky k dítěti, nenarozené dceři. Její myšlenky a city jsou látkou, ze které se dcera formuje. To, co matka prožívá během těhotenství, dítě cítí a vnímá. V prenatálním období se vytváření zárodky vztahu matky a dcery.

3.2 Porod

Od početí po porod uběhlo devět měsíců, během kterých matka začala měnit své dosavadní postoje, návyky a především se změnilo její prožívání. Vlivem hormonů prochází mnoha protikladnými stavy nálad, které se rychle střídají. Jen co žena přijala fakt, že bude matkou, což byl nelehký úkol, stojí před další významnou událostí, kterou představuje porod. (Brizedine, 2007)

Před porodem přicházejí intenzivní pocity a na mysl vyvstávají myšlenky a úvahy nad tím, jak žena zvládne bolest a fyzickou námahu, aby porodila zdravé dítě. (Brizedine, 2007) Jakmile přijdou porodní stahy, žena si uvědomuje, že porod začíná.

Budoucí matku při porodu zaplavují ambivalentní emoce. Na jedné straně stojí touha překonat zátěž a bolest a zdárně přivést své dítě na svět a konečně se s ním setkat, avšak na druhé straně si žena uvědomuje, že dcera po porodu přestává být součástí jejího organismu a stává se oddělenou bytostí. (Vágnerová, 2005) Jak hezky píše Matějček (1986), ač se pouto skrz pupeční šňůru přeruší, psychologicky k žádnému radikálnímu oddělení nedojde, ono biologické spojení se přetváří na spojení psychologické, které trvá po celý život.

Po hodinách trápení se matčin život a uvažování navždy mění. Jakmile se dcera narodí, matčino chování projde dramatickou změnou. Okamžitě se o ni začíná starat a pociťuje intenzivní potřebu ji chránit. (Brunton, Russel, 2008)

Po porodu se rozvíjí vazba, která je pokračováním biologické symbiózy a zkušeností z prenatálního období. (Vágnerová, 2005) K jejím významu a charakteru se dostanu v další kapitole.

Po porodu nastává střet mezi vytvořeným očekáváním matky, často idealistickým, jak dcera bude vypadat, jak se bude projevovat, jak bude přijímat její péči, a realitou, která je přirozeně jiná. Matka se ocitá před nelehkým úkolem, a to zapomenout na svá očekávání a dceru zahrnout bezpodmínečnou láskou i přes její jinakost (Vágnerová, 2000), nebo-li: „ *musí se rozloučit se svým vysněným dítětem a přivítat, přijmout a převzít to skutečné, s jeho vlastnostmi, vzhledem, pohlavím a chováním.*“ (Preuschoff, 2007, str. 29)

3.2.1 Prožívání změn po narození dítěte

Narození dítěte je pro matku nesmazatelnou vzpomínkou, často naplnění celoživotního snu. (Verny, 1993) Na téma, jaké prožitky a zážitky mají matky spojené s mateřstvím a porodem, byl vytvořen výzkum Kláry Šed'ové (2003), která se opakovaně věnovala zkoumání tématu mateřství. Základní otázkou výzkumu je, co pozitivního mateřství ženám přináší a jak ženy dospívají k pozitivnímu zhodnocení svého mateřství. Výzkum byl prováděn pomocí polostandardizovaných rozhovorů se šesti respondentkami ve věku mezi 26. a 30. rokem věku.

Analýza výpovědí se zaměřovala na změny, které matky pociťují v souvislosti s narozením dětí.

Výpovědi matek se týkaly celkového dojmu a prožitku spojeném s těhotenstvím, ale především prvním momentů po narození dítěte. Rané fáze mateřství byly zhodnoceny jako zatěžující a provázené převážně nepříjemnými pocity a spojené s negativními aspekty, jako je únava a fyzické vyčerpání, nedostatečný čas na sebe, své zájmy, partnera, domácnost, přátele, ale také nedostatek financí, které jsou potřebné jako kapitál pro založení rodiny. (Šed'ová, 2003)

Nepatří sem pouze negativní okolnosti, ale také kladné zážitky a skutečnosti, jako je vytváření těsného vztahu s dítětem. A kromě nově vznikající vazby k dítěti se také měnil vztah k partnerovi a rodině. Ženy ze vzorku uváděly, že se jejich manželství zkvalitnilo a ke zlepšení vztahů došlo také u širší rodiny a přátel. V širším měřítku může samozřejmě také dojít k opaku, kdy se některé vztahy utlumí, nicméně s jistotou lze říci, že ke změnám vlivem narození dítěte ve vztazích matky dochází. Dítě totiž ve své podstatě prověří hloubku vztahů, je jakýmsi katalyzátorem.

(Šed'ová, 2003)

Ač není výzkum zaměřen na prožívání raných fází vztahu matky a dcery, může posloužit jako důkaz náročnosti a ambivalentnosti prvních společných momentů matky a dítěte, který lze přenést na vztah matky a dcery. Porod je významným mezníkem a období po něm představuje důležitou fázi, kterou si matky pamatují po celý život a která ovlivňuje podobu pozdějšího vztahu k jejich dcerám. Jednou si skrze tuto zkušenost budou schopny s vlastními dcerami sdělit a sdílet dojmy, a to ve chvíli, kdy jejich dcera také zakusí mateřství (Vágnerová, 2007).

3.3 Vývoj vazby matky a dcery a následná separace

Mezi matkou a dcerou se v průběhu sedmi měsíců od narození začne vyvíjet vztah, kterému se říká vazba., nebo- li **attachment**². (Bowlby, 2010)

Dcera instinktivně začíná vyhledávat matčinu blízkost, což se projevuje již bezprostředně po porodu ve chvíli, kdy je od matky separována. Později, s poznáváním okolního prostředí a osob v něm, se vazebné chování rozšiřuje na otce, sourozence, učitele ve škole, přátele a další. (Koukolík, 2008) Nicméně první mezilidský vztah dítěte je základním kamenem jeho osobnosti. (Bowlby, 2010)

Bowlby říká (2010), že se děti rodí s tendencí projevit konkrétní vrozené chování, které jim pomáhá zajistit si blízkost a kontakt s matkou, jako je například pláč nebo úsměv. Tyto projevy stimulují opatrovnické vzorce chování u dospělé osoby-matky. Na základě teorie „attachmentu“ jsou kritické první dva roky společného života matky a dítěte, v tomto případě dcery. (Bowlby, 2010)

Období utváření vazby lze považovat za další ze základních stavebních kamenů, jehož pevnost, či labilita nadále ovlivňuje další vývoj vztahu matky a dcery. (Koukolík, 2008) Matka i zde intenzivně investuje do vztahu k dceři. Investice je záměrná a účelem je vědomí, že pokládá základ pro naplnění funkčního vztahu s dcerou do budoucna. (Vágnerová, 2007)

Do utváření vazby k dceři vstupuje množství proměnných, jako například vlastnosti dítěte, zevnějšek, temperament a další projevy chování. Protože se zabývá vztahem matky a dcery, je důležité upozornit na stereotypy, které ovlivňují matčino chování, jež si utvořila během těhotenství, někdy ještě dávno před početím. Stereotypy vycházejí z očekávání vzhledem k pohlaví dítěte. Matky poté mají sklony vnímat své děti takové, jaké by si je přály mít, a reagují podle svých představ, nikoliv tolik vzhledem k potřebám a projevům dítěte. (Vágnerová, 2005)

Pevná a stabilní vazba nemusí být standardem. Existují různé typy vazeb, které jsou ovlivněny mnoha faktory, především ale matčiny přístupem a chováním vůči dceři. Charakter vazby lze vysledovat z dceřina chování. (Koukolík, 2008).

Marie Ainsworthová se svými výzkumech zjistila existenci tří typů vazeb, *pevná, nejistá-vyhýbávací a nejistá-rezistentní*³ Síla a stabilita vazby se odvíjí od přístupu matky k dítěti. Aby byla vytvořená bezpečná a pevná vazba, musí být mateřská péče konzistentní a spolehlivá. Následující dva nejisté typy vazby se objevily u dětí s méně senzitivními

² V českém překladu také přílnutí, pouto, svazek (Slaměnik, 2011)

³ Někdy se také nazývá jako *ambivalentní* (Vágnerová, 2005)

matkami, které mají omezenou potřebu tělesného kontaktu s dítětem a celkově sníženou expresi emocí. (Langmeier, Krejčířová, 1998) Ukázalo se, že pevná vazba je důležitým předpokladem pozitivního fungování v dalších mezilidských vztazích.

Druh vazby, který si matka a dítě vybudují během prvního roku života, přetrvává i nadále. Kladná vazba teoreticky předpovídá do budoucna lepší vztah s rodičem, ale také dalšími osobami sociálního prostředí. Nejisté vazby naopak spíše předpokládají vyšší pravděpodobnost problematických vztahů. (Koukolík, 2008)

3.3.1 Rané fáze vazby matky a dcery

Vývoj dítěte obecně lze chápat jako neustálé rytmické střídání fází osamostatňování a opětovného sblížení s matkou. (Riedlová, 2011) Psychoanalytička Margaret S. Mahlerová se zabývala vývojem rané vazby mezi matkou a dítětem a rozdělila je do čtyř důležitých fází. Během těchto fází si dcera buduje důležité předpoklady dalších vztahů, jako je jistota a bezpečí, ale také uvědomění sebe samé. Nejprve dcera většinu času tráví v polospánku či polobdění

a život se točí okolo uspokojování primárních potřeb⁴, poté začíná pociťovat, že s matkou tvoří neoddělitelný celek⁵. Tuto jednotu pociťuje také matka. Podle Gutmanové (2013) dochází ke zdvojení ženské duše a matka se stává „matkou-dítětem“, protože s dcerou sdílí prožitky, změny a do jisté míry i vnímání světa. Poté dcera začíná vnímat svět a postupně si uvědomuje, že se od matky liší, že je samostatným objektem⁶. Získává vědomí individuality. Dcera podniká krátké separace a zakouší vlastní autonomii. Postupně se matku naučí vnímat jako stálý objekt⁷, jehož existence nemizí, pokud jej nevidí. (Mahlerová, Pine, Bergmanová, 2006)

Výsledkem vazby je vytvoření bezpečné základny pro další personální vztahy a pocit jistoty v životě na straně dcery a vystavění pocitu důvěry vůči matce. Vazba se stává předpokladem toho, že dcera bude následovat matčina doporučení. Vazba není omezena jen na dětství, provází nás během celého dalšího života. Vývoj vazby směřuje od nezralé citové vazby a závislosti na sociálním objektu, kterým je většinou matka, k emoční autonomii. (Koukolík, 2008) To může být leckdy pro dceru, ale také pro matku, velmi problematické dosáhnout a především akceptovat. Jak už bylo výše naznačeno, vazba se totiž netýká pouze

⁴ autistická fáze (Mahlerová, Pine, Bergmanová, 2006)

⁵ symbiotická fáze (Mahlerová, Pine, Bergmanová, 2006)

⁶ fáze separačně- individuální (Mahlerová, Pine, Bergmanová, 2006)

⁷ fáze stálého objektu (Mahlerová, Pine, Bergmanová, 2006)

dcery, nýbrž také matky. Aby mohlo dítě existovat, vytváří si vazbu k matce, ale stejně tak i ona, aby mohla existovat, si vytváří emoční vztah k dítěti (Gutman, 2013) Skrze kojení, denní kontakt a zřejmou preferenci matčiny blízkosti ze strany dcery (Vágnerová, 2005) si matka upevňuje pouto, které vzniklo již v těhotenství.

3.3.2 *Separace matky a dcery v období dětství*

Od první separace, jakožto základního vývojového konfliktu, díky němuž by dcera měla nabýt pocitu základní důvěry, dochází k dalším přirozeným separacím.

V předškolním věku dcera prozkoumává okolí, sbližuje se s dalšími rodinnými členy, především s otcem, čímž se postupně víc odpoutává z původně těsné vazby na matku. Matka stále slouží jako důležitý zdroj jistoty a bezpečí a zůstává v roli pečující a ochraňující osoby. (Vágnerová, 2007)

Během tohoto období si dívky začínají uvědomovat pohlavní identitu a rozdílnost pohlaví. Poznává obsah dívčí role a dochází k procesu diferenciaci v této oblasti. Uvědoměním si vlastního pohlaví vede k přání zaujmout pozici rodiče stejného pohlaví a získat si lásku toho opačného. Dcera tedy prožívá silné milostné city ke svému otci a „soupeří“ o jeho lásku s matkou. (Cakirpaloglu, 2012) Úkolem matky je se s tímto dceřiným postojem vyrovnat, pochopit, že se jedná o přechodnou záležitost, a dát dceři prostor, aby tímto konfliktem prošla a postupně svou touhu potlačila. (Vágnerová, 2005)

Vstupem do mateřské školy se dceři opět rozšiřuje její sociální okolí. Dcera se stává výrazně samostatnější, než byla před tím, což je dáno věkem, ale zároveň vlivem socializace, která ji vede k větší autonomii. V mateřské škole se učí respektovat také jinou autoritu, než jsou rodiče. Pro matku je vstup dcery do mateřské školy důležitým mezníkem. Poprvé od dceřina narození dochází k dlouhodobějšímu odloučení a především k předání dočasné péče do rukou jiné, cizí osoby. Často je nucena ustát dceřin pláč a stesk, se kterým je konfrontována při odvádění dcery do instituce, což je pro matku další nelehký úkol. (Vágnerová, 2000)

Koukolík (2008) říká, že druh vazby vytvořený v jednom roce dítěte a poté v šestém roce při nástupu do školy je neměnný. Dcera v tomto období přijímá oficiálně a spolu s ceremonií (zápis do první třídy) novou roli, a to roli školačky. Dcera své rodiče a především matku stále vnímá jako vzor či ideál a hledá u ní zdroj emoční opory. Nástup dcery do školy může ovlivnit její postavení a styl života rodiny. Role matky se v tomto mezníku příliš nemění, pokud se však nějaká změna projeví, vztahuje se většinou ke škole. Mění se matčina

očekávání vůči dceři. Více si uvědomuje význam dceřiných dovedností a schopností, které potřebuje k dosažení školních úspěchů (Vágnerová, 2000).

3.5 Vztah matky k dceři v dospívání

Období dospívání je u matky a dcery významným mezníkem. Matka si v této době poprvé zakusí, jaké to je, když na ní její dcera přestává být závislá, a s tím přichází i strach a úzkost, spojená s pomyslnou ztrátou osoby, která ji doposud pravděpodobně byla nejbližší. (Orvin, 2001)

Ve vztahu matky a dcery může docházet k výrazným proměnám. Matka pro dceru stále představuje důležité **sociální zázemí**, ale dochází zde k postupnému **odpoutávání** a **osamostatňování**. Dcera se vůči rodičům vymezuje, role matky pro dceru nabývá nové kvalitativní hodnoty - dochází k redukci formálně dané nadřazenosti. Odpoutávání od matky je důležitým úkolem období adolescence. Toto přechodné stádium transformace slouží k uvolnění ze závislosti dítěte na rodičích (Vágnerová, 2007). Freud považoval mezigenerační konflikt za nezbytný předpoklad zdárného získání vlastní autonomie. Nutno zmínit interindividuální odlišnosti ve vztahu k proměnám vztahu k rodičům v období adolescence. Konflikty v adolescenci nejsou nutnou podmínkou pro dosažení nezávislosti na rodičích (Macek, 2003). Stále u matky hledá oporu a lásku. Matka je ten, za kým dcera přichází pro rady ohledně proměny, kterou prochází. (Vágnerová, 2007)

Adolescence dcery ve vztahu k matce se může projevovat různými způsoby. Někdy je vztah matka-dcera ohrožen **vzájemným neporozuměním**. Matka pro dceru může ztrácet výsadní postavení. Do té doby ji vnímala jako neomylnou a všemocnou, nyní je konfrontována s realitou a objevuje matčin lidský rozměr a hledá pochopení pro její slabiny (Orvin, 2001).

Mezi matkou a dcerou se může také utvořit **společenství vzájemné opory**, se zaměřením na udržování mezilidských vztahů a na péči o druhé (Vágnerová, 2005)

Podle výzkumu Grotevanda a Coopera z roku 1985 (in Macek, 2003) se potvrdilo, že se celkově v období adolescence objevuje méně konfliktů mezi potomkem a rodičem stejného pohlaví. To znamená, že ne vždy je konflikt zaštiťujícím pojmem pro popsání vztahu matky a dcery v období adolescence.

Matka proměnu dceřiny vazby vnímá a musí se vyrovnat například s obavami **ze ztráty důvěrnosti** a jistoty v jejich vztahu (Vágnerová, 2007). Matka a dcera se mohou dostat do „generačního konfliktu“. Podle výzkumu z roku 1994 (Meeus, in Macek 2003) je

tento konflikt jinak interpretován dospělými a jinak adolescenty. Při hodnocení obou generací navzájem

se ukázalo, že dospělí o adolescentech smýšlejí negativněji, než adolescenti o rodičích (Macek, 2003).

Pro matku je toto období velmi náročné. Může se cítit dcerou manipulována do pozice konkurentky, což se u dcery projevuje snahou vypadat dospěle. Často se také stává, že se dcera s matkou poměřuje, což leckdy působí jako soutěž, jejíhož vítěze má určit otec (Orvin, 2001). Matka prožívá tyto projevy ambivalentně. Na jedné straně je ráda, že se dcera vyvíjí správným směrem, na druhé straně může pociťovat nejistotu jak v mateřské, tak v obecně ženské roli (Vágnerová, 2005). Atraktivita dcery může být pro matku zneklidňující. Ta si v tomto období více uvědomuje své vlastní limity, a to psychické i fyzické. Objevuje se první bilancování a přehodnocování dosavadního života, partnerského vztahu či vztahu k vlastním rodičům (Macek, 2003).

Výsledkem přehodnocení dceřiné představy o své matce přináší ztráty na obou stranách. Dcera ztratí všemocnou matku a matka ztratí „svoji holčičku“. Současně dcera nabývá síly a lepšího sebeobrazu a matka získává nový vztah k mladému dospělému člověku a také větší porozumění pro změny, ke kterým došlo u její dcery. (Vágnerová, 2007)

3.6 Vztah matky a dcery v dospělosti

Dospělost je výsledkem dovršení dospívání. Důkazem je schopnost a ochota dcery přijmout zodpovědnost.

Do dospělosti se dceři nahromadilo několik zásadních životních mezníků: získání **profesní postavení**, uzavření **manželství** a **stání se matkou**. (Vágnerová, 2007)

Vůči matce se dcera vymezila v období dospívání. Podle výzkumu Fingermanové (2001) ve vztah k matce u dcer v tomto období převažují spíše pozitivní aspekty a mizí negativní. Dcera pociťuje vůči matce méně napětí, než tomu bylo v předchozí fázi dospívání. Důvodem napětí bylo percipování matky jako tolik odlišné a o tolik starší osoby, než je dcera sama. Protože však dcera dospěla, dostala se do podobného postavení jako je její matka. Hovoříme o **dceřině dozrání**⁸.

Více se hovoří o představě a vztahu dětí k rodičům, než opačně. Avšak existují důkazy o tom, že rodiče vnímají své dospělé děti spíše jako rozšíření sebe samých, než jako samostatné a odlišné individuality. Matka v této fázi také může podstupovat transformaci své

⁸ V originále *filial maturity* (Fingerman, 2001)

představy o dceři, což je označeno jako **rodičovské dozrání**⁹ (tedy i mateřské dozrání vzhledem k této práci). Dozrání matky zahrnuje schopnost vnímat dceru jako samostatnou, nezávislou a plnohodnotnou dospělou ženu. Tato schopnost či tento přechod se jeví u matky jako poměrně náročná záležitost. (Fingerman, 2001)

Někdy je tento přechod u matky determinován odchodem dcery z domova. Do té doby ji matka vnímala jako své dítě, o které stále musí pečovat. S jejím odchodem však klesá matčina působnost. Odborně se tomuto období říká **fáze prázdného hnízda**¹⁰. Matku provází opět ambivalentní pocity. Po odchodu dcery z domu často pociťuje prázdnotu, někdy i ztrátu životního smyslu. Může se jí zdát, že vazba byla dříve hlubší, než je tomu nyní. Po rozdělení společného života je to spíše matka, která má větší potřebu vzájemného kontaktu. (Vágnerová, 2007)

Podoba vztahu matky a dcery v dospělosti je determinována **vzájemnou důvěrou**. Míra důvěry mezi dcerou a matkou v období dětství predikuje kvalitu vztahu v dospělosti. Pokud byla míra důvěry nízká, je pravděpodobné, že v dospělosti se dcera bude potýkat s nespokojeností ve vztahu k matce. (Conley, Moors, Ziegler, Feltner, 2011).

Pro matku má dcera stabilní a neměnný význam, který přetrvává po celou dobu jejího života. (Vágnerová, 2007)

3.7 Těhotenství dcery a postoj matky

Dcera v těhotenství potřebuje větší oporu a pro matku je to příležitost dceři pomoci. Proto se dcera s matkou mohou během této doby sblížit. Jednak proto, že se dostávají do stejné pozice, obě jsou již dospělé a začínají sdílet stejnou roli, tedy stávají se sobě rovnými (Vágnerová, 2007), ale také proto, že vnouče reprezentuje styčný bod jejich společné budoucnost (Martell, 1990). Může se však také stát, že si zůstanou vzájemně vzdáleny, jak se tomu stalo během odchodu dcery z domova. To opět závisí na průběhu, charakteru a kvalitě jejich vztahu předchozího. (Vágnerová, 2007)

Ukazuje se, že postoj matky k dceři se mění již během dceřina těhotenství, když je vnouče teprve očekáváno. Obvykle dochází během této doby ke sblížování, protože matky s dcerou mohou sdílet zážitky a prožitky, vzájemné zkušenosti spojené s graviditou.

⁹ V originále *parental maturity* (Fingerman, 2001)

¹⁰ Často se setkáváme s názvem **syndrom prázdného hnízda** (empty-nest syndrome), který je definován jako „*pocit zklamání a opuštěnosti rodičů potom, co se děti osamostatní a opustí rodinu.*“ (Hartl, Hartlová, 2015, s.379)

Těhotenství dcery v matkách oživuje jejich dojmy a vzpomínky z vlastního těhotenství. (Vágnerová, 2007) Podoba interakcí mezi nimi během dceřina těhotenství může ovlivnit jejich vzájemnou blízkost.

Obecně je blízkost určována vzájemným „dáváním a přijímáním“. Ukazuje se, že těhotné dcery se cítí matkám blíže, ale zároveň od matek přijímají více pomoci, než samy matkám poskytují. Tuto skutečnost vysvětluje teorie spravedlnosti, která zdůrazňuje důležitost vnímání spravedlnosti ve výměně spíše než jaký je skutečný poměr výměny podpory navzájem. To znamená, že pocity mezi matkami a dcerami jsou pozitivní nebo neutrální, pokud obě vnímají, že výměna je spravedlivá. Například matky poskytují více pomoci dcerám proto, že doufají a očekávají, že se jim jejich investice vrátí v podobě přístupu k vnoučeti. (Martell, 1990)

4. Proměna vztahu matky a dcery narozením vnoučete

Jeden z nejdéle trvajících rodinných vztahů je právě vztah dospělé dcery a její matky. V této době za sebou mají poměrně dlouhou společnou historii. Jednotlivé mezníky, kterým jsem se věnovala v předchozích kapitolách, sehrály roli v utváření a podobě jejich nynějšího vztahu. Během dosažení dceřiny dospělosti (jejím odchodem z domova) došlo k vzájemnému odloučení. A právě dceřino první mateřství je dalším důležitým mezníkem, který ovlivňuje vztah matky a dcery. (Martell, 1990)

4.1 Vnouče jako řešení vývojového schizma

Matka a dcera jsou v průběhu života konfrontovány s odlišnými vývojovými fázemi, ve kterých se nachází, které mohou být zdrojem nejen konfliktů, ale obecně nepochopení. Příkladem toho je případ, kdy se u dospělé dcery předpokládá větší počet sociálních vztahů a kontaktů, než je tomu u matky. Tím pádem dcera nepocituje tak silnou potřebu kontaktu s matkou, avšak matka kontakt s dcerou postrádá. (Fingerman, 1996) To souvisí také se vzájemnou **důvěrností**. Osamostatněním si dcera zvyká řešit své záležitosti sama a zasahování matky do jejího života může vnímat jako obtěžující. Pro dceru je to přirozeným krokem ve vývoji. Pro matku je tato změna těžko přijatelná, protože pokračuje v zažitých vzorcích a způsobech komunikace.

Zjistilo se, že především těhotenství, ale také rané mateřství dcery, bylo časem znovuoobnovení vnitřních psychologických konfliktů, které v sobě dcera měla uložené

z vlastního dětství. Tím, že se dcery stanou matkami, konflikty z dětství vymění za novou identifikaci s matkou, která je vzorem rodičovské figury. (Fingerman, 1996).

4.2. Oblasti proměny vztahu

Oblasti vztahu matky a dcery v průběhu dceřina těhotenství a po porodu se věnoval Martell (1990). Ten ve své studii popisuje změnu ve třech aspektech jejich vztahu:

- vzájemná blízkost
- osobní kontakt
- asistence či pomoc

Všechny tři aspekty spolu úzce souvisí.

Vzájemná blízkost se odvíjí od předchozího vztahu a je dána tím, jak se matka a dcera cítí navzájem propojené. Blízkost je podporována sdílením pocitů, zážitků a událostí z každodenního života. (Tannen, 2006) Nutno zmínit, že do vztahu v tomto ohledu vstupuje **faktor vztahu v minulých generacích**, který už v této práci byl nastíněn. Podoba vztahu matky k vlastním rodičům z části určuje vztah ke své dceři. Pokud se matka potýkala s nepříjetím, může si tuto zkušenost přenášet do vztahu s dcerou. (Streep, 2009)

Ať už vztah před narozením dceřina dítěte nabýval jakékoliv podoby, podle Martella (1990) již během těhotenství dochází ke stádiu „**znovuspojení**“, ve kterém se potkají nikoliv jako matka a dcera, ale jako dvě dospělé ženy. K tomuto opětovného sblížení dochází za předpokladu, že jsou obě, matka i dcera, spokojené a smířené se svými rolmi.

Emoční blízkost je z části podmíněna **četností kontaktů**. Vnouče je prostředkem k obnovení kontaktů. Matka pociťuje potřebu být dceři nablízku. Často také prožívá těhotenství a mateřství dcery jako svoje vlastní. Důležité je zde zmínit, že kontakt úzce souvisí se vzdáleností, ve které matka a dcera od sebe žijí. Intimita mezi matkou a dcerou je větší, pokud mají možnost udržovat osobní kontakt. (Martell, 1990)

I když dcera zakládá vlastní rodinu, matka nezačíná být lhostejná vůči dceřině životu. Matka posuzuje konání dcery z hlediska vlastních zkušeností a stále pociťuje potřebu dceři **radit a pomáhat**. Náhled na směřování dcery, její výchovu a životní styl se může **lišit** od toho dceřiného. Rozdíl může mezi nimi vytvořit napětí doprovázené pocity odcizení a neporozumění. (Vágnerová, 2007)

Ovšem někdy se matka a dcera v těchto názorech shodují a dcera naopak očekává pomoc matky a nachází u ní oporu během nové situace, se kterou se musí vyrovnat. (Vágnerová,

2007) Tento pocit sounáležitosti může podporovat **vzájemná podobnost**, ať už fyzická, nebo podobnost jejich osobností. Matka má tendence být blíží dceři, ve které vidí samu sebe. (Filliozat, 2011)

Ve vztahu k matce se také objevuje **potřeba souhlasu**. Dcery u matky hledají potvrzení, že činí správně. Během života se mohou špatně vyrovnávat, když tomu tak není. V dospělosti poté často dochází k proměně v tomto ohledu. Dcera se o svých záležitostech rozhoduje sama a na pohled matky nebere takové ohledy, jako tomu bylo dříve. Druhou variantou je, že se dcera naučí přijímat matčinu kritiku, už nelpí na potvrzení vlastního rozhodnutí a souhlas matky je pouze bonusem. (Tannen, 2006)

Martell (1990) zdůrazňuje, že mateřství dcery se ukázalo být zásadnějším mezníkem změny jejich vztahu, než-li dceřino mateřství, dokončení studií či odchod z domova a s tím spjatá ekonomická samostatnost.

VÝZKUMNÁ ČÁST

5. Metodologie výzkumného šetření

5.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Tématem vztahu matek a dcer a jeho proměny poté, co se dceři narodí dítě, je dle mého názoru důležité se zabývat. K tomuto tématu nejsou k nalezení žádné samostatné studie a obecně během průzkumu zdrojů nebyl nalezen takový, který bych mohla použít jako podklad pro svou práci. Pokud se hovoří o vztahu matky k dceři, jedná se o obecnou rovinu, či pouze o úroveň očekávání, avšak z toho pravá povaha vztahu nemůže být patrna.

Výzkum je zaměřen na problematiku **vývoje a proměny vztahu matky a dcery po narození vnoučete** z pohledu matek ve věku starší dospělosti, a to se zaměřením na postoje a pocity matky ke své dceři a vnoučeti, rovněž na vnímání sebe samé v nové roli babičky. Původním plánem bylo získat data od obou, matky i dcery. Vzhledem ke stanovenému rozsahu práce jsem byla nucena od dceřiny perspektivy opustit.

Výzkum má poskytnout **zmapování** prožitků matek, které se staly babičkami, a **objasnění**, zda je změna matkami-babičkami vůbec percipována. Východiskem **nedostatečné povědomí** o této problematice.

Za cíl výzkumu se pokládá zjištění, zda matky, které se staly babičkami, vnímají narození vnoučete jako mezník vztahu ke své dceři. Mimo sdílené prožitky matek je účelem výzkumu zjistit, v jakých aspektech vztahu dochází k proměnám, to znamená jak vnouče ovlivnilo a ovlivňuje jejich společné aktivity, společný čas a podstatu jejich vztahu. Ve výzkumu se také zaměřuji na charakteristiku vztahu jednotlivých matek a dcer a zkoumám, jak vývoj vztahu před narozením vnoučete ovlivňuje jeho podobu po jeho narození. Předpokladem toho je postihnout zákonitosti podob a proměn vztahu v průběhu jeho vývoje, od matčina otěhotnění až po období po narození vnoučete.

1. Jak matky prožívají vztah ke své dceři po narození vnoučete?

- a) Jak se vyvíjí vztah matky a dcery a jak souvisí s jeho podobou po narození vnoučete?
- b) Jak matka prožívala vztah k dceři před narozením vnoučete a jak jej prožívá po jeho narození?

- c) Jak se matka vyrovnávala s novou rolí babičky?
- d) V jakých aspektech došlo k proměně vztahu k dceři po narození dceřina dítěte?

5.2 Přípravná fáze výzkumu

Výzkumu samotnému předcházela jeho standardní příprava. To znamená sestavení **ideového plánu výzkumu**, vytvoření **projektu výzkumu**, kde jsem zvolila případovou studii, a následného **projektu výzkumu**.

Pro orientaci vztahu matek a dcer jsem v první fázi zvolila **mapování**, které vedlo ke zpřesnění výzkumného problému a úpravě výzkumných otázek. Na mapování navazovala **teoreticko-kritická analýza stavu poznání**. (Miovský, 2006),

5.3 Typ kvalitativního výzkumu

Vzhledem k povaze výzkumného problému a cíli výzkumu jsem použila kvalitativní přístup.

Kvalitativní přístup disponuje předností, kterou je získání podrobného popisu daného problému. Hendl (2005, str. 53) zmiňuje, že „*výhodou kvalitativního přístupu je získání hloubkového popisu případů. Nezůstáváme na jejich povrchu, provádíme podrobnou komparaci případů.*“ Ve výzkumu týkajícím se vztahu matky k dceři se pracuje s citlivými tématy a jde o hloubkové zmapování určitého fenoménu, což jsou data, která se ošetřují kvalitativními metodami.

Nejlépe vystihující pro tento výzkum je **případová studie**. Břicháček (1981, in Miovský, 2006) vymezuje několik situací, ve kterých je vhodné použít tento typ výzkumu, jako jsou například velmi řídké jevy nebo vzácné kombinace vlastností, analýza a popis „typického“ případu či více případů jakožto zástupce určité skupiny, či kvalitní poznání okolností případu, což koresponduje s požadavky a podmínkami pro tento výzkum.

Objektem zájmu v mém výzkumu je případ. „*Případem rozumíme objekt našeho výzkumného zájmu, kterým může být osoba, skupina, organizace atd.*“ (Miovský, 2006, str.94) Důležité je, aby byl případ dostatečně nadefinován, vymezen a ohraničen (Miovský, 2006). V tomto případě jsou jimi matky, jejichž vlastní dcery vychovávají své dítě.

Strategie případové studie je vhodná tehdy, když výzkumné otázky jsou typu *proč* a *jak* a přitom je zde malý prostor pro kontrolu nad zkoumanými procesy a událostmi a pokud

nejsou hranice mezi případem a kontextem dostatečně ostré a je zapotřebí využít více zdrojů důkazů. (Robert Yin, 1989, převzato z Miovský, 2006)

5.4 Metody sběru dat

Jako nástroj ke sběru jsem zvolila **polostrukturované interview** (délka trvání 50 – 90 minut). Tento druh rozhovoru vyžaduje technicky náročnější přípravu, protože jde o vytvoření schématu, které je pro výzkumníka závazné. Na rozdíl od plně strukturovaného rozhovoru je zde výhodou možná záměna pořadí jednotlivých otázek. To se provádí za účelem udržení autentičnosti rozhovoru, i pro maximalizaci výtěžnosti interview. (Mioviský, 2006) Polostrukturovaný rozhovor mi poskytl prostor pro vynechání některých otázek, které se dotazovaným matkám jevily jako nezodpověditelné, ale také pro úpravu otázek do podoby, která byla pro dotazované přijatelnější, vstřebatelnější. Některé matky byly citlivější, což vyžadovalo z mojí strany větší opatrnost a obezřetnost při volbě slov a otázek.

U polostrukturovaného interview pracujeme s tzv. **jádrem interview**. (Mioviský, 2006) Ve svém výzkumu jsem vycházela z jádrových témat, která byla stěžejní pro získání důležitých dat. Aby rozhovor plynul co nejpřirozenějším způsobem, byla jádrová témata obohacena o doplňující, která měla motivovat respondentky ke sdílení více informací a k uvolnění tenze, jež se někdy u respondentek objevovala.

Volnější podoba typická pro polostrukturovaný rozhovor sehrála důležitou roli ve sběru dat, protože poskytla respondentkám vlastní prostor a svobodu ve výběru informací, které mi sdělovaly. Nejen obsah otázek poskytoval důležité informace, ale také směřování myšlenek, které matkám během rozhovoru vyvstávaly na mysl, sloužilo jako doplnění komplexního obrazu vnímání a prožívání žen ve vztahu ke své dceři.

Ve svém výzkumu jsem se snažila udržet co největší přirozenost situace. Navazovala jsem potřebný kontakt na základě otázek, týkajících se každodennosti. Plynule jsme přecházely k jádru rozhovoru, během kterého již byly respondentky ve většině případů dostatečně uvolněné. Závěr rozhovoru většinou vyplynul ze situace.

Doplňkovou metodou polostrukturovaného interview bylo **pozorování**, jenž přináší důležité postřehy a informace, které jsou skrývané za obsahy výpovědí. Neslouží však pouze k extrospekci, ale také k sebereflexi výzkumníka.

Pro zafixování dat jsem použila **audiozáznam**, který umožňuje zachycení komplexních dat a zachování autenticity a přesnosti odpovědí.

Setkání probíhala na různých místech. Respektovala jsem prostředí, které si zvolily samy participanty za účelem podpořit jejich pocit co největšího komfortu.

5.5 Metody zpracování a analýzy dat

Data jsem převedla do textové podoby. Jednalo se o **doslovnou transkripci**. Následovalo odstranění tzv. **slovní vaty**, dále následná kontrola poslechu, aby byly vyloučeny systematické a nesystematické vlivy z mojí strany.

Jako metodu pro zpracování dat jsem zvolila **obsahovou analýzu** textu, která umožňuje nalézt důležité okruhy a témata, která jsou pro výzkum stěžejní. (Miovský, 2006)

5.6 Etická otázka výzkumu

U každého výzkumu je nutné zamyslet se nad jeho etickou stránkou a eliminovat její porušení. K tomu posloužilo obeznámení respondentek o významu a účelu mého výzkumu a zbavení obav, že by mohla být data jakýmkoliv způsobem zneužita. Toto bylo ošetřeno informovaným souhlasem o dobrovolné účasti na výzkumu a zpracování sdělených informací. Participantky byly informovány, že výzkum bude nahráván, a současně, že se jedná o výzkum anonymní.

V souladu se zákonem o ochraně osobních údajů 101/2000Sb. byly veškeré identifikující údaje pozměněny.

5.7 Výzkumný soubor

Soubor je tvořen sedmi ženami v období starší dospělosti (48-70 let), jejichž dospělé dcery (27-49 let) mají vlastní dítě (3-26 let). Věk respondentek, jejich dcer, ani vnoučat nebyl rozhodujícím kritériem. Záměrem bylo získat vzorek méně homogenní, abych zmapovala, jak se liší pojetí vztahu s dcerou u ranějších babiček a u babiček, jež se na svou roli stačily za roky adaptovat. Důležité bylo, aby hovořily o prvním vnoučeti a přijetí své role babičky.

Volba výzkumného souboru probíhala metodou **sněhové koule** . U některých respondentek jsem znala jejich rodinnou situaci, s některými jsem se setkala poprvé.

Níže je uvedena tabulka s údaji výzkumného souboru, kde jsou jednotlivým participantkám přiřazena jména z důvodu ochrany osobních údajů. Po zbytek práce budu tato jména dodržovat.

Tabulka 1: Popis výzkumného souboru

Kód matky	Věk matky	Stav matky	Věk dcery	Stav dcery	Pohlaví vnoučete	Věk vnoučete
Jitka	53	rozvedená, bez partnera	32	svobodná	dívká	3
Marie	70	ovdovělá, s partnerem	49	vdaná	chlapec	26
Dana	60	vdaná	37	vdaná	chlapec	19
Pavla	60	vdaná	38	vdaná	chlapec	7
Alena	59	vdaná	33	vdaná	dívká	5
Klára	48	vdaná	27	vdaná	dívká	3
Simona	63	Dvakrát rozvedená, bez partnera	38	Jednou rozvedená, znovu vdaná	dívká	9

6. Výsledky výzkumu

6.1 Případové studie

Níže jsou analyzované jednotlivé případy z hlediska vytyčených specifických výzkumných otázek. V textu jsou citace vloženy do uvozovek a psané kurzívou. Tyto informace jsou propojeny parafrázemi, které vyplývají z výpovědí respondentek. Smyslem bylo vytvořit text, který má logickou strukturu, nepostrádá smysl a který je pro čtenáře dobře uchopitelný. V textu se objevují začerněná místa, což slouží pro ochranu důležitých osobních dat.

Cílem rozboru případů je poskytnout celistvé informace ohledně rodinné situace a okolností, které do vztahu matek a dcer vstupovaly a ovlivnily jeho podobu po narození dceřina dítěte.

MATKA JITKA

Jitka je 53 let, je rozvedená žena bez partnera, věnuje se doučování cizinců a soukromě podniká. Dcera je její jediné dítě.

Jak se vyvíjí vztah matky a dcery a jak souvisí s jeho podobou po narození vnoučete?

Jitka se stala matkou ve svých 23 letech. V té době byla vdaná. Svou dceru s manželem neplánovali. Jitka se v době otěhotnění věnovala studiu na VŠ, takže těhotenství pro ni bylo komplikací. „*Chodila jsem do školy, překážka to trochu byla.*“ Připadala si zvláště. Respondentka naráží na problém tehdejšího komunistického režimu. „*Připadala jsem si méněcenně tím, že jsem nemohla nosit normální oblečení, tehdy byl navíc příšernej výběr. A na vejšce jsem se nemohla účastnit všech věcí, byla jsem vyčleněná, nemohla jsem jezdit na kurzy a tak.*“ Dodala, že těhotenství v jejím věku při studiu na VŠ nebylo něco běžného, podle jejích slov „*se to s vejškou ještě moc neslučovalo*“. Na těhotenství se obtížně adaptovala.

Její manžel si během těhotenství našel novou partnerku. Jitka od svého manžela po porodu během šestinedělí odešla. Otec se s dcerou po domluvě s Jitkou nestýkal. Nového muže, který by mohl být náhradním otcem pro dceru, paní Jitka nepotkala. „*Nebyl čas ani příležitost, tím, že jsem chodila do školy. To je pak těžký, protože by ten člověk musel chtít i [redacted] a takovej člověk už se nenajde.*“

Po narození dcery se Jitka odstěhovala ke svým rodičům, kteří jí pomáhali. I přes časovou vytíženost na sebe s dcerou měla dostatek času. „*I když chodila do školky a přes den jsem s jí moc neužila, tak všechny večery a víkendy byly naše.*“ Jejich vzájemný vztah byl podle respondentky intenzivní. „*Byla na mě hrozně fixovaná. Když jsem odjela, tak ty slzy v očích. Nechtěla k nikomu, ten kontakt byl dost těsný.*“ Matka se snažila budovat blízký a na důvěře postavený vztah. Šlo spíše o přátelský charakter vztahu.

Paní Jitka prosazovala volnější výchovný styl. Dceru do ničeho nenutila. „*Mohla si rozhodnout, co chce.*“ Samu sebe označila jako „*slabocha*“ oproti dceři. To se projevovalo v konfliktech, ze kterých raději ustupovala a nechala dceru, aby si prosadila své. Kontroverzním tématem byly partnerské vztahy. „*Nemohla jsem do toho mluvit, protože kdybych řekla, že se mi to nelíbí a náhodou to vyšlo, tak by to zase byl můj problém, že já jsem to zkazila, takže její výběr byl její výběr.*“

Podle Jitky měly s dcerou vybudovaný důvěrný vztah, což se projevovalo dceřiným svěřováním se. „*Někdy mi bohužel říkala úplně všechno, což jsem někdy nepotřebovala vědět. Ale s těmahle problémama přišla, takže jsem prožívala to její zamilování, průšvihy, jak se*

na ni někdo vykašlal. Od sedmnácti let do teďka to vim, sama od sebe.“ Jitka si na otevřenost své dcery musela zvyknout, bylo to pro ni něco nového, protože ve svém dětství se matce nesvěřovala. „*Já jsem to nikdy nedělala, nikdo mě neposlouchal, ale ona všechno, co jí kdo řekl, napsal, i ty vzkazy a maily, mi ukazovala..*“

Dcera je pro ni důležitou osobou. Protože ji část života vychovávala spolu se svojí matkou, projevovala obavy, zda nemá babička v životě dcery významnější úlohu, než ona sama. „*K babičce má do teď hrozně důležitý vztah. Babička má zafixovaný, že ji vychovávala ona, ale já vim, že ne. Byla důležitá, ale nebyla hlavní. To si myslí babička. Veronika ji bere jako důležitýho člověka. Ale nemyslím si, že je důležitější než já. To by mi nepřišlo férový. Babička zbytečně potlačuje mou úlohu.*“

Podle Jitky se v průběhu jejich vztahu nevyskytla těžká období, ani v době puberty. „*Všechno bylo v pohodě. Z té doby si nemyslím, že by byly nějaký problémy. Ani že neměla tatínka, to se podle mě až tak neprojevalo, ale nevím, jak z jejího pohledu.*“

Brzy dcera Jitky opustila domov a odstěhovala se k partnerovi. „*Vždycky s každým hned bydleli. Nenavštěvovali se, chyběla fáze chození.*“ Poté se vidaly méně, než byly zvyklé. Jejich omezený osobní kontakt byl umocněn, když dcera začala pracovat. Jitce stále velmi často telefonovala.

Práce byla důvodem, proč se dcera rozhodla otěhotnět. „*██████ chtěla pauzu z práce, to bylo její přání. Chtěla dítě do třiceti, to byl její plán. Bylo jí dvacet devět, tak se jí to podařilo.*“ Dcera se Jitce se svým plánem světila.

Když se dceři podařilo otěhotnět, začaly se s Jitkou znovu stýkat : „*To jo, to jsme se vidaly docela často, protože bydleli kousek. To šlo. To bylo docela v pohodě.*“

Podoba vztahu po narození dceřina vnoučete **nenabyla** z pohledu matky **nových hodnot**. Jejich vztah vnímala jako stále stejný. „*Ani se to nezhoršilo, ani nezlepšilo, protože ten vztah jsme měly přátelsko-kamarádskej furt.*“

Jak matka vnímala svou dceru před narozením vnoučete a jak ji vnímá po jeho narození?

Jitka vzpomínala, že dceru vnímala jako sebeprosazující už od dětství. „*Ona byla dominantní vždycky.*“ Dále dodala: „*██████ je dost svérázná, panovačná, má svou hlavu. Člověk jí nemůže nic vnucovat, už od dětství. Prosazovala si svoje a přes to nejel vlak. Byla tvrdohlavá, ale zpětně mi nepřijde, že by byly nějaké problémy.*“ Od matky si nenechala do svých záležitostí příliš radit „*Ona nechtěla slyšet kritiku, nedožadovala se názoru.*“

Podle svého si údajně řešila i své partnerské vztahy. „*Já si myslím, že ona si chce všechno řešit sama. Není ten typ, komu by měl někdo radit. I mi jednou řekla: ty tak rad', ty seš odborník na vztahy, sama jsi neměla, samotný ti to nevyšlo.*“

O své dceři se matka vyjádřila v kontextu rodiny. „*Ona strašně moc chtěla svoji rodinu. To vim. Kvůli tomu, že neměla tu svou, když jsme byly spolu.*“

Dcera je podle matky poctivou a pečlivou matkou. Těhotenství prožívala intenzivně. „*Spoustu věcí, který já jsem nepovažovala za důležitý, ona potřebovala.*“

Dcera přišla o svého partnera, se kterým žili 10 let, kvůli jeho problémům s pitím. Opustila ho po třech letech od narození dcery. Matka tuto situaci vnímá následovně: „*Ono to dlouho nefungovalo, ale neřekla mi to. Bláhově si myslela, že když se narodí [REDAKCE], tak se to srovná, ale ono se to bohužel nesrovnalo.*“ Jitka několikrát během rozhovoru zmínila vliv absence otce na partnerské vztahy dcery.

Když se matka zamýšlela nad vztahem k dceři po narození vnoučete, uvědomila si, že se příliš nezměnil. Náhled na ni však je o něco obohacený. „*Spíš jedině že jsem ji víc začala obdivovat...*“. Obdivovala ji za to, jak zvládá mateřskou roli. „*Ona mi mnohdy přijde mnohem dospělejší než já.*“

Matka ji jako samostatnou vnímala vždy, takže ji její svébytný přístup a péče o dítě nepřekvapila: „*Ona byla vždycky samostatná. Tím, že jsme spolu byly samy, tak ona zařizovala spoustu věcí, víc než ostatní holky. Já jsem věděla, že zvládne hodně věcí a tohle byla jedna z nich.*“ Náhled na dceru se Jitce doplnil o potvrzení dceřiných schopností, kterým dříve věřila. Sama si změnu nazírání na dceru nepřipouští.

Jak se matka vyrovnávala s novou rolí babičky?

Jitka byla z těhotenství dcery překvapená. Její dcera sice plánovala těhotenství, ale Jitka nečekala, že se jí povede otěhotnět tak brzy. „*...pak mě to stejně překvapilo, když mi to napsala, že je těhotná. Oni mi to nechtěli říct, že to mělo být překvapení... měl to být vánoční dárek.*“ Dcera trpěla nevolnostmi, takže se to její matka dozvěděla poměrně záhy.

První pocity z dceřina těhotenství byly rozporuplné. Jitka se přiznala, že nejprve neoplývala štěstím z toho, že se stane babičkou, těhotenství dcery příliš neprožívala. To se po porodu změnilo. „*Nejdřív jsem nebyla ta nejvíc nadšená babička. To jsem byla, až když se narodila. Ten průběh nebyl takovej. Ale jak se narodila, tak se to otočilo a když jsem ji poprvé viděla, tak jsem najednou byla ta nadšená babička.*“ Po narození začala plánovat společné aktivity, nakupovat dětské oblečení a hračky.

Naročné pro matku bylo respektovat dceřino rozhodnutí, že nechce, aby je první dny někdo navštěvoval. „*To mi přišlo sice nenormální, ale byl to její výběr.*“

Od doby, co svou vnučku měla možnost poznat, žije jiný život. „*Já jsem si myslela, že to můj život nezmění... Mělo to hroznej vliv. Vnučka je člověk, pro kterýho bych udělala všechno. Velikej rozdíl. Myslela jsem, že mi to nezasáhne do života, že oni si budou žít svůj život a já se tam občas objevim. Ale pak se ukázalo, že chci s vnučkou trávit víc času a chci se jí věnovat.*“ Takže se na svou novou roli adaptovala dobře.

V jakých aspektech došlo k proměně vztahu k dceři po narození dceřina dítěte?

Z pohledu matky Jitky ke změně ve vztahu k dceři narozením jejího dítěte nedošlo. „*To, že se stala mámou, neukázalo nic novýho.*“ Z jejich výpovědí je však zřejmý posun oblasti osobního setkávání. Po odchodu dcery z domu se jejich **osobní kontakt** omezil a právě narození vnučky, byť s krátkým odstupem, zprostředkovalo jejich další setkávání, vnučka se stala totiž objektem zájmu obou- matky i dcery.

Dalším aspektem proměny byla změna **postavení matky v dceřině životě**. Matka dala ve svém rozhovoru najevo, že její dcera vždy tíhla k samostatnosti. Narození dítěte její samostatnost podtrhlo. Dříve s matkou diskutovala nad určitými rozhodnutími, ale od doby, co je vnučka na světě, si vše zařizuje sama. Na otázku, zda i v těžkých chvílích, kdy ji opustil partner, přišla za matkou pro podporu a pomoc, odpověděla: „*Ne. Jedině, když bylo vidět, že jí něco je, tak to třeba jo. Ale jinak ne.*“

Jitka uvádí, že ji „*ted' víc poslouchá, než dřív*“. Z kontextu rozhovoru vyplývá, že se dcera osamostatnila a bere svoji matku více jako sobě rovnou a tudíž je i více ochotna brát v úvahu a zvažovat její doporučení. Jedná se o aspekt **otevření se názorům matky**.

Se změnou postavení matky v dceřině životě souvisí také **porovnávání dceřina mateřství s vlastním mateřstvím**. V souvislosti s tím se u Jitky objevilo **oceňování dcery jako matky**. „*Ona zvládala víc věcí, v tom mi přišla lepší, než já. Že se s tím vyrovnává líp, zvládá líp, je šikovnější, s dítětem to daleko líp umí. Já jsem si oproti ní připadala, že já jsem nebyla tak dobrá.*“ A s tímto aspektem také souvisí **změna přístupu k dceři**, který se pozměnil z výchovného a mateřského **na respektující**.

Narozením vnoučete přineslo Jitce do života nové naplnění. Vůči dceři cítí **vděk**. „*...můžu děkovat a vážit si jí.*“

MATKA MARIE

Marie je 65 letá žena, má dvě dcery a je čtyřnásobnou babičkou. Ve 45 letech ovdověla. Nyní je v důchodu, dříve pracovala jako mikrobiolog. Žije s přítelem na Slovensku.

Jak se vyvíjí vztah matky a dcery a jak souvisí s jeho podobou po narození vnoučete?

Matka Marie otěhotněla, když jí bylo 21 let. Těhotenství bylo neplánované, nicméně již v té době byla vdaná, takže se na miminko s manželem připravili. *„Byla neplánovaná, ale velmi jsme se těšili... Bylo to velmi pěkné období, když to hodnotím. Prožívala jsem to bez jakýchkoliv těžkostí. Těšili jsme se s manželem oba dva, že přibude člen rodiny.“* Porod podle jejich slov proběhl bez jakýchkoliv komplikací. Nejprve bydlela s manželem u svých rodičů, kteří jí pomáhali s péčí. Dva roky po narození dcery musela znovu nastoupit do práce, takže si ji tehdy k sobě brala babička. *„...nebylo to nejjednodušší období. Nutno říct teď s odstupem času, že jsme to vlastně docela bravurně zvládli.“* Jakmile dcera začala chodit, odstěhovali se do svého bytu.

Matka se radovala s dceřiných posunů ve vývoji *„Tak každý se těší z těch prvních krůčků, sleduje to, jak se dítě vyvíjí po té psychické stránce, jestli je všechno v pořádku.“*

Marie svou dceru vychovávala tak, aby věděla, že jsou určité hranice, které by neměla překračovat. *„Vždy to záleželo na situaci. Když vyrostla, tak třeba občas jednu po zadku, i přes plenky, jsem jí pohrozila, že takto to nejde, tohle nesmíš, protože za každý přestupek může následovat trest.“* Bylo znát, že výchova pro ni představovala velmi důležitou součást, která vztah k dceři tvořila. Podle ní se s tímto přístupem dcera vyrovnávala dobře. *„...byla sice temperamentní, ale protože věděla, že může odtud potud, tak ta její hlavička už když byla malá, věděla, že jen do určité míry může, ne do krajnosti.“* Výchovu měla na starost po přestěhování do vlastního bydlení spíše sama. *„...to nebylo takové období, kdy by muži byli na mateřské. Starostlivost visela na matce.“* Navíc zdůrazňovala důležitost vazby mezi matkou a dítětem, která se liší od vazby k otci. *„Přeci jen je tam svazek mezi matkou a dítětem. To pouto není tak srostlé, jako je tomu u matky a dítěte.“*

Matka v průběhu celého rozhovoru hojně vzpomínala na období, kdy pečovala o svou dceru. *„Ráda vzpomínám na tohle krásné období.“* Byla pro ni velká rána, když její dcera odešla studovat do vzdáleného města a jejich osobní kontakt se tak omezil. *„Došlo k přerušení. Začalo to hezky, ale nakonec, když Erika odešla na střední školu, protože to nebylo v místě bydlení, tak už ty vztahy co se tohoto týká se tou dálkou, tak trošku neříkám, že narušily, ale, ani taky neříkám, že nebyly přirozené, ale už to bylo cosi jiného.“* Dcera se měla

hodně do světa a Marie to musela respektovat. Ve skrytu duše stále toužila po tom, aby dcera neodešla na střední tak daleko. „...*tak jsem trošku uvažovala, že teda kdyby ji nevzali, tak bych ji mohla mít dýl doma. To se ale nestalo.*“ Dcera si na střední našla partnera, se kterým se odstěhovali. Nikdy už se k matce zpět nevrátila. Matka odchod dcery těžce nesla.

Když byla její dcera v prvním ročníku na vysoké škole, zemřel jí otec a Mariin manžel. „*To nás všechny položilo. Vzchopili jsme se, ale ty první momenty byly těžké. Jak pro ni, tak pro mě. Pro celou rodinu. No byl to těžký úder, ale co může člověk dělat, i to patří k životu, no...*“ Marie se cítila osamělá a neužitečná. Uvažovala nad tím, že by si vzala do péče dítě z dětského domova. „...*jednoho dne jsem se svěřila, že jsem sama, tak ať nějakou plodnou práci aspoň poskytnu, ať někoho mám u sebe, že to ještě dám, že to nebyl problém. Vždyť mi bylo čtyřicet pět, když jsem ztratila manžela, byla jsem mladá vdova. No, tak že ještě někomu pomůžu, ale potom se věci tam zběhly, že* ■■■■■ *říkala: Mami, nemusíš, protože budeš mít vnoučátko.*“ Marie byla velmi šťastná, bylo to pro ni vyprošené vnoučátko. Znamenalo pro ni mimo jiné obnovení kontaktu s dcerou, která u ní poslední týden před porodem pobývala. Pro Marii bylo významné to, že dceru doprovázela a vezla do porodnice. Protože se během cesty objevily komplikace v podobě docházejícího paliva, byla Marie odhodlaná odrodit dceru sama.

Po narození vnuka žila dcera s manželem matce blíž. Po určité době se opět odstěhovali. I přes to matka uvádí, že se četnost kontaktů navýšila. „*Když už se přistěhovali blíž k nám, tak ten kontakt byl větší a já jsem tam velmi často chodila.*“ Těšila se především z vnoučka. Ale změnu ve vztahu k dceři matka nepocítila. „*Nic takového jsme nevnímala. Těšili jsme se velmi a já jsem byla šťastná, že se vnouček narodil a že ho máme ..no a nějaký podstatný vztah, jiný s* ■■■■■ *ne...ne, nebyl.*“ To znamená, že podoba vztahu ze strany matky korespondovala se vztahem, jaký mezi sebou matka a dcera měly ještě před narozením vnoučka. Vztah se podle Marie narozením vnoučete **nezměnil**.

Jak matka vnímala svou dceru před narozením vnoučete a jak ji vnímá po jeho narození?

Marie se hodně zaměřovala na vlastní pocity a vzpomínky a příliš se k náhledu na dceru nevyjadřovala. Z výpovědi je patrné, že o dceři v dětství smýšlela jako o odhodlané, svérázné a temperamentní osobnosti.

K období puberty se Marie nevyjadřovala. Na mysl jí vyvstávaly spíše pozitivní vzpomínky. „*Vybavují se mi různé situace, spíš milé, než nějaké nepříjemné, na ty si nepamatuju. Takové menší epizodky se mi vybavují. Všechno takové příjemné.*“

Jako mezník ve vztahu vnímala odchod dcery na střední školu. Nadále dceru vnímala jako odhodlanou jít si za svými sny a plány. Na odchod od matky kvůli studiu v jiném městě si dcera podle Marie zvykla dobře. Poznala nové lidi, nové prostředí a „*hrany se obrousily*“.

Dcera si brzy začala budovat vlastní život. Matka ji stále vnímala jako své dítě, ale postupně se smiřovala s její dospělostí. K většímu sblížení došlo už před porodem vnoučete. Během dceřina těhotenství se jí snažila opatrovat a být jí oporou. „*...vše bylo připravené, vše vyprané, taška připravená..*“ Dcera před porodem dala na matčiny rady. „*...já jsem se v ní poznala, podle mě, že když to na mě přišlo jako na prvoroďičku, tak za 6 hodin bylo všechno hotové. Říkala jsem jí: Pokud budeš po mě, což si myslím a cítím, že se stane, tak to potom budeme muset odrodit u nás.*“

I když si matka není vědoma změny ve vztahu s dcerou, změnu postoje k dceři po narození dítěte jsem v kontextu rozhovoru zaznamenala. Začala ji vnímat více jako matku, nikoliv jako dceru. Pokud by Marie měla říci, že došlo ke změně, tak spíše ke změně k lepšímu. „*Spíš pozitivně, to je možné.*“

Jak se matka vyrovnávala s novou rolí babičky?

Marie si vnoučátko velmi přála. Přála si, aby mohla opět někoho opatrovat. „*Já jsem to brala jako fakt a když mi to sdělili, tak jsem se samozřejmě velmi těšila a vlastně jsem si ho i do určité míry vyprosila, protože jsem chtěla zahájit další akci, že si vezmu dítě z dětského domova.*“ Období porodu a krátce po něm pro ni bylo velmi emocionálně intenzivní. „*To byly pocity velmi radostné. Už jsem ho očekávala, už jsem říkala: pojď, dítě...*“ Mnohé prožitky dcery si přebírala za své vlastní. „*No a vnoučátko se mi narodilo tak, že jsem jednou v noci vzala auto a jela jsem s těhotnou [REDAKCE] do města.*“ Po jeho narození byla velmi šťastná. „*Těšili jsme se velmi a já jsem byla šťastná, že se vnouček narodil a že ho máme.*“ Rodina se přestěhovala blíže. Marie se snažila trávit s vnoučkem

a dcerou co nejvíce času, i když se sama musela starat o své vlastní nemocné rodiče. Přála by si mít na vnouče více času. „*...já jsem tam často chodila, no pokud mi to moje povinnosti dovolovaly.*“

V jakých aspektech došlo k proměně vztahu k dceři po narození dceřina dítěte?

Jak jsem již zmiňovala výše, Marie změnu vztahu k dceři po narození vnoučete nezaznamenala. Minimálně však došlo ke změně na rovině **kontaktu**, a to jak **osobního**, tak i **nepřímého** například skrze telefonáty. I když nešlo o změnu závažnou, vnouče

zprostředkovalo častější styk a komunikaci. „*Když se přistěhovali k nám blíž, tak ten kontakt byl větší.*“

I když to matka ve svých výpovědích přímo nezmínila, narození vnoučete jí přineslo novou naději a naplnění. Za jeho narození **vděčí** dceři, kterou začala vnímat jako matku dětí a méně jako své dítě. Náhled na dceru se sice změnil již po jejím odchodu z domova, ale narození vnoučete tento náhled stvrdilo. Šlo tedy o aspekt **přijetí dceřiny dospělosti** a znatelná je i **změna přístupu** k dceři.

MATKA DANA

Dana je 60 letá důchodkyně, matka tří dětí. Je vdaná a žije s manželem na vesnici, kde pečuje o dům, děti a vnoučata. Dříve pracovala v administrativě.

Jak se vyvíjel vztah matky a dcery a jak souvisí s jeho podobou po narození vnoučete?

Paní Dana otěhotněla ve svých 22 letech. V té době byla vdaná a s manželem miminko plánovali. Těhotenství s dcerou bylo psychicky náročné, protože za sebou měla jeden potrat. „*...měla jsem strach, aby to nedopadlo tak, jako před tím.*“ Jakmile se ale překlenul první trimestr, Dana začala být klidnější a na miminko se začala těšit. Paní Dana si přála holčičku. „*Určitě dceru, určitě dceru jsem si přála.*“

Porod dcery proběhl bez komplikací. „*Vzpomínám si, že to byl úžasnej fojfr.*“ Na okolnosti porodu si matka velmi dobře vzpomíná, byl to pro ni významný zážitek. „*Když se narodila, tak jsem poznala pocity, který jsem v životě neznala. Byla to láska úplně jiná, než k rodičům, manželovi. To člověk teprve pozná, kolik druhů lásek je schopn.*“

Po dceřině narození matka žila se svým manželem. Když si nevěděla rady v péči o dítě, požádala o pomoc svoji maminku. „*Ale zvládla jsem to dobře, tak jsem tady měla maminku, takže když jsem něco potřebovala, tak jsem se moha obrátit na ni.*“

Paní Dana byla s dcerou dlouhou dobu doma, protože po 16 měsících se jí narodila druhá dcera, takže si prodloužila mateřskou. Měla dostatek prostoru budovat s dcerou blízký vztah. Jako výchovný přístup volila spíše přísnější styl. „*Já jsem ze začátku nebyla vůbec rozmazlovací máma. A myslim si, že jsme byla docela i přísná.*“ Dana byla důsledná. „*...byly určitý základní věci, který jsem chtěla, aby dodržovala, a tím, že si ona ze začátku zvykla, tak jí to nepřišlo ani nijak divný.*“ Se svou výchovou je matka spokojená. „*Neskromně si myslim, že ta výchova byla dobrá. I když nejsem člověk, kterej by se něčím vychloubal.*“ Výchovou se inspirovala u své

maminky, i když ji považovala za přísnější, než byla ona sama. „...jsem jim třeba víc dovolila, než dovolili rodiče mně, tak jsem byla taková tolerantnější a brala jsem v úvahu ten jejich věk.“ Tím, že dceři poskytovala i svobodu, vybuodovaly si blízký vztah. „*My jsme ten vztah spolu měly dobrej a máme do dneška. Svěřovala se mi, i když jsem si bláhově nemyslela, že se vším.*“ Dana připouští, že měla dcera svá tajemství.

Dana si nevzpomíná na žádné zásadní zlomy, které by pozměnily jejich vztah. Občas se lišily v názorech a postojích. Dana pociťuje, že je dcera povahou podobná spíš manželovi. „*Já jsem prostě takovej typ člověka, kterej nerad odpouští zlo. A když jí někdo naštvě, nebo tak, tak ona se vzápětí otočí a vzápětí o tom neví.*“

Dcera otěhotněla ještě na střední škole. Matka jí byla oporou. „*Všechno jsme plánovaly společně, to zase na to v tom životě tak protřelá nebyla, aby si všechno mohla naplánovat sama.*“

Jako významný moment Dana vnímala odchod dcery z domova, s čímž souvisí její těhotenstvím. „*Ona už maturovala těhotná, takže se vdala a odstěhovala se za manželem.*“ Odchod dcery nesla těžce. Dcera se po porodu na čas vrátila k matce, než manželovi skončila vojna. Pak nastal definitivní odchod. „*Bylo to těžký, zaprvé teda odcházela ona a za druhý už tu byl ten malej, ale brala jsem to s rozumem, říkala jsem si: Ano, je to rodina tak ať fungujou, ať jsou spolu.*“

Podoba vztahu nenabyla nových rozměrů, z pohledu matky. „*Nezměnil se ani můj vztah k ní, ani její vztah ke mně. To určitě ne. Protože, to už opakuju, ale my ten vztah měly vždycky dobrej. Ten vztah se nezměnil.*“

Jak matka vnímala svou dceru před narozením vnoučete a jak ji vnímá po jeho narození?

Podle matky byla dcera přirozeně se vyvíjejícím dítětem. Občas ji zlobila svým přístupem ke škole.

V období dospívání na dceři začala více pozorovat odlišné vlastnosti a její podobnost s otcem. Několikrát zazněl vděk za to, že dcera není po ní, ale podobá se spíše straně otce. „*Ona je oblíbená. A takovej je přesně můj manžel. Ten se rozčílí a za chvíli neví i ničem. To já teda neumim.*“

Matka se dceru snažila podporovat ve studiu, ale tím, že dcera na střední škole neplánovaně otěhotněla, v dalším studiu nepokračovala.

Bylo zřejmé, že svou dceru brala jako dítě ještě v době, kdy se dozvěděla, že dcera čeká miminko. „*Když si to vezmu, tak to byly dětičky, když se brali, ty byli hodně*

mlad'ounek.“ Velmi ji překvapilo, jak si dcera s mateřstvím poradila. „*Ona se k tomu docela i dobře stavěla. Byla úžasná, na to, že jí bylo osmnáct.*“ Matka oceňovala, že dcera byla dítěti ochotná obětovat vše.

Dana na svou dceru po narození vnoučete vědomě nezačala nahlížet jiným způsobem, ale připouští, že v jejích očích dospěla. „*Já jim do ničeho nemluví. Jsou dospělí a musí si poradit sami.*“

Jak se matka vyrovnávala s novou rolí babičky?

Matka Dana se na prarodičovství velmi těšila, a to i přes to, že se stala mladou babičkou. Dana uvedla, že před narozením vnučky neměla očekávání ohledně toho, jaké to bude být babičkou.

Porod dcery prožívala. „*Já když jsem rodila, tak jsem se nebála, jo...ale když měla rodit ona, tak já měla strašnej strach.*“ Když se vnučka narodila, matka pocítila za dceru velkou úlevu a štěstí z narozeného vnoučete. „*Když říkala, že jsou v pořádku, tak to byl jeden z nádhernejch zážitků, který si pamatuju.*“

Sice byla v době, kdy se narodila vnučka, zaměstnaná a měla mnoho další práce, ale veškerý svůj volný čas věnovala vnučce a své roli babičky se oddala, jak jí to okolnosti umožňovaly. Chtěla být dceři oporou. „*Asi bych chtěla víc prostoru, ale já jsem chodila do práce, takže jsem se mu věnovala spíš v noci. Protože zlobil, tak jsem chtěla, aby se dcera vyspala, tak jsem si ho prostě vzala v noci, já jsem si třeba lehla jenom v obýváku na gauč.*“

O své roli babičky hovoří ve slovech : „*Já jsem pyšná babička.*“ Paní Dana je orientovaná na rodinu, takže nová generace ji naplnila novým smyslem života.

V jakých aspektech došlo k proměně vztahu k dceři po narození dceřina dítěte?

Když byla dcera ještě dítě, musela **respektovat** nastavená pravidla. Po narození vnoučete je matka otevřená dceřiným názorům a připomínkám a dcera se nezdráhá je sdílet. „*Ona už mě dneska bere takovou, jaká jsem, takže když já se na někoho zlobím tak ona říká: Mami, měla bys odpustit.*“ Tato změna souvisí se změnou **postavení vůči sobě navzájem**. Dcera se sdílením stejné role **pochočila** matčin způsob výchovy a přejímá je.

K proměně došlo také z hlediska **podnikání nových aktivit**. Od té doby, co je vnuk na světě, spolu jezdí na dovolené. Z této aktivity se stala nová rodinná tradice. „*... to byla určitě aktivita navíc, že jsme ty dovolený začaly podnikat společně.*“ S tímto úzce souvisí

větší **četnost osobních kontaktů**. „*Určitě byl větší počet společných návštěv kvůli malému prckovi.*“

Narození vnoučete a proměna role z dcery na matku změnilo matčin **přístup** k dceři. Dana si své dcery **cenila**. „*Já jsem na ni byla hrozně pyšná, protože pořád to byla mladá holka.*“ Narozením vnoučete matka přijala, že dcera není součástí její rodiny, ale má svou vlastní. Matka začala vnímat **oddělenost dcery od své rodiny**. „*Takže od doby, co se ona odstěhovala, tak sem víceméně jezdila, ale už sem jezdí jako návštěva, protože prostě má to svoje tam.*“ Došlo k **přijetí dceřiny samostatnosti a dospělosti**. „*U něčeho jim poradím, ale když je to na hraně, tak říkám: Musíte si poradit sami, protože jsou to mladý lidi a on je život naučí.*“

MATKA PAVLA

Paní Pavle je 60 let a je čerstvě v důchodu. Dříve podnikala. Je vdaná a má tři dcery.

Jak se vyvíjí vztah matky a dcery a jak souvisí s jeho podobou po narození vnoučete?

Paní Pavla otěhotněla, když jí bylo 22 let. Byla svobodná a těhotenství s partnerem neplánovali. Pracovala, žila na ubytovně, takže otěhotnění se pro ni stalo komplikací. „*...v té době to bylo normální, že nebylo žádný zázemí, byty nebyly a tak dále...*“. Těhotenství příliš neprožívala. „*Brala jsem to jako fakt, ale jako že bych nějak štěstím zářila a nějak se těšila na miminko, to teda opravdu ne.*“ Vyjádřila k porodu slovy: „*já jsem vždycky proklínala všechny chlapy.*“

Po porodu se sama, bez manžela, přestěhovala k rodičům, u kterých našla zázemí. „*...pokud jsem něco potřebovala, i poradit, tak jsem měla takový i zázemí. To by bylo něco jinýho, kdybych s tím dítětem byla sama.*“ U rodičů s dcerou žily dva roky, poté se i s manželem přestěhovaly do bytu. S dcerou doma zůstala do nástupu do mateřské školy. V průběhu tří let se jí narodila i druhá dcera.

Na dceru uplatňovala přísnější výchovný styl. „*Měla jsem pevnější ruku.*“ Přístupem se inspirovala u své vlastní matky. „*Tak zaprvé, když to vidíš, tak přejímáš v podstatě v rodině od mamky, a za druhý jsem to cejtila.*“ Během rozhovoru zdůrazňovala, že nechtěla, aby její děti byly rozmazlené. Manžel dceru rozmazloval. O to přísnější paní Pavla musela na dceru být. Dcera byla svéhlavá, takže direktivnější přístup byl zapotřebí.

Svou dceru vnímá jako blízkého člověka, ale než se narodila vnučka, potýkaly se s rozdílnými názory a postoji, které zasahovaly do jejich vztahu. „*Já jsem povahou podobná s druhou dcerou. To nejen, že jsme si podobný, ale povahou jsme stejný. Nebo hodně stejný.*“

První dcera, ta je jiná.“ Projevy jejich odlišnosti se týkaly dceřiny nepořádnosti a byly důvodem vzájemných rozporů. *„Já bych s ní nikdy nemohla žít ve společný domácnosti, já bych ji zabila za tři dny. Ona je takovej ten typ, že mi vlítla do kuchyně a během pěti minut z toho tam byl šilenej binec. A to já nesnáším a jí to přišlo naprosto normální.*“ Paní Pavla uvedla, že nešlo o zásadní konflikty a hádky a vztah měly spolu pozitivní.

I když s dcerou měly dobrý vztah, vzhledem k neshodám ohledně dodržování pravidel se matka nakonec těšila, až dcera odejde z domova. *„Upřímně řečeno jsem si docela oddechla, když vypadla (smích). Protože to byl takovej ten živel tady, kterej mě rozčiloval.“* Dcera se v 19 letech odstěhovala za partnerem. I přes to matku často navštěvovala. To, že se dcera odstěhovala, vztahu podle matky prospělo. *„... říkala jsem si po všech stránkách, že bude dobře, když už se odstěhuje a bude si žít sama a podle svého. Naopak, tím to bylo lepší, protože nebyly vůbec žádný třecí plochy.“*

Dcera přišla do jiného stavu, když jí bylo 31 let. Těhotenství s manželem plánovali. Měla gynekologické obtíže, které zhoršovaly prognózu jejího možného otěhotnění. Předpokládala, že otěhotnění nebude snadné. Když nakonec otěhotněla snadno, zaskočilo ji to. *„Jak to přišlo tak rychle, tak ona z toho byla úplně vykolejená, vůbec to nemohla vstřebat, že je to už tady.“* Matka se dceru snažila přimět, aby za své těhotenství byla vděčná. *„Tak já jsem se jí spíš snažila uklidnit, aby to vzala jako fakt a ať je ráda, že se jí to povedlo, že nemusí podstupovat žádný léčby a tak dále.“*

Matka byla po narození vnučky dceři oporou. *„...jsem tam za ní denně chodila, to byla taková jako opora.“*

Po narození vnučete matka k dceři začala přistupovat jako k sobě rovné. *„To už bylo i před tím, ale teď už ne jako matka a dcera, ale spíš už takovej na stejný úrovni, jako kamarádky, nebo tak nějak. Teď to už rozhodně není matka-dcera. Prostě se spolu bavíme o všem. Když já mám problém, tak s ní o tom můžu mluvit tak, jako ona se mnou, že už to vlastně přechází do něčeho jinýho.“* **Změnu** ve vztahu k dceři však **nezaznamenala**.

Jak matka vnímala svou dceru před narozením vnučete a jak ji vnímá po jeho narození?

Paní Pavla svou dceru vnímala jako svéhlavou, tvrdohlavou a nepoddajnou. Už v dětství se tato její povaha projevovala. *„Ona byla vztekloun a co si umínila, to chtěla a tak no.“* Poté ze vzdorovitého období vyrostla a když začala chodit do školy, se zklidnila, i když její svébytná povaha jí zůstala. *„Ona byla vždycky taková svá, ona byla svéhlavička a je teda*

do teďka. Takže byla taková tvrdohlavá, ale ne už takový výstupy, co byly, to vůbec ne. Ale svou hlavu měla, to je pravda.“

Když žily pod jednou střechou, dcera byla podle matky chaotik. Neuměla si ušetřit peníze, neuměla se o nic postarat. Matka měla obavu, jak to zvládne, až se postaví na vlastní nohy. Byla velmi příjemně překvapená už tím, jak zvládala těhotenství. „*██████ byla hrozně v pohodě, žádný problém, veseloučká, čiperná..vždyť ona asi do osmého měsíce chodila cvičit.“* Paní Pavla viděla, jak jí její dcera dospívá před očima. Když se dceři narodil syn, byla matka překvapená, jak dobře svou úlohu zvládá a jak dokáže mít situaci pod kontrolou.

Díky narození vnoučete se začaly více stýkat. „*A ona je zas taková, povahou takový spíš sluníčko, že když přijede, tak prostě je taková rozjásaná, taková upovídaná.“* Vnímá více její pozitivní vlastnosti, než negativní.

Když jsem se paní Pavly zeptala, jestli došlo ke změně ve vnímání dcery po narození vnoučete, odpověděla: „*Já bych řekla, že ji spíš vidím do teďka jako to moje dítě. Ale ne že ji nevnímám jako mámu jejich dětí. Pro mě je to prostě pořád moje dcera, tím se to nezměnilo. To, že ona má svý mateřský povinnosti, tak to je úplně jiná věc. Já teda necejtím nějakou změnu. Pořád je to moje holka, nic se tím nezměnilo to, že má dítě.“* Narozením vnoučete se pohled na dceru nezměnil.

Jak se matka vyrovnávala s novou rolí babičky?

„Já jsem se těšila už dlouho na vnouče, takže jako první vnoučátko bylo hodně očekávaný.“

Dcera se stala matkou v poměrně vysokém věku. Její matka po vnoučeti dlouho toužila. „*Já jsem to brala pořád tak, že svý děti se člověk snaží nějakým způsobem vychovávat. A máš k nim povinnosti a tak dále, ale vnoučata že jsou pro radost.“* Utvořila si o roli babičky představu. „*A tak jsem si pro sebe jako dávala takový, že až budu mít vnoučata, tak že odsunu úplně všechny povinnosti, práci stranou, abych měla čas se jim věnovat... No, ale že už nemáš tu zodpovědnost. Ono pak ve skutečnosti se to vyvíjí jinak, ale takováhle byla moje představa, že bych chtěla bejt takováhle babička.“* Nakonec za vnučku stejně pocítovala zodpovědnost a pečovala o ni, jako by to bylo její další dítě. Dceřin porod prožívala intenzivně. „*To byla hrozná nervozita, když mi zavolal zeť, že ji odvezl do porodnice.“*

Na roli babičky se paní Pavla mohla rychle adaptovat, protože jí dcera svého syna začala dávat na hlídání brzy. A i když s některými dceřinými postupy paní Pavla nesouhlasí, dohodly se, že když je vnouček v péči babičky, může na něho uplatňovat svá pravidla a výchovné prostředky.

V jakých aspektech došlo k proměně vztahu k dceři po narození dceřina dítěte?

Z výpovědí Pavly vyplývá, že dříve dceři nemohla sdělit svůj názor, protože jej nechtěla slyšet. Po narození vnoučete se obě více **otevřely názorům** té druhé a naučily se vzájemně respektovat své postoje. „*Já si toho cením, že ona se nikdy neurazí, když něco kritizuju, co mně by se zdálo, že by mohlo být jinak. Když se i něco nelíbí v tý její výchově, tak že jí to můžu říct.*“ **Respekt** a ocenění souvisejí se změnou **vzájemného postoje a přístupu**.

Když matka pozorovala dceřin přístup, začala **porovnávat** svůj **výchovný styl** a její. Zmiňuje, že byla pro výchovu zralejší. „*Když měla v jednatřiceti první dítě, tak mně přišlo, že se k tomu přistupuje zodpovědněji, než já tenkrát. Že to má v hlavě srovnaný a že je taková, zodpovědnější no.*“

Vztah se změnil z dceřině-mateřského na přátelský, rovnocenný, i když Pavla uvádí, že na ni stále nahlíží jako na svou dceru. Nicméně po narození vnoučete u matky došlo k **přijetí dceřiny dospělosti** spojené s respektem vůči jejím vlastním zásadám z hlediska výchovy dětí.

MATKA ALENA

Aleně je 54 let. Má dvě děti, od dcery vnoučata. Žije s manželem. Pracuje jako ekonom.

Jak se vyvíjí vztah matky a dcery a jak souvisí s jeho podobou po narození vnoučete?

Alena otěhotněla, když jí bylo 26 let. V té době byla vdaná. S manželem těhotenství plánovali, i když spolu nežili. Manžel byl tehdy na vojně a Alena žila na ubytovně. Otěhotněla po ukončení vysoké školy.

Dcera byla očekávaná. Těhotenství se neobešlo bez komplikací. Alena se obávala, že potratí. Ač byla dcera plánovaná, necítila se během těhotenství komfortně. „*Jako těšila jsem se, ale na druhý straně zase jsem byla tlustá. To mi vadilo dost, že jsem měla to břicho.*“ Odkazuje na tehdejší dobu, kdy těhotné ženy nebyly společností zrovna pozitivně přijímány, měly tendence své těhotenství zakrývat. Těhotenství nepatří mezi životní periody, na které by ráda vzpomínala. Porod dcery byl vyvolávaný.

Alena si vzpomíná na to, když s dceru přivezli s manželem domů. „*Jednak jsem nevěděla, co s ní, a jednak jsme jí dali do takovýho košíku v obýváku a koukali jsme na ni s manželem a říkali jsme si, že už teďka prostě se všechno bude točit okolo ní. To byl takovej zvláštní pocit.*“

O dceru se starala sama s manželem. „*...já jsem ani nechtěla, aby mi přijela pomáhat moje maminka... Já jsem chtěla, abychom na to byli sami s manželem a všechno si dělali sami.*“ Ke své matce vzhlíží s respektem, ale vztah nemají tak blízký. Brala jako samozřejmé, že se o své dítě bude starat bez její pomoci. Na svou dceru měla dostatek času. „*Tenkrát se nedělalo nic jinýho. My jsme se, si myslím, dost věnovali dětem.*“

Na dceru s manželem byli „*hodní*“, protože byla bezproblémovým a klidným dítětem, na druhu stranu se jí snažili vést k poslušnosti a dodržování pravidel a řádu. Alena to vnímá jako částečně přísnou a volnou výchovu „*... my jsme už od malička četli nějaký knížky, takže jsme s ní od pěti, nebo možná i dřív pravidelně cvičili.*“ Když dcera zlobila, nebáli se s manželem uplatnit fyzický trest. Později od fyzického trestu ustoupili. Dnes už by vychovávala jinak. Dcera matčin přístup respektovala. Byla citlivá na křivdu. „*Dnes si vůbec nepamatuje takový, jak jsme byli přísný, protože věděla, že to bylo spravedlivý, tak to si nepamatuje, pamatuje si jenom to nespravedlivý.*“

Dcera si vytvořila úzký vztah k matce. Matka na to od svých rodičů nebyla zvyklá. „*Ona je taková, že nám všechno říká. Až si kolikrát říkáme, že by nám to říkat nemusela.*“ Svěřování dcery matce byla pro ni nová zkušenost. Matka je pro ni důvěrným člověkem, za kterým vždy chodila pro pomoc. „*Chodila si pro rady a chodí do dnes. My jí vždycky říkáme : [redacted], musíš se rozhodnout sama , tak furt všechno s náma probírá a konzultuje, teda se mnou zejména.*“ Matka se jí se svými problémy nesvěřovala a ani nesvěřuje.

Dceřin odchod z domu matka nevnímala negativně. „*Ne že bych se těšila a že bych ji nechtěla, ale že jsem neprožívala žádný rodičovskej komplex.*“ Dcera s odchodem měla větší potíže. „*A my jsme jí řekli, kdy už se bude stěhovat, a ona z toho byla taková smutná a říkala, že vždycky čtou, jak rodiče mají problémy s tím, že děti vylítávají z toho hnízda, a že já jsem s tím problém neměla.*“ Když se dcera odstěhovala, matka pocítila stesk po dceři. „*...když odešla, tak bylo doma smutno.*“ Jako významný zlom v postoji k dceři vnímala její svatbu. „*To jsem spíš prožívala, když se oba dva oženili. Najednou jsem si řekla, že nejsou moji a mají svoje.*“

Dcera otěhotněla ve stejném věku jako matka. „*Ona to brala jako takový, že já jsem ji měla ve 26 a ona se tím tak řídila.*“ Těhotenství dcery je sblížilo. „*Já jsem se cítila dostatečně zapojená, protože ona poslední dva měsíce měla rizikový těhotenství a musela ležet a manžel pracovat, takže já jsem s ní strávila hodně času.*“ Protože i matka měla své těhotenství rizikové, dokázala být dceři oporou a vcítit se do její situace.

Když se Aleně narodila vnučka, dcera ji do role babičky zapojila. To bylo pro Alenu něco nového, protože sama od své matky pomoc nechtěla. Dcera její pomoc

vyžadovala. „*Já vim, že když jsem tam přijela poprvé, tak jsem jí našla, jak sedí u okna a má ji v ruce a svítlo na ně sluníčko a ona říkala: mami, jí je strašná zima, co mám dělat.*“

I když dcera založila vlastní rodinu, stále se matce svěřuje. Alena **nevnímá** zásadní **změnu** v podobě jejich **vztahu** po narození dítěte. Na otázku, jak vnímala jejich vztah dříve a jak jej vnímá nyní, odpověděla: „*Když byla malá, tak jako dcera a matka...A teďka, taky dcera a matka, jako kamarádka taky, ale nejsme rovný. Já jí neříkám svoje problémy, neřeším je s ní a snažím se, aby ani nevěděla, že mám nějaký problémy. A ona mi říká pořád všechno, jako to bylo před tím.*“

Jak matka vnímala svou dceru před narozením vnoučete a jak ji vnímá po jeho narození?

Když matka hovořila o vztahu s dcerou v období dětství, mluvila o ní jako o hodném dítěti. Hodně si s rodiči povídala. „*Ona je taková, že nám všechno říká. Až si kolikrát říkáme, že by nám to říkat nemusela.*“ Alena říká, že má dcera nízké sebevědomí, což dává za výsledek své přísné výchovy.

O odchodu dcery se Alena vyjádřila: „*...když odešla, tak bylo doma smutno, protože ona je taková, jak všechno řeší, taková povídává, tak furt povídá. To kdybys jí znala, tak ona mele od rána do večera.*“

Povahou je podobná spíš otci. „*Právě že všechno moc řeší a je starostlivá. Všechno řeší předem, ač to není třeba.*“ Po matce převzala přístup k vlastním dětem. „*...těm dětem se taky hodně věnuje, jak jsem se věnovala já.*“

Dceru vidí stále stejně. „*Já ji teda vnímám jako dceru do teďka. Já ji neberu jako sobě rovnou, já jí své problémy neříkám, pořád ji mám jako dceru.*“

Jak se matka vyrovnávala s novou rolí babičky?

I když bylo dceřino těhotenství plánované, Alena o plánu nevěděla. „*Já jsem to nevěděla, ale předpokládala jsem to.*“ Alena se vnímá jako dceřin vzor. Na prožitky spjaté s těhotenstvím dcery si příliš nevzpomíná. „*No, tak měla jsem radost, ale jestli jsem něco prožívala, to nevím...*“ Na vnouče se Alena těšila.

I když si prožitky dnes příliš nepamatuje, během dceřina těhotenství s ní strávila hodně času. „*Jsem tam jezdila každý ráno, postarala jsem se o ní, když měla rizikový těhotenství. Byla jsem dost zapojená do jejího těhotenství.*“

Na roli babičky se adaptovala snadno. Dcera, na rozdíl od ní ve vztahu ke své matce, Aleně umožňovala pečovat o vnučku již od jejího narození. „*Ona chtěla, abych tam jezdila,*

jak na to byla sama, protože manžel měl služby.“ Občas starost o vnučku Alena prožívala jako stresující. „Já ji třeba jednu tejdně vozím na cvičení a to byly pro mě docela nervy první půl rok.“ Alena si uvědomuje velkou zodpovědnost spjatou s hlídáním.

V jakých aspektech došlo k proměně vztahu k dceři po narození dceřina dítěte?

Z výpovědí Aleny není zřejmé, že by zaznamenala změnu ve vztahu k dceři. Alena nebyla tak sdílná a otevřená, jako ostatní respondentky. Uvedla, že se díky narození vnučky zintenzivnil **společný kontakt**. *„Ano, po narození jsme se začaly víc vídat.“* Přibyly nové aktivity v jejich vztahu. *„My s nima jezdíme na dovolenou. Až, když se narodila vnučka, jsme s nima jezdili.“*

Alena se během rozhovoru často vracela ve vzpomínkách ke svému dětství. Po narození vnučete začala **porovnávat** svůj vztah k matce s dceřiným vztahem k ní.

I když matka dceru stále vnímá jako svou dceru, začala ji jako matku obdivovat. *„Z mého pohledu se mi líbí, jak se o dceru stará, a ve vztahu s náma dvěma, jak dospěla. Je taková, mám z ní radost, líbí se mi, jak se stará o děti. Před tím jsem na ní koukala jako na dítě a teď je dospělá.“* Nazvěme to aspektem **ocenění a přijetí dospělosti dcery**.

MATKA KLÁRA

Kláře je 48 let. Je rozvedená, žije s novým partnerem. Má dvě dospělé dcery, které jsou obě matkami. Pracuje jako psycholožka.

Jak se vyvíjí vztah matky a dcery a jak souvisí s jeho podobou po narození vnučete?

Klára přišla do jiného stavu ve svých 21 letech. Tehdy byla vdaná a těhotenství si naplánovala. Byla studentkou druhého ročníku na vysoké škole a miminko chtěla mít, dokud studuje. *„...tak jsem si řekla, že bych vlastně mohla mít víc času na učení.“* Těhotenství prožila bez emocionálních výkyvů, na konci těhotenství se potýkala se strachem a nervozitou. *„Já jsem měla problémy v tom, že jsem tři týdny přenášela.“* Porod, ač byl vyvolávaný, proběhl v pořádku. Po porodu paní Klára pocítila úlevu, ale i obavy. *„Takže ten okamžik pro mě byla úleva... no a trošku zmatek v hlavě, to je jasný, co teď bude a obavy, jestli je dítě zdravý.“* Vzpomínala, že s první dcerou ji nenechali ve společné místnosti a nosili ji pouze na kojení. Byla ale ráda, že si mohla po porodu odpočinout.

Po porodu odjela k rodičům, kde žila s manželem. Zpočátku jí trvalo, než si zvykla na novou roli. Brzy se vrátila zase zpět ke škole. *„Takový nějaký ze začátku zátěžový. Prala jsem plíny, kojila jsem a asi za dva měsíce jsem se vrhla znova na školu.“* Při škole jí s péčí o dceru pomáhal manžel, nebo maminka. Po roce se přestěhovali do svého bytu.

I přes krátkou dobu, kterou strávili s dcerou u rodičů, převzala model výchovy od své matky. *„Byla jsem přísnější, ale ona to potřebovala...Já jsem vyšla z rodiny, že jsem k nim měla takovou tu úctu a poslouchala jsem. Nějak tak to u nás je pořád. Máme se všichni rádi, ale respektujeme svoje. A pravidla máme. Já ty pravidla mám ráda, takže je po dětech taky vyžaduju.“*

S dcerou byla dlouhou dobu doma. Ke konci školy se jí narodila druhá dcera, na kterou měla údajně víc času a víc si její výchovu užívala.

Občas se s dcerou dostaly do střetu, protože dcera měla tendence se velmi vymezovat, avšak Klára nepolevila. Dcera se s nástupem do školy zklidnila. S dcerou si byly vždy blízké. Kromě blízkosti si jsou vzhledově i povahově podobné. *„...já jsem hrdá, já jsem ráda, lidi si nás občas pletli. Když vyrostla, tak opravdu z dálky nás jako měli problém rozeznat. Jo, dobrý, patří ke mně.“*

Zlom v jejich vztahu představovala období krize Klářiného manželství. Dceři bylo 16 let. *„No měly jsme vyhrocenej vztah v jednu chvíli určitě, ale to bylo, když já jsem prožívala manželství jako velkou krizi a spíš dcera mi vytkla to, že jsem se nedokázala víc ubránit a z toho vztahu odejít dřív. Takže to mě tenkrát vytkla.“* Dcera byla matce oporou. Tehdy se začal měnit náhled matky na dceru.

Dcera domov opouštěla postupně. Nejprve odešla studovat do vzdáleného města a vracela se domu na víkendy. Po dokončení vysoké školy se odstěhovala k partnerovi a otěhotněla. *„...a pak si našla partnera a poměrně, to mě překvapila, poměrně brzo, v tom roce, co já jsem se rozvedla, ona se vdala.“*

Dcera rodiče často navštěvovala. Otěhotněla tři roky po svatbě. Chtěla se stát mladou matkou. *„... ony vždycky obě dvě dcery říkají, že chtějí být mladý matky jako jsem já, že to vždycky bylo prima, takže obě chtěly mít brzo děti. Takže to je vzor no, to vzaly podle mě určitě, to je jasný.“* Matka představovala během těhotenství její primární oporu.

Specifické pocity matka pociťovala během porodu dcery. *„Měla jsem strach o dceru, neměla jsem strach o to miminko, ale měla jsem strach o dceru... protože k tomu miminku nemůžu mít jako babička úplně vztah, když to je ještě v bříšku... Moje dítě je to první, co chci, aby bylo v pořádku.“*

Po narození vnučky se dcera své matce stále svěřovala a čerpala z jejich zkušeností. Podoba vztahu se nezměnila. Matka chtěla být dceři po porodu nápomocná, vzhledem k pracovní vytíženosti toho nebyla plně schopna. Měla o dceru strach. „... *spíš obavy, jak to zvládne, protože jsem jí chtěla pomoci, ale nemohla jsem, musela jsem do práce. Nejde to! Není to babička taková, jaký by měla být. Takže spíš obavy z toho, jak ona to zvládne. Protože jsem na ní cítila, že je z toho nervózní.*“ **Změnu jejich vztahu nezaznamenala.**

Jak matka vnímala svou dceru před narozením vnoučete a jak ji vnímá po jeho narození?

„*Moje první dcera byla taková živější, temperamentní, velice rychle všechno uměla, ve dvou letech mluvila úplně perfektně ve větách, ale pořád potřebovala mít další a další podněty a pořád jsme něco vyráběly, kreslily...*“ Později se zklidnila, i když živější temperament jí zůstal.

Matka nahlíží dceru skrze vzájemnou podobnost. „... *máme rády pořádek, systém. Řekla bych, že [] je víc systematická. Vyslechneme rády lidí. Já jsem víc obklopená lidma, dcera si hůř hledá možná známý, kamarády, protože je opravdu taková, že vyžaduje i od těch druhých určitá pravidla. Je fakt, že chceme udržovat tu rodinu. Takže všechno co se týče svátků, narozenin se scházíme. Ona je taková svědomitější. Ona, když studovala, tak studovala opravdu pořád na samý jedničky. Je svědomitější, no.*“

Po narození vnoučat se matka k dceři vyjadřovala ve smyslu přípravy na příchod miminka a následně k jeho výchově. „*Ona si strašně všechno pročetla, připravila, jedla správnou výživu, věděla, co má jíst, co nemá jíst. Tak to, se přiznám, jsem občas kroutila očima, protože jsem zas tak já to nikdy neprožívala, ale dneska to je jiný.*“ To znamená, že během dceřina těhotenství na ni nazírala stále jako na člověka, kterému chce poradit, kterého chce podpořit.

Po porodu se náhled na dceru pozměnil. „...*pořád mám ten pocit, že bych jí měla něco jako říct do toho života, dát nějaký rady, ale já jsem z těch, co si kolikrát řekne: Ne, to už musej sami si.*“ Respektuje, že dcera má svůj život a rodinu, do které jí nemůže mluvit. I když nemá dojem, že by ji dcera opustila, v jejích očích se změnila na dospělou.

Jak se matka vyrovnávala s novou rolí babičky?

Klára se stala babičkou v mladém věku, bylo jí 45 let. O dceřiném plánu pořídit si miminko nevěděla, i když to tušila. Klára předpokládala, že bude chtít být maminkou také brzy.

Na vnuče se Klára těšila. „*My jsme to prožili jako takovou událost dobrou.*“ Neměla ale příliš prostoru na to s dcerou prožívat její těhotenství, protože od sebe bydlely daleko a Klára musela pracovat. Když dcera potřebovala, vyhradila si pro ni čas.

Když se vnučka narodila, Kláře se ulevilo, že je dcera v pořádku. Postupem času si své role začala užívat. „*Já tu roli babičky jsem právě přijala docela jako ráda, i když teda mladá. Tak si to strašně moc užívám.*“ Na druhé straně pociťuje tlak vzhledem k časové vytíženosti. Svou roli si nemůže plně užívat. Po návštěvě vnučat se cítí unavená. Na roli babičky se ještě stále pomalu adaptuje.

V jakých aspektech došlo k proměně vztahu matky a dcery po narození dceřina dítěte?

Matka pociťovala silnou **potřebu být dceři na blízku**. Po narození se matka vžívala do role její dcery, kterou důvěrně zná. Objevil se aspekt **sdílení podobných emocí**, který před příchodem vnučete nemohl nastat. „*Takže spíš obavy z toho, jak ona to zvládne. Protože jsem na ní cítila, že je z toho nervózní. Než se rozkojila, teď malinká byla pohublá, ještě ke všemu, bylo to docela řvoucí dítě, takže uplakaná a někdy mi přišlo, že jsem některý ty rady měla takový jako praktický...*“

Změnily se **aktivity, které společně provádějí**. Vzhledem k časové vytíženosti obou se rozhodly vyhradit si jednou měsíčně čas pouze pro sebe. „*Jsme si řekly, že jednou za měsíc spolu půjdeme do divadla. Taťka hlídá a my jdeme samy dvě do divadla. Na to se těším.*“

Dceři je matka **vděčná** za narození vnučky, protože jí do života vnesla zpestření a přiměla ji zavzpomínat na vlastní mateřství. „*Já se na ni vždycky strašně těším, přinesla mi spoustu radosti, to se nedá popsat. Prostě je to další člen rodiny, mam o ni starost, mam ji ráda, těším se na ni...*“

Protože je to dceřina rodina a starost, matka se musela naučit plně dceru respektovat vzhledem k pravidlům výchovy. Objevila se v jejich vztahu nová forma **respektu**. S tím dále souvisí nový **přístup** matky. „*Pochopitelně vztah, než se stala maminkou, tak asi jsem měla v hlavě, že stále já musím řídit a vychovávat.*“ Subjektivně změnu postoje k dceři neprožívá, stále ji vnímá jako svou dceru. Jde o rozpor mezi subjektivním názorem na dceru a skutečnou změnou postoje k dceři.

MATKA SIMONA

Paní Simoně je 63 let. Když jí bylo 22, zemřeli jí oba rodiče, otěhotněla několik let po jejich smrti, takže na výchovu dcery byla sama. Ve svém životě byla dvakrát vdaná

a dvakrát se rozvedla. Druhý manžel ji psychicky týral a vydíral. Dnes bere léky na deprese. Má jednu dceru a jednu vnučku. Je majitelkou účetní firmy.

Jak se vyvíjí vztah matky a dcery a jak souvisí s jeho podobou po narození vnučete?

Simona otěhotněla na studiích, když jí bylo 23 let.. Dcera se narodila po uzavření sňatku se spolužákem. Těhotenství bylo bezproblémové. *„Já jsem o něm prakticky nevěděla, já jsem neměla žádný problémy, že bych zvracela a podobně, takže úplně normální běžný život. Samozřejmě, že jsem se těšila na dítě, to ano, ale jako nic převratného to pro mě neznamenal.“* Těhotenství si prožila sama, protože rodiče už nežili a manžel byl na vojně.

Porod proběhl bez komplikací. V období po porodu se jí věnovala matka manžela, jenž byl stále na vojně, a její sestra. Ty byly pro Simonu zatěžující. *„...já jsem zase zůstala sama, a přeci jen on to byl trošku záprah, protože jsme měli být, kde se topilo v kamnech na uhlí, takže jenom to pro mě bylo stresující. Potom jsem samozřejmě chtěla, aby byl všude naprostý dokonalý pořádek a čisto a je fakt, že dcera se mi v noci budila a že já jsem se prakticky vůbec nevyspala s ní.“* Vzpomínky na období po porodu se týkají především pocitů samoty.

V přístupu k dceři se inspirovala rodiči. Čerpala spíše z pozitivních vzpomínek na dětství. *„Maminka byla taková máma, která uměla vždycky ztlumit bolest a zklidnit.“* Simona uvedla, že matku často citovala. Po vzoru matky se snažila dceři být od začátku oporou. Přístup se jí v průběhu života měnil vzhledem k životním událostem. Poté, co se rozvedla s manželem, zůstala na čas s dcerou sama. *„Tenkrát to byl velkej zlom v mém přístupu k ní, přesto, že byla malá, bylo jí sedm, když jsme se rozvedli, a do té doby jsem byla na ní taková poměrně přísná. Pak jsem najednou dospěla ke zvratu a začala ji brát jako parťáka.“* Když s dcerou zůstala sama, bylo nutné, aby se i dcera podílela na chodu domácnosti,

a na *„rozhodování, co a jak bude“*. Simona se znovu vdala. Dcera s jejím manželem nevycházela. *„Oni se hodně hádali a dost často u nich byla ostrá výměna názorů. Všechno to mělo za následek to, že tím, že jsme se rozešli s prvním mužem, pak jsem si našla dominantního dalšího muže, tak že jsem dceři poznamenala život. Takže jsem měla pocit, že jí to všechno příkoří musím vynahradiť.“* Jejich vztah se stal spíše kamarádským. Dcera se nebála za matkou s čímkoliv přijít. *„Věděla, že mohla přijít a může přijít do dneška.“*

Ke vztahu k dceři se Simona vyjádřila: *“Je fakt, že mám jedinou dceru, jediný dítě, tak tím je taky ten vztah daný, že ona jako malá na mě poměrně hodně visela a já zase jako velká jsem potom visela na ní, tím, že odešla z domova.”*

Simona je dceři k dispozici, kdykoliv to jen jde. *„Právě tím, že jsem se rozvedla, tak jsem chtěla, aby věděla o tom, že je pro mě nejdůležitější člověk na světě. Aby měla pocit bezpečí ode mě. Takže v práci jsem vydala příkaz, že když mi bude volat [REDAKCE], tak že tady pro ni jsem tam v každém případě.“*

Dcera se ve 22 letech tajně vdala. Simona byla se svým druhým mužem, který její dceru neuznával. Toto období se stalo dalším kritickým okamžikem jejich vztahu. *„...můj druhý muž ji vyhnal z domova velice nevybíravě... Takže všem řekl, že se sní nesmí stýkat. On se choval, jako by byla prašivá. Mně se to taky snažil zakázat. Nesměla k nám domu, takže my jsme se scházeli v kavárně nebo u ní v práci.“* Simona se svého manžela bála a dlouho se zdráhala do situace zasáhnout. Podle ní byl její druhý muž manipulativní. *„Já jsem na to reagovala velice špatně, protože na jednu stranu jsem.. samozřejmě moje dítě, i kdyby bylo vrah, tak je pořád mým dítětem, a na druhou stranu tady byl muž, ke kterému jsem svým způsobem vzhlížela, protože on se vždy dokázal velice dobře prezentovat.“*

Po odchodu dcery se cítila osamělá. Znovu se začaly více stýkat, když se dcera s prvním mužem rozvedla a přestěhovala se do vlastního bytu, kde ji Simona mohla navštěvovat.

Dcera otěhotněla s novým partnerem několik let po rozvodu. Bylo jí 28 let. Dítě nebylo plánované.

Protože se přestěhovali do společného domu, kde Simona žila s manželem, měla dostatek prostoru být s dcerou během jejího těhotenství. *„Tím, že jsme bydlely v jednom domě, jsme se vidaly denně.“* Dcera podle matky pro rady nechodila. *„Ona na to vlastně měla vzdělání, takže to určitě nebylo tak často.“*

Vztah po narození vnučky se v očích Simony **změnil**. Na druhou stranu si není jistá, jestli za změnou stojí narození vnučky, nebo náročné situace, které společně musely během života překonat. *„Teď jsme vlastně na stejné lodi, ona je matka, já jsem matka. Možná jsme si tím pádem i blíží. Možná ona chápe víc mě, to, čemu dřív nerozuměla, dneska tomu rozumí. Určitě jsme si blíží. Nevím, jestli je to dáno pouze tím, že se vnučka narodila a nebo jestli je to dáno vývojem událostí, který se stalo.“*

Jak matka vnímala svou dceru před narozením vnučete a jak ji vnímá po jeho narození?

Simona si zpočátku myslela, že si dcera příliš nevěří. *„Já jsem ji vnímala spíš jako takovou zakřiknutou, klidnější a domnívala jsem se, že je málo citlivá. Ale ona se tak jevila jen mně, ono to tak nebylo.“* Později poznala, že je dostatečně cílevědomá a dcera jí to během svého života několikrát dokázala. *„Ona asi neměla potřebu se přede mnou takhle prezentovat, protože já sama jsem byla dost rozhodná a samostatná, soběstačná a autoritativní, takže společný život jsem řídila sama.“*

Vždy ji vnímala jako nejbližšího člověka ve svém životě. Občas mezi sebou mají drobné rozepře. *„Někdy mě teda dcera neskutečně štve, ale pak vždycky zjihnu, protože: mami, víš, já bych potřebovala, nemohla bys mi pomoci? Tak samozřejmě pomůžu, jak jinak.“*

Už před narozením vnučete matka vnímala podobnost s dcerou. *„No, čím dál tím víc. Ale v jiném směru. Jsme si hodně podobný co se týče podnikání. Protože já jsem podnikala a ona taky podniká.“* Po narození dcery se objevily také rozdíly. *„Ona je mnohem laxnější co se týče úklidu. Já jsem vždycky byla a do dneška jsem poměrně pedant na všechno a nejsem líná třikrát za týden luxovat. To dceru tohle nevzrušuje. Další odlišnosti se objevily po narození vnučky. „Ale třeba ve vztahu k vnučce já jsem nebyla tak důsledná, jako je moje dcera... Dceři ledacos prošlo u mě. Ale vnučce u dcery ne. Ta je mnohem důslednější, přísnější. To já jsem víc odpouštěla.“*

Po narození vnučky ji vnímá jako dospělou. Má dojem, že je dcera dobře vychovaná. Vidí, že má svou rodinu a respektuje ji jako sobě rovnou.

Jak se matka vyrovnávala s novou rolí babičky?

Simona se na roli babičky těšila. Těhotenství dcery pro ni bylo spojené se stresem a strachem. *„Já jsem měla nesmírnou radost a současně jsem měla nesmírný strach, aby všechno proběhlo v pořádku, dobře. A co čert nechtěl, samozřejmě měla špatný výsledky nějakých genetických testů. No tak to bylo zase něco na moji psychiku. Ale pak jí odebírali plodovou vodu a rozbořem se zjistilo, že je všechno v pořádku, takže to jsem se potom teda zklidnila.“* Z dalších výpovědí vyplývá, že si dceřino problematické těhotenství vztahuje jako svou chybu.

Když se zjistilo, že vnučka bude v pořádku, začala si Simona tvořit představy a očekávání. *„Já jsem říkala, že se těším, až jí budu dělat culičky a mašle do vlasů a tak.“*

Simona ve vnučce vidí nový impuls k žití. Je vděčná za její existenci a užívá si její přítomnost. Je ochotná jí mnohé obětovat, jako tomu bylo u dcery. *„Můj život má smysl. Mě*

to nesmírně obohacuje a mám pocit, že mám důvod žít.“ Nalezla u vnučky bezpodmínečnou lásku. „Že jí neobtěžuje, že mám problémy s kolenem, že jí nevadí, že mám handicap.“

Vnučka nyní z velké části naplňuje její život a skrze ni si uvědomuje nedostatky ve vztahu k dceři, které se snaží změnit a kompenzovat vnučce. *„A navíc mám pocit, že to, co vím a znám, mám komu předat. A na vnučce doháním to, co jsem nestačila u vlastní dcery.“*

V jakých aspektech došlo k proměně vztahu k dceři po narození dceřina dítěte?

U Simony je silným aspektem změny **uvědomění si chyb ve vztahu k dceři** a snaha změnit a odčinit nedostatky vztahem k vnučce. Snaží se skrze péči o vnučku odčinit příkoří, kterému dceru svými ne příliš pozitivními vztahy s partnery vystavila.

Matka si také díky vnučce uvědomila **oddělenost dcery** od své rodiny. Vnučka se stala pojítkem, a rovněž dělicí linkou rodiny matky a rodiny dcery. *„...spíš jsem si uvědomila, že tím, že se narodí to dítě, tak že budou uzavřená rodina a že bych asi jim do toho neměla nějak moc mluvit.“*

S narozením vnučky Simona začala brát svou dceru jako dospělou a zodpovědnou. Opět se jedná o aspekt **přijetí dceřiny dospělosti**. S tím je úzce spjaté **oceňování dcery** za její roli matky. *„Musím říct, že podle mého názoru ona si dokázala nebo dokáže poradit líp, nežli já.“*

S vnučkou matce a dceři přibyly nové **společné činnosti a aktivity**. *„...vlastně před vnučkou jsme tolika společných aktivit neměly, spíš to vyprovokovala vnučka.“*

Začaly se vnímat jako sobě rovné. To souvisí se vzájemným **respektem**. *„Ona je matka, já jsem matka, jsme na stejné lodi.“* Nalezly u sebe **vzájemné pochopení**. *„Možná jsme si tím pádem i blíže. Možná ona chápe víc mě, to, čemu dřív nerozuměla, dneska tomu rozumí. Určitě jsme si blíže.“* Na závěr rozhovoru Simona dodala: *„...protože ona taky vidí, co já jsem musela, co ona si dřív neuvědomovala. Tak to dneska třeba taky vidí a teď jsme prostě na stejné lodi, obě dvě jsme mámy a já jsem navíc ještě babička.“*

6.2. Souhrn výsledků výzkumu

1. Jak matky prožívají vztah ke své dceři po narození vnučete?

Ve většině případů výzkumného souboru, kromě jednoho, **nebyla** na úrovni vnímání matkami **zaznamenána změna** v jejich vztahu s dcerou. Respondentky vnímají svůj vztah k dceři jako zformovaný a narození vnučete jeho podobu na subjektivní rovině nemění.

Z výpovědí je zřejmé, že respondentky pociťují vůči dcerám prohloubení a zintenzivnění pocitu blízkosti a důvěry.

Rozhovory s matkami potvrdily předpoklad nastíněný v teoretické části práce, že je **vztah matky a dcery vztahem specifickým**. Všechny matky **prožívají** vztah k dcerám **jako vztah zásadní**, jako vztah, který od začátku významně **ovlivnil jejich život**, a i když dcery domov opustí, právě skrze narození vnoučat jej ovlivňuje stále.

To, jak matky prožívají vztah k dceři po narození vnoučete, **souvisí s podobou a charakterem jejich vztahu v průběhu vývoje**. Protože respondentky vnímaly **vztahy** s dcerami jako **normálně a kladně se vyvíjející**, jeho prožívání se po narození vnoučete svou **kvalitou** významně **nelišilo** od prožívání před narozením vnoučete. Respondentky své vztahy s dcerami označovaly jako **blízké** před i po narození vnoučete. Do jejich vztahu vstupovala jako další proměnná vztah matek s jejich vlastními rodinami, tedy s prarodiči jejich dcer. V rozhovorech se objevily **shody mezi přístupem matky k dceři ve dvou generacích**. Pokud matky nazíraly svůj vztah k vlastní matce jako **kladný a důvěrný**, kladné zážitky z tohoto vztahu si přenášely do vztahu se svou dcerou. Jakmile vztah k vlastní matce **nebyl** tak **blízký**, udržovaly si matky ve vztahu ke svým dcerám větší **odstup** ve smyslu **dodržování hranic jejich rolí**- matky a dcery.

Do jejich vztahu také vstupoval **aspekt doby**, ve které vyrůstaly matky, ve které vyrůstaly jejich dcery a v jaké nyní žijí jejich děti. Charakter doby, pracovní možnosti, zázemí, přístup k mateřství ovlivňovaly také vztah s jejich rodiči. Matky často **porovnávaly vztah se svými rodiči se vztahem vlastních dětí k jejich vnoučatům**. Kromě porovnávání vztahu se objevil aspekt **porovnávání vlastního mateřství s mateřstvím dcery**. S tím se pojily pocity vlastní nedostatečnosti a touhy vynahradit nedostatky v péči o dceru v přístupu k vnoučeti.

Jak se vyvíjí vztah matky a dcery a jak souvisí s jeho podobou po narození vnoučete?

Vývoj vztahu se u jednotlivých respondentek **individuálně lišil**.

Souvislost se potvrdila u všech případů. Vztah k dcerám se podle respondentek vyvíjel kladně. Jeho podoba poté, co se dcera stala matkou, nabývala kladných hodnot. I když se jednalo o reflexe dceřina vztahu, matky potvrzovaly, že vztah se po narození vnoučete ještě více zkvalitnil.

Jak matka vnímala svou dceru před narozením vnoučete a jak ji vnímá po jeho narození?

Výsledky vztahující se k této otázce jsou rozporuplné. Na otázku, zda respondentky začaly dceru nahlížet po narození jejího dítěte jinak, odpovídaly spíše negativně. A to nezávisle na věku vnoučete. I s časovým odstupem jeho narození se ve většině případů obraz dcery nemění. Z kontextu rozhovorů však vyplývá, že dcera se v očích matek osamostatnila a dospěla. Pokud byla nahlížena jako samostatná již před narozením dítěte, po narození byl tento pohled ještě více umocněn.

V náhledu na dceru se odráží vývoj jejich vztahu. Opět se zde vyskytuje shoda mezi náhledem na dceru před narozením a po narození jejího dítěte.

Jak se matka vyrovnávala s novou rolí babičky?

V tomto ohledu byla data velmi různorodá. Pokud jde o přípravu na novou roli babičky a očekávání matek s tím spojené, výpovědi jednotlivých matek ze souboru se v tomto ohledu opět lišily. Většina respondentek se na vnoučata **těšila**. V případě, že se matka stává babičkou v nízkém věku, objevuje se strach a rozpor mezi rolemi matka-babička.

Některé respondentky zmínily, že se z vnoučat těšily proto, že to nejsou ony, které o ně musí denně pečovat, mít za ně zodpovědnost, jako to bylo u vlastních dětí, nýbrž že si vnoučata mohou „užít“.

Po narození vnoučat se u všech případů objevovaly emoce, jako radost, štěstí, nadšení, úleva, ale také strach o zdraví dcer a jejich dětí. Matky cítily nesoulad mezi tím, že by na místě dcer činily jinak, a tím, že jejich postupy ve výchově musí respektovat.

V jakých aspektech došlo k proměně vztahu k dceři po narození dceřina dítěte?

I když na subjektivní rovině nebyla matkami zaznamenána změna ve vztahu k dceři narozením jejího dítěte, výsledky poukazují na určité oblasti vztahu, ve kterých mezi matkami a dcerami dochází ke změně.

Narozením dceřina dítěte došlo k proměně v oblasti **udržování vzájemných kontaktů**. Vnouče se stává objektem zájmu obou a tudíž příležitostí k navýšení vzájemných či jednostranných návštěv.

U větší části výzkumného souboru se také objevily **nové společné aktivity**, vztahující se převážně k vnoučeti, jako je společné nakupování, výlety, dovolené, ale také činnosti, které se týkají pouze matky a dcery, jako návštěva divadla či pravidelné posezení v kavárně.

Z výzkumu také vyplývá, že se změnilo **matčino postavení a pozice** v životě dcery. Matky vnímají, že se z pozice opatrovnice staly spíše dceřinou přítelkyní. Dcery si k nim nechodí tak hojně pro rady, jako to mu bylo dříve a matky se naučily méně zasahovat do dceřiných záležitostí.

S tím také souvisí aspekt **otevření se názorům**. Pokud se jednalo o případy, ve kterých dcery nebyly ochotné vyslechnout matčinu perspektivu a snést kritiku, s narozením dítěte došlo v této oblasti ke změně. V ostatních případech, kde tento aspekt nebyl zachycen, vztah otevřeností disponoval ještě před mezníkem narození dítěte.

Byla také identifikována **změna přístupu**. Tímto aspektem se myslí proměna v chování a jednání s dcerou jakožto matkou. Před narozením dítěte matky přistupovaly k dcerám jako k někomu, kdo potřebuje jejich pomoc a žádá matku o rady. Po narození dítěte se respondentky k dcerám chovají jako k sobě rovným, minimálně k nim přistupují jako k soběstačným a dospělým. **Respektují** dceřin výchovný styl, přístup a rozhodnutí, do kterých se dále dobrovolně nevměšují. Ve spojení se změnou postoje dochází k **oceňování** dcery za její schopnosti postarat se, převzít zodpovědnost a pečovat o vlastního potomka.

V několika případech se objevil aspekt **potřeby být dceři nablízku**, který souvisí s dobou těhotenství, porodu a těsně po něm, než se dcera adaptuje na svou novou roli. V tomto ohledu se nejedná přímo o změnu, ale spíše znovuobjevení této potřeby ve vztahu k dceři.

Dále byl nalezen aspekt **pochopení ze strany dcery**. Vyjádřily se k němu pouze dva případy, nicméně považují za podstatné jej zahrnout mezi ostatní aspekty změny. Tím, že dcera a matka sdílí stejnou roli, dcera se dostává do podobných situací se svým dítětem, jako tehdy její matka s ní. Teprve s těmito zkušenostmi mohlo dojít k uznání přístupu matky a pochopení jejích záměrů.

Častým aspektem, který respondentky sdělovaly, byl **pocit vděku** dceři za to, že matkám přinesly nový smysl života, zpestření stáří, nový objekt lásky, či připomenutí krásných časů spjatých s mateřstvím skrze narození vnoučete.

Z výpovědí dvou případů je zřetelné, že mateřstvím dcery přijaly její **oddělenost** od své rodiny. U ostatních případů byl za mezník přijetí považován spíše odchod dcery či uzavření manželství.

Významným aspektem, který se objevil u většiny případů s narozením vnoučete, bylo **přijetí dceřiny dospělosti**. Lze uvažovat nad tím, že tento aspekt je zaštiťujícím pro více výše zmíněných aspektů. Těhotenství, porod a následná péče a výchova dcery se staly důkazem dovršení zralosti a staly se mezníkem přechodu do dospělosti v očích matky.

Vzhledem k lepší přehlednosti jsem se rozhodla aspekty, ve kterých se objevila změna nebo které přibýly ve vztahu mezi matkou a dcerou po narození vnoučete, dosadit do tabulky.

Ve sloupečku nalevo jsou pod sebou seřazené aspekty, ve kterých byla z pohledu matek zaznamenána změna, nebo u kterých jsem usoudila, že došlo ke změně z hlediska výpovědi a kontextu. V horním řádku jsou vypsána jména všech respondentek. U každé z respondentek je změna v daném aspektu označena křížkem.

Vytyčené aspekty nebyly identifikovány u všech respondentek. To avšak nutně neznamená, že se v těchto oblastech žádná změna v jejich vztahu s dcerami neodehrála. Pouze nebyla z výpovědi zcela zřetelná.

Tabulka č. 2: Aspekty proměny vztahu matky a dcery po narození vnoučete

	Jitka	Marie	Dana	Pavla	Alena	Klára	Simona
Četnost osobních kontaktů	X	X	X		X		
Nové společné aktivity	X		X		X		X
Postavení matky v životě dcery	X		X			X	X
Otevření se názorům	X			X			X
Změna přístupu	X	X		X		X	
Ocenění dcery	X		X		X		X
Potřeba být dceři nablízku			X			X	

Oddělenost dcery od matky			X				X
Pochopení ze strany dcery			X	X			X
Respekt vůči dceři			X	X		X	X
Vděk dceři (za narození vnoučete)	X	X	X			X	X
Přijetí dceřiny dospělosti		X	X	X	X		X

7. Diskuze

Vztah matky a dcery po narození vnoučete je málo prozkoumanou problematikou, a to nejen v české odborné literatuře, ale ani zahraniční literatura se příliš tímto tématem nezabývá. Proto bylo náročné nalézt východisko pro můj výzkum.

Výsledky výzkumu potvrzují část teoretického ukotvení, ve kterém se věnuji mateřství. S narozením dítěte se život matky kompletně mění, což je dáno nutnou změnou priorit, hodnot a potřeb. Jak píše Vágnerová (2007), role matky je nevratná a zůstává ženě na celý život. Tuto skutečnost si respondentky uvědomovaly. I když jejich dcera opustila domov, stále se o ni zajímaly. Narození vnoučete zprostředkovalo obnovení kontaktu.

Studie *Mateřství jako pozitivní hodnota a žitý svět* (Šeďová, 2003) se zabývá prožitky raného mateřství. Jako nejvýznamnější emoce byly uvedeny radost, spokojenost (štěstí) a láska, dále vztek, neklid a pocity viny. Matky v mém výzkumu tyto emoce ve vztahu ke svým dcerám uváděly také. Zajímavé je, že kromě vzteku byly všechny tyto emoce zmiňovány také ve vztahu k narození vnoučete.

Matky, které byly ve výzkumu více otevřené, se o mateřství vyjadřovaly podobně, jako v příspěvku *Vyprávění o mateřský jako heroický epos* (Šeďová, 2007). Tyto matky popisovaly své mateřství jako hrdinský čin, což se objevovalo také v mém výzkumu. I když na výchovu nebyly samy, připadalo jim, že se nikdo jiný péče o dceru tak neúčastní, popřípadě nechtěly přiznat, že by někdo mohl mít na výchově dcery větší zásluhu, než ony. Narození vnoučete bylo potvrzením jejich úspěšného výchovného vedení.

Podobně, jako ve studii Martella (1990), se i v mém výzkumu ukázalo, že podoba vztahu matky a dcery závisí na událostech v průběhu života. Narozením dítěte se matka a dcera začaly brát jako sobě rovné. Mateřstvím jsou si s dcerou blíží. V mém výzkumu byla potvrzena proměna v aspektu osobního kontaktu. U asistence či pomoci to z výpovědí matek nebylo jednoznačné. Část souboru svým dcerám začala vypomáhat více, avšak některé respondentky se do života dcer během jejich těhotenství a po narození jejich dětí přestaly vměšovat. Co se týče vzájemné blízkosti, výsledky změnu v tomto aspektu také nepotvrdily. Blízkost většina respondentek pociťovala již před dceřiným mateřstvím, takže je možné, že si změnu v tomto ohledu neuvědomují. Martell (1990) se ve svém výzkumu zaměřoval především na vztah v průběhu těhotenství a po porodu, tudíž zůstává otázkou, zda mezníkem jeho proměny bylo již těhotenství dcery, nebo až období od porodu dále.

V závislosti na věku respondentek se odvíjely výsledky týkající se adaptace na roli babičky. Mladší babičky v mém výzkumu, které i po narození vnoučat pracují, mají omezené možnosti plně se adaptovat na prarodičovství, o čemž pojednává Marhánková (2015) ve svém sociologicky laděném výzkumu. Babičky v důchodu si svou roli více užívají.

Je nutné vzít v potaz, nakolik respondentky odpovídaly na otázky v souladu se svými pocity, a jaké otevřenosti z jejich strany se mi dostávalo. Vztah matky a dcery je citlivou záležitostí, tudíž je možné, že některé skutečnosti a události se respondentky zdráhaly komunikovat.

Jsem si vědoma toho, že s vedením rozhovoru nemám dostatečnou zkušenost. Nedostatky výzkumu mohou tkvět v nesprávném vedení interview či pokládání otázek. Dále interpretace výsledků je do jisté míry ovlivněna mou osobností a absencí zkušenosti s mateřstvím. Na druhou stranu tato absence mohla přispět k většímu odstupu a zajištění co největší objektivity.

Uvědomuji si, že rozhovorem získávám data, která jsou odčerpaná na jedné straně ze vzpomínek a na druhé straně z momentálních pocitů. Při opakování výzkumu bych zvolila ještě jinou z metod, která pracuje například s projekcí, ze které by se dala získat data týkající se pocitů, ne vzpomínek.

Pokud předpokládám, že výpovědi byly pravdivé, vztahy respondentek a jejich dcer byly kvalitní už před dceřiným mateřstvím. Matky změnu ve vztahu s dcerou nezaznamenaly. Dalo by se uvažovat nad hypotézou, že v případě kvalitního vztahu před narozením dítěte změna ze strany matky vůči dceři nebyla zaznamenána. A naopak, zda v případě problematického vztahu je narození vnoučete mezníkem proměny vztahu mezi matkou a dcerou.

Z důvodu limitu rozsahu bakalářské práce jsem nemohla zachytit v tak široké oblasti všechny informace a aspekty. Z téhož důvodu výzkum poskytuje pouze perspektivu matky. Jakékoliv výroky a skutečnosti, které se týkají strany dcery jsou pouze reflexí matek. Je pravděpodobné, že dceřina perspektiva by přinesla další informace. Proto by bylo zajímavé výzkum rozšířit a data od matek a od dcer vzájemně porovnávat.

Je potřeba mít na mysli individuální rozdíly, které jsou důležitou proměnnou prostupující celý výzkumný soubor. Z tohoto hlediska nelze data paušalizovat na populaci.

ZÁVĚR

Smyslem a cílem práce bylo zmapovat vývoj vztahu matky a dcery a zachytit jeho proměnu po narození vnoučete.

Výzkum se týká sedmi žen ve věku střední a starší dospělosti a jejich vztahu s dcerou po narození jejího dítěte. Je pojat jako případová studie. Jeho účelem bylo prozkoumání specifík vztahu, jeho vývoje se zaměřením na prožívání, a zjištění, zda matky percipují narození vnoučete jako mezník, který ovlivňuje vztah s dcerou. Dále zmapování aspektů vztahu a jejich proměny dceřiným mateřstvím. Výzkumná otázka byla rozdělena do čtyř specifických podotázek, které se týkaly vývoje vztahu a souvislosti s jeho podobou po narození vnoučete, vývoj náhledu matky na dceru, adaptací na roli babičky a aspektů, ve kterých byla zaznamenána proměna vztahu s dcerou.

Výzkumným šetřením v daném výzkumném souboru bylo zjištěno, že matky narození vnoučete nevnímají jako událost, která by změnila jejich vztah s dcerou. Vnímání dcery po narození jejího dítěte se dle odpovědí matek také nezměnilo. To, jak matky prožívají vztah po narození vnoučete, souvisí s jeho předchozí podobou. Všechny případy hodnotily vztah k dcerám jako kladný a normální, bez významných odchylek, které by jeho podobu v průběhu života významně měnily. Změnil se však přístup a postoj k dceři. Založením vlastní rodiny se dcera pro matku stala rovnocennou a matka k ní přistupuje s respektem. Tendence matek zasahovat do života dcery byla nahrazena smířením a akceptací dceřiny dospělosti, což ukazuje na nejvýznamnější změnu, která se ve vztahu po narození vnoučete vyskytla.

Vnouče vnáší do života babiček významné změny, které se odráží v jejich vztahu k dceři. Mezi oblastmi změny a aspekty, které se nově objevily v jejich společném životě, patří větší četnost kontaktů, nové společné aktivity, změna postoje a přístupu k dceři, zvýšená potřeba být dceři na blízku, respekt vůči dceřiným rozhodnutím, ocenění, vděk za přínos nového člena rodiny, otevření se názorům matky, pozice matky v životě dcery, pochopení ze strany dcery a přijetí oddělenosti, samostatnosti a dospělosti dcery.

SOUHRN

Bakalářská práce pojednává o vztahu matky a dcery a jeho podobě a proměně po narození dceřina dítěte. Tradičně je členěna na část teoretickou a výzkumnou. První kapitola je zaměřena na obecnou rovinu mateřství. Uvozuje, jak je na mateřství nahlíženo ze strany společnosti a z pohledu samotných matek. Další část je věnována charakteristice mateřské role a změnám, které se s mateřstvím pojí. Nastíněny jsou také faktory, které sehrávají roli v přijetí mateřství. Větší část kapitoly se týká emocí, jež se u matek objevují nejčastěji. Obdobně je zpracována druhá kapitola, jejíž obsahem je prarodičovství, role babičky a proměna ženy v této nové roli. Specifičtěji je zde vymezena funkce prarodiče jakožto doplňku rodičovské role. Další podkapitoly se věnují faktorům, které ovlivňují v adaptaci na roli babičky. Třetí kapitola je tou nejdelší v této práci a vymezuje vztah matky a dcery a jeho specifické charakteristiky, a to od těhotenství matky až po dceřinu dospělost a mateřství. Poté následují podkapitoly týkající se významných mezníků jakožto událostí v životě matky a dcery, jež sehrávají důležitou roli ve vývoji utváření jejich vztahu. Důraz je v nich kladen na prožívání matky a její pozici v dceřině životě v průběhu vývoje. Významné události v průběhu společného života souvisí s podobou vztahu po překlenutí mezníku narození dceřina dítěte. Potenciálním změnám, ať kvalitativním, či kvantitativním, které do vztahu matky a dcery přináší dceřino mateřství, se věnuje poslední, čtvrtá, kapitola.

Tato problematika doposud nebyla dostatečně uchopena a prozkoumána. Výzkumná část plynule navazuje na teoretickou a její podstatou je rozšířit povědomí o vztahu matky a dcery, objasnit, jak narození vnoučete do tohoto vztahu zasahuje a jak jej ovlivní a zda jej matky vnímají jako mezník ve vztahu k dceři. Byla vytyčena jedna zaštiťující výzkumná otázka, zkoumající prožívání dceřina mateřství matkami, která je upřesněna a rozpracována pomocí čtyř specifických otázek, které se týkají vývoje vztahu matka-dcera a jeho podoby po narození vnoučete, pohledu matky na dceru před a po narození jejího dítěte, adaptace na roli babičky a aspektů jejich vztahu, které se po narození vnoučete proměnily. Pro výzkum byla použita kvalitativní metodika, konkrétně typ případových studií, které umožňují nahlížet na problematiku v kontextu života a okolností, které jej spoluutvářely. Výběrový soubor tvořilo 7 žen ve věku 48-63 let. Zkoumán byl vztah s dcerami ve věku 27-49 let, jež vychovávají vlastní dítě. Jako metodu sběru dat jsem použila polostrukturované interview, jehož obsah byl fixován pomocí audiozáznamu. Data se převedla do podoby doslovného

přepisu. Ke zpracování dat posloužila obsahová analýza, která umožnila vytyčit důležité informace a aspekty, vztahující se k výzkumným otázkám.

Výsledky nepotvrdily můj předpoklad, že by matky nazíraly narození vnoučete jako mezník vztahu k dceři. Matky v souboru změnu ve vztahu, která by narozením vnoučete nastala, nezaznamenaly. Výsledky ukázaly souvislost mezi vztahem před dceřiným mateřstvím s jeho podobou po narození dítěte. Bylo zjištěno, že v případě pozitivně nazíraného vztahu před narozením vnoučete se vztah k dceři ještě více zkvalitnil. Podstata vztahu zůstala zachována. Obsahovou analýzou výpovědí byl vytyčen soubor aspektů, které se po narození vnoučete ve vztahu matka-dcera objevily nově, nebo které se mezníkem pozměnily. I přes to, že změnu ve vztahu k dceři respondentky samy nevnímají jako přímo mezník, ve většině případů potvrzovaly, že narození dceřina dítěte je přivedlo k přijetí její dospělosti a soběstačnosti.

Výsledky výzkumu mají svá omezení. Primárně se nedají vztáhnout na celou populaci vzhledem k malému výzkumnému souboru. Odvíjejí se od míry otevřenosti a upřímnosti respondentek a jsou závislé na způsobu interpretace, která je ovlivněna autorovou perspektivou.

Zjištění této práce mohou být využita jako podklad k dalšímu zkoumání. Některé aspekty, které zde byly nastíněny, nemají dostatečné teoretické zakotvení. Výsledky práce se mohou stát inspirací pro další výzkumné projekty, které pomohou přiblížit tuto problematiku a přinést cenné informace nejen pro matky a dcery, ale pro širokou veřejnost. Za přínos výzkumu považuji samotné zaměření a upozornění na toto téma, kterému se doposud nevěnovala dostatečná pozornost. Případové studie mohou být zrcadlem pro matky, ale také dcery, které si doposud neuvědomily význam svého mateřství pro vztah s matkou. Pro mě samotnou se práce stala inspirací a odrazovým můstkem pro další zpracování v rámci navazující diplomové práce, jež by měla zahrnovat také dceřinou perspektivu.

SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ

- BOWLBY, John. *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-670-4.
- BRIZENDINE, Louann. *Proč ženy myslí tak, jak myslí, a proč jednají jinak než muži*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1690-6.
- BRUNTON, Paula J. a John A. RUSSEL. The expectant brain: adapting for motherhood. *Nature Reviews Neuroscience*. 2008, (9), 11-25. DOI: 10.1038/nrn2280.
- CAKIRPALOGLU, Panajotis. *Úvod do psychologie osobnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4033-1.
- CLOUD, Henry a John Sims TOWNSEND. *Prosím Tě, mami: jak nás ovlivnily naše matky ?*. 2. opr. vyd. Překlad Alena Švecová-Koželuhová. Praha: Návrat domů, 2003. ISBN 80-7255-080-2.
- CONLEY, Terri D., Amy C. MOORS, Ali ZIEGLER a Mark R. FELTNER. Trust and Satisfaction in Adult Child–Mother (And Other) Relationships. *Basic and Applied Social Psychology* [online]. 2011, **33**(3), 239-254 [cit. 2016-04-26]. DOI: 10.1080/01973533.2011.589311. ISSN 0197-3533. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01973533.2011.589311>
- DYTRYCH, Zdeněk; MATĚJČEK, Zdeněk. *Radosti a strasti prarodičů, aneb, Když máme vnoučata*. 1. vyd. Praha: Grada, 1997. 141 s. ISBN 80-7169-455-X
- FILLIOZAT, Isabelle. *Dokonalý rodič neexistuje*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2011. Bestseller (Computer Press). ISBN 978-80-251-3317-0.
- FINGERMAN, Karen L. *Aging mothers and their adult daughters: a study in mixed emotions*. New York: Springer Pub., c2001. Springer series, focus on women.
- FINGERMAN, Karen L. Sources of tension in the aging mother and adult daughter relationship. *Psychology and Aging*, Vol 11(4), Dec 1996, 591-606. <http://dx.doi.org/10.1037/0882-7974.11.4.591>
- FROMM, Erich. *Umění milovat*. Vyd. 11., V Portále 1. Překlad Jan Vinař. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0806-8.
- GUTMAN, Laura. *Mateřství a setkání ženy s vlastním stínem: životní krize a emocionální revoluce*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Maitrea, 2013. ISBN 978-80-87249-46-8.
- HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Třetí, aktualizované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0873-0.
- HAUSER-SCHÖNER, Isabella. *Děti potřebují prarodiče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1996. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-105-3.

- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
- HENRY, Jessica F. a Barbara B. SHERWIN. Hormones and Cognitive Functioning During Late Pregnancy and Postpartum: A Longitudinal Study. *BEHAVIORAL NEUROSCIENCE*. 2011,1(126), 73-85. DOI: DOI: 10.1037/a0025540.
- JOHNSTON, Anita A. *Ženy, které jedí ve svitu Luny: jak mohou ženy proměnit svůj vztah k jídlu a vlastnímu tělu prostřednictvím intuice, mýtů a prastarých příběhů*. Vyd. 1. V Praze: Rybka, 2011. ISBN 978-80-87067-33-8.
- JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Výbor z díla*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2009. ISBN 978-80-85880-59-5.
- KAST, Verena. *Otcové - dcery, matky - synové: práce s rodičovskými komplexi jako cesta k vlastní identitě*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2013. ISBN 80-7178-838-4
- KOUKOLÍK, František. *Před úsvitem, po ránu: eseje o dětech a rodičích*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1496-0.
- KRISTEVA, Julia. Mateřství mění identitu ženy: s Julií Kristevou hovoří Kateřina Lánská. *Psychologie dnes*, 2008, 14 (11), 6-9. ISSN 1212-9607
- MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.
- MAHLER, Margaret S., Fred PINE a Anni BERGMAN. *Psychologický zrod dítěte*. Vyd. 1. V Praze: Triton, 2006. Psyché (Triton). ISBN 80-7254-722-4.
- MARHÁNKOVÁ, Jaroslava Hasmanová. Being a Good Grandmother?: the Normative Expectations Attached to the Role of Grandmother in Czech Families Today. *Czech Sociological Review* [online]. 2015, 51(5), 737- [cit. 2016-04-17]. DOI: 10.13060/00380288.2015.51.5.212. ISSN 00380288. Dostupné z: <http://sreview.soc.cas.cz/cs/issue/179-sociologicky-casopis-czech-sociological-review-5-2015/3561?culture=en>
- MARTELL, Louise K. Perceptions of Equity by Mothers and Daughters during Daughters' First Pregnancy. *Family Relations* [online]. 1990,39(3), 305- [cit. 2016-03-17]. DOI: 10.2307/584876. ISSN 01976664. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/584876?origin=crossref>
- MATĚJČEK, Zdeněk, Marie POKORNÁ a Petr KARGER. *Rodičům na nejhezčí cestu*. 1. vyd. Jinočany: H & H, 2004. ISBN 80-7319-023-0.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. Vyd. 2. Praha: Avicenum, 1986.
- MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

- NAKONEČNÝ, M. *Lidské emoce*. Praha: Academia, 2000. 335 s. ISBN 80-200-0763-6.
- NOVÁK, Tomáš. *Vztah matky a dcery*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2076-0.
- ORVIN, George H. *Dospívání: kniha pro rodiče*. 1. vyd. Praha: Grada, 2001. Pro rodiče. ISBN 80-247-0124-3.
- PREUSCHOFF, Gisela. *Výchova dívek*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-207-2.
- RIEDEL, Ingrid. *Když se matky a dcery navzájem hledají: Démétrin zármutek a Persefonin návrat - žívoucí mýtus*. Vyd. 1. Brno: Emitos, 2011. Studie (Emitos: Nakladatelství Tomáše Janečka). ISBN 978-80-87171-24-0.
- SLAMĚNÍK, Ivan. *Emoce a interpersonální vztahy*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3311-1.
- STREEP, Peg. *Mean mothers: overcoming the legacy of hurt*. 1st ed. New York: William Morrow, c2009. ISBN 0061651362.
- ŠEĎOVÁ, Klára. *Mateřství jako pozitivní hodnota a žitý svět (Motherhood as a positive value and a lived world)*. In *SPFFBU, řada pedagogická U8*. Brno: Masarykova univerzita, 2003. p. 11 - 27, 17 pp. ISBN 80-210-3120-4.
- ŠEĎOVÁ, Klára. *Vyprávění o mateřství jako heroický epos*. In *Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku V. Vybrané aspekty teorie a praxe*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze a Sdružení SCAN, 2007. s. 96 - 101, 5 s. ISBN 80-86620-14-X.
- TANNEN, Deborah. *Co to máš zase na sobě?: jak spolu komunikují matky a dcery = You're wearing that? : understanding mothers and daughters in conversation*. Vyd. 1. Brno: Zoner Press, 2006. Encyklopedie moderní ženy. ISBN 80-86815-44-7.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.
- VERNY, Thomas a John KELLY. *Tajomný život dieťaťa pred narodením*. Bratislava: SPN, 1993. ISBN 80-08-02055-5.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Informovaný souhlas

Příloha č. 2: Orientační seznam otázek pro rozhovor

Příloha č. 3: Přepis rozhovorů

Příloha č. 1

INFORMOVANÝ SOUHLAS

Byla jsem obeznámena o podstatě a účelu výzkumného projektu nesoucím názvem **Proměna vztahu matky a dcery narozením vnoučete**, vedeném Anežkou Petráskovou, studentkou Jihočeské univerzity v Č. Budějovicích. Byla jsem poučena o ochraně osobních údajů. Prohlašuji, že se tohoto výzkumu zúčastňuji dobrovolně. Souhlasím se zpracováním poskytnutých dat a jejich zveřejnění v databázi Thesis.cz.

V..... dne.....

.....

Podpis

Příloha č. 2

1. V kolika letech jste otěhotněla? Bylo těhotenství plánované? V jaké jste byla životní situaci? Jak jste své těhotenství prožívala?
2. Jaké byly vaše první pocity po narození dcery? Jak jste se adaptovala na roli matky?
3. Měla jste pocit, že máte na výchovu dcery dostatek času a prostoru? Do jakého věku dcery jste měla možnost být s ní doma?
4. Jak byste charakterizovala svůj výchovný styl k dceři? *Spíše jste měla pevnější ruku a dceru jste se snažila motivovat, nebo jste se snažila budovat pocit svobody či ochrany a důvěry? Jaký jste volila přístup?* Jak vy byste řekla, že na to vaše dcera reagovala? Volila jste podobný přístup jako vaše matka, nebo byl spíše odlišný?
5. Jak jste vnímala svůj vztah k dceři? Byly jste si blízké? Svěřovala se vám a žádala vás o rady, nebo byla spíše samostatnou a svébytnou osobností?
6. Máte pocit, že jste si s dcerou podobné, nebo jste spíše každá jiná? A v čem si rozumíte a v čem méně?
7. Vnímala jste v průběhu společného života nějaké zlomy, které ovlivnily váš vztah?
8. Jak jste prožívala separaci dcery? A kdy k ní došlo? Měla jste pocit, že četnost a kvalita vašich kontaktů po odchodu dcery byla pro vás dostatečná? (Vídaly jste se dostatečně často nebo jste alespoň byly v jiném spojení?)
9. V kolika letech jste se stala babičkou a kolik bylo vaší dceři?
10. Cítila jste se dostatečně zapojená do těhotenství vaší dcery? Jak jste vnímala vztah k vaší dceři během jejího těhotenství?
11. Jak jste se smířovala se svojí novou životní rolí babičky?
12. Pocítila jste nějakou změnu ve svém vztahu k vaší dceři jako novopečené matce? Jestli ano, tak jakou? Jak ji nyní vnímáte?
13. Cítíte, že vám vaše dcera dává dostatečný prostor k vaší roli babičky? V čem ano a v čem ne?
14. Jaké aktivity a běžné činnosti spolu provozujete? Které z nich vám zůstaly z dřívější doby a které jsou ve vašem vztahu nové? Jak je prožíváte?
15. Máte pocit, že vaše dcera s vámi dostatečně sdílí svoje pocity plynoucí ze svého mateřství?
16. A máte pocit, že je tu něco, co je pro vás ve vaší roli babičky zatěžující? Například to, že jste zaměstnaná a snažíte se dceři vypomáhat, hlídat a podobně? Nebo jak to cítíte?
17. Napadá vás něco, co vám do vašeho vztahu s dcerou vnouče přineslo? Je něco, co vás překvapilo?
18. A je tu něco, po čem ve své roli babičky toužíte a čeho se vám nedostává? A máte pocit, že vaše dcera to může ovlivnit?
19. Volně charakterizujte svůj vztah k dceři jako dítěti a váš vztah k dceři poté, co je sama matkou.

Příloha č. 3

Matka Dana

V kolika letech jste otěhotněla? V jaké jste byla životní situaci? Jak jste své těhotenství prožívala?

Já jsem jí měla ve dvaadvaceti. Narodila se mi ve dvaadvaceti.

Bylo těhotenství plánované?

Jo, to bylo. To bylo určitě plánovaný.

A s manželem jste byli svoji už tehdy?

S manželem jsme byli. Byli. To ano.

A po jak dlouhé době jste otěhotněla?

My jsme to měli trochu komplikovanější, já jsem otěhotněla a první těhotenství jsem ve 3 měsíci jsem potratila teda. Ale na to konto, že jsem byla těhotná, jsme se vzali vlastně, jo. No a my jsme se brali v únoru a za rok v březnu se dcera narodila. Takže téměř hned, bez problému.

A vaše životní situace? Už jste pracovala? Nebo jste dodělávala školu?

Ne, já už jsem pracovala a manžel byl v té době byl pracovně pryč. Ale když se dcera narodila, tak to už byl doma, to se vrátil. Dcera se narodila a už jsme byli oba spolu. Ale během těhotenství jsem byla s rodičema..

A mohla byste si vzpomenout na to těhotenství? Jaké to bylo? Jak jste to prožívala?

Já tím, že to bylo to, co se mi stalo před tím, jo, tak já jsem to prožívala. Ty první 3 měsíce, jak říkaj, že jsou kritický, tak to jsem spíš se bála, a měla jsem strach, aby to nedopadlo tak, jako před tím. Ale potom, když se překlenuly ty další měsíce, ty tři teda, tak už jsem byla strašně šťastná a já jsem prostě dítě chtěla. Já jsem měla k tomu tátu a to, takže jsem byla, jo...a i přes to, že jsem to těhotenství měla vedený tým, co se mi stalo před tím, jako rizikový už od samýho začátku, tak teda bez jedinýho problému jsme to vydrželi, překonali a narodila se v pohodě.

A přála jste si dceru nebo chlapečka?

Určitě dceru, určitě dceru jsem si přála. Manžel asi tolik ne.

Vzpomínáte si na ten porod nebo na ty první momenty po narození dcery,

Určitě si vzpomínám. Vzpomínám si, protože vlastně to byl úžasnej fofr, já jsem v půl desátý večer, to ještě manžel neměl řidičák, takže jsem si musela zavolat, nebo zavolali mi sanitku no a v půl desátý jsem večer odjížděla do Berouna do porodnice a ve dvanáct pět přesně se narodila.

Takhle si to pamatujete přesně.

Takhle si to pamatuju, no...

A jak jste se adaptovala na novou roli maminky?

Velice dobře. Velice dobře, tím, že byl ten porod takhle rychle, tak jsem nebyla ani nijak... byla jsem unavená, ale zase jak probíhají ty porody čtyřadvaceti hodinový....takže já jsem klidně mohla ten uzlíček vzít a jít domů, protože jsem byla prostě Úplně v pohodě a tím, že

jsme ji chtěli a těšili se na ní, tím, že byla v pořádku, tak to bylo miminko úplně bez jediného problému.

A ještě se chci zeptat, měla jste zkušenosti s dětma z dřívějšíka? Měla jste vlastní sourozence?

Ne, neměla. Ale zvládla jsem to dobře, tak i jsem tady měla maminku, takže když jsem něco potřebovala, tak jsem se mohla obrátit na ni. Ale ani jako nebylo potřeba, jako docela jsme to zvládli bez problému a docela dobrý.

A měla jste pocit, že jste měla na výchovu dcery dostatek času? Byla jste s ní doma?

Já jsem s ní byla doma. Měla jsem na ni čas, mohla jsem se jí dobře věnovat. Já jsem byla doma, jenomže po šestnácti měsících se nám narodila druhá dcera, takže se mi mateřská protáhla dál. Takže já jsem s ní byla...s touhle starší jsem byla doma... asi tři a půl roku jí bylo, to šla do školky už potom a už jsme fungovaly, já do práce a ona do školky, mladší v jeslích a manžel pracoval.

Jaký jste měla přístup k dceři? Výchovný styl?

Já jsem ze začátku nebyla vůbec rozmazlovací máma. I přes to, že teda jsme ji strašně milovali a všechno, tak já jim dneška říkám, že nemám ráda opičí lásku. Protože tou se ubližuje a tou se vlastně nepomáhá,. Takže to já jsem se snažila dodržovat od začátku.

A myslím si, že jsem na ně byla...nerozmazlovala jsem je a myslím si, že jsem byla docela i jako přísná. Ale v rámci možností. Ne, že by na to dneska vzpomínali jako že bych je trestala. To vůbec ne, ale prostě museli vědět, když byly nějak potrestaný, za co si to zasloužily. No a jako je fakt, že jsem na ně byla i důsledná. A tím, že jsem čekala druhý dítě, tak...to je třeba jenom příklad, jo...tak že ta byla ve čtrnácti měsících bez plen ve dne v noci. Skutečně i v noci jsem ji budila, aby se vyčůrala a spala dál. Snažila se, aby ty děti uměly, co takhle mají umět. Neskromně si myslím, že ta výchova byla i dobrá. I když nejsem člověk, kterej by se zrovna něčím vychloubal, ale tohle teda si myslím, že tímhle stylem jsem je vychovala dobře.

A dcera to přijímala?

Jo, jo. Prostě, víte co, když si to dítě zvykne od samýho začátku, že teda musí poslechnout a udělat tohle...já jsem jí nechávala zase svobodu, ale byly určitý ty základní věci, který jsem chtěla, aby dodržovala. A tím, že si ona ze začátku zvykla, tak jí to nepřišlo ani nijak divný.

A vy jste říkala, že nemáte ráda takovou tu opičí lásku, tak vy jste se s ní u sebe setkala? Nebo jakej přístup volila vaše maminka vůči vám?

Určitě ne opičí lásku, to určitě ne, já na to že jsem jedináček, tak mě vychovávali docela jako, nerozmazlovaly mě a taky docela jako přísně a docela mě vedli k povinnostem, který jsem měla a musela dělat.

Takže jste se trochu inspirovala tou výchovou svojí maminky?

Co se týče tohohle toho, takhle ze začátku, tak docela jo, pak byly věci, který bych změnila než moje maminka, ale co se týče tohohle začátku, tak to určitě jo.

A napadají vás věci, co jste dělala jinak, než jak to dělala vaše maminka?

To už ale když byly větší. Jako co se týče dětství, tak to asi ne, to asi pak, když už byly větší, tak asi jsem třeba jim víc dovolila, než dovolili mně rodiče, tak jsem byla taková tolerantnější a brala jsem v úvahu ten jejich věk, že jo, a vlastně i ten svět se mění.

Jak jste vnímala svůj vztah? Byly jste si blízké? Nebo byla dcera zvyklá se vám svěřovat? Žádala vás o rady?

Jo, jo ,to jo, to jo. My jsme ten vztah spolu měly dobrej a máme do dneška teda. Svěřovala se mi, ale bláhově jsem si nemyslela, že se všim. To jako já jsem se nesvěřovala rodičům se všim, já jsem před nima taky nějaký ty třináctý komnaty, takže taky určitě ne se všim. Takže třeba to z nich vylejzá to dneska, co provedly a já jsem nevěděla. Takže dneska už mi to povídaj a dneska se tomu zasmějeme a zase to nebylo nic tak vážnýho, že by někomu ublížily nebo sobě ublížily nebo tak. To vůbec ne, ale vztah jsme měly spolu dobrej. Bylo to hezký s nima, holčičkama.

No a máte pocit, že jste si s dcerou podobné? Nebo spíš jste každá jiná?

Jako povahově? Částečně. Jsou věci, který teda, si myslím, i ode mě pochytila, ale spoustu povahových rysů má po manželovi. Je tak napůl, ale po mě je taky taková, že dbá na to, aby ty děti skutečně jako prošly dobře školu, dobře se učily taky. ■■■■■ to nepotřebuje, ale s ■■■■■ proseděla hodiny a vždycky říkala: „*Jo, kamaráde, takhle jsem vždycky seděla s mámou, takhle jsme se učily*“ a to. No a ona i přes to, že jsem takhle s ní proseděla těch hodin, tak nakonec potom byla ráda, nakonec aspoň teda odmaturovala, sice jako, dobře odmaturovala, no už ale těhotná a už aspoň teda to, protože pak už měla rodinu. Ale aspoň k tý maturitě to teda dotáhla docela...docela dobře.

A můžu se zeptat na to, v čem si třeba rozumíte, je tady něco v čem se neshodujete?

To bych řekla, že v třeba v tom dospívání jsme ani žádný ... to jsme si docela i rozuměly. Tím, že my jsme jim docela dost povolili, tak my jsme si dost rozuměli. Dneska máme mezi sebou takový, ona je, právě v tom má povahu po manželovi, že já jsem prostě takovej typ člověka, kterej nerad odpouští zlo a když jí někdo naštvě, nebo tak, tak ona se vzápětí otočí a vzápětí o tom neví. Což je jako docela dobrá vlastnost, protože ona vlastně je oblíbená. A takovej přesně je můj manžel, ten se prostě taky rozčílí, dopálí a za chvíli neví o ničem. A to já teda neumím.

No a narážely jste v nějakých situacích na tuhle odlišnost mezi vámi?

No v tom dětství ne, to asi ne. Teďko v tom, v tý dospělosti, nevím, jestli vyloženě narážely, protože ona už mě dneska bere takovou, jaká jsem. Takže když já se na někoho zlobim, tak ona říká: „mami, měla by si odpustit..“, ale jako že by vyloženě mezi námi to dělalo nějaký problémy, tak to ne, to vůbec ne, to my máme do dneška opravdu hezkej, spolu hezkej vztah.

A vzpomněla byste si na nějaké zlomy v průběhu vašeho společného života, které ovlivnily váš vztah k dceři?

Víte, že my jsme neměly zlomový momenty? My jsme měly vždycky ten vztah docela dobrej a zlomový momenty aby tam vyloženě byly, to asi ne.

A kdy dcera opustila domov? Kdy odešla?

V osmnácti.

Po maturitě?

Po maturitě, protože ona vlastně v květnu, v červnu maturovala a v červenci se vdávala, tím, že ona byla těhotná. Ona už maturovala těhotná, takže se vdala a odstěhovala se za manželem. I když taky ještě ne, to tady ještě bydlela potom, protože vlastně zeťák odešel v září, říjnu, odešel pracovat, tak ona vlastně o těch prázdninách se sem vrátila, než od odešel. Srpen, září bydleli tam, a pak se sem vrátila a byla tady do února, protože v prosinci se narodil malej. A ona tu byla do února. Pak se ale ■■■■■ vrátil, takže jenom od října do února. A pak se načisto odstěhovali.

A jaký to pro vás bylo, když dcera odešla? Jak jste to prožívala?

Těžký (povzdech). Bylo to těžký. Zaprvé teda odcházela ona a za druhý už tu byl ten malej. Ty dva měsíce. A to si člověk na to vnuče tak strašně zvykne. Když jsem přišla z práce a byl tady, tak jsem mohla vzít kočár. A ten oni mi ho vzali, tak to jako bylo docela krušný. No ale brala jsem to s rozumem. Říkala jsem si: Ano, je to rodina tak ať fungujou, ať prostě jsou spolu. Ne že bych dělala nějaký..vůbec ne...to byla tak jako ve mně jenom.

A dcera se odstěhovala někam daleko?

Ne, tady u [REDACTED]

A když se odstěhovala, tak jste se vídaly ještě?

Jo, jo, my jsme měly takovej zvyk, že oni vždycky na víkend přijeli, byli tady přes víkend a my jsme tam jeli taky občas, ale ne tak často. Protože oni si dělali bydlení, ale jezdili sem. Nebo třeba když bylo vždycky v létě, tak tu třeba byla. A to jsme se vídaly často a vidáme se i teď. Ona dělá na směny, tak prostě i v tejdnu se sebere a prostě zavolá: *“mami, hele já přijedu na kafe”*, tak dobře dvakrát tejdne je tady. Někdy přijedou všichni, že zeťák dělá i o víkendech, ale ona je tu často.

A bylo to tak i během toho jejího těhotenství? To byla tady

To byla tady no. A potom to byla vlastně jenom přes ty prázdniny, to byli tam, ale vídaly jsme se pořád.

A jaký to bylo, když dcera otěhotněla? Bylo to...to asi nebylo úplně plánovaný, že jo...

To nebylo plánovaný. Tím, že já jsem rodinnej typ, já jsem vyloženě rodinnej typ, tak prostě mě to tak nějak... ona v těch osmnácti byla i taková docela rozumná, takže jsem to brala docela jako s klidem. Až se tomu dneska divím, když si dneska řeknu, prostě osmnácti letá a devatenácti letej se brali, a když si to vezmu dneska ty dětičky, tak si říkám: ty byli hodně mlad'ouneký, vždyť byli sami děti. Takže já jsem to docela brala v klidu, protože zeťák se mi líbil.

A oni spolu nějakou dobu chodili?

Oni spolu chodili rok.

A jak vám to dcera oznámila?

(ticho) Víte, že tohle mi vypadlo? Ale určitě to netutlala, to ne. Protože ona věděla, že máme dobrej vztah k tomu zeťákovi. To ne. Ale abych řekla ten okamžik, kdy nám to oznámila, to fakt nevím. Žádný vzrůšo okolo nebylo, to vůbec.

A jak jste ten vztah k vaší dceři během těhotenství vnímala? Měla jste pocit, že se to začalo měnit?

To určitě, to jo, ona se k tomu docela i dobře stavěla. Takhle, ona to těhotenství měla složitý, ne po zdravotní stránce, to vůbec ne, ale ona vlastně těhotná maturovala, což taky jako byl docela voříšek, aby se připravila na tu maturitu, to bylo zaprvý, a za druhý, co taky těžko v tom těhotenství snášela asi ještě hůř než, kdyby těhotná nebyla, si dělala řidičák. Takže to bylo další zase, že nervičky měla. Takže ona sama potom říkala: *„Já jsem ani to těhotenství nějak neměla čas si vychutnat využít“*, nebo ne *„vyžít“* ale *„prožít“*. Ona vlastně v červnu maturovala, pak někdy v září dělala řidičák a v prosinci se narodil malej. Takže ona byla úžasná, na to, že jí bylo osmnáct let, tak ona byla úžasný. Ona tomu přizpůsobila. Ona byla docela taková, ona se ráda bavila, jako mladý lidi. A ona tomu ten život prostě přizpůsobila a na to dítě, jak se těšila, tak se mu věnovala jako třeba pětatřicetiletá ženská.

Chodila k vám pro rady? Byla jste její oporou, když to měla náročný, nebo si to organizovala sama?

Ne to ne, to jsme všechno tady jako dohromady řešily, všechno jsme plánovaly společně, to sama asi ne, to zase na to v tom životě tak protřelá nebyla, aby si všechno mohla naplánovat sama, ale nebyl problém, aby přišla a zeptala se nás na cokoliv. Ona i s tátou má hezkej vztah, takže jí nedělá problém se zeptat i táty.

Těšila jste se na to, až se stanete babičkou?

Těšila, strašně, pochopitelně strašně jsem se těšila, ale je zajímavý, že třeba já když jsem rodila, tak jsem se nebála. Ale když měla rodit ona, tak já měla strašnej strach. To byl dvakrát ten strach. To byl strach o ní a strach o to miminko. I když všechno probíhalo dobře a ona měla to těhotenství v pohodě, ale ten strach tam byl, protože člověk ví, co všechno se může stát. Ale ona ne, ona byla strašně statečná. ■■■■ sloužil na ■■■■, tak on téměř každý den na odpoledne měl volno, takže on denně jel do ■■■■ vlakem a ze ■■■■ lokálka neměla přípoj většinou, tak chodil pěšky ze ■■■■ a někdy stopoval. On byl ve vojenském, tak stopoval. Někdy ho někdo vzal a někdy došel až sem. Irča měla nastoupit osmadvacátýho večer, měla nastoupit do porodnice, že jí to budou vyvolávat. Takže jí tam táta s ■■■■ odvezli a nechali ji tam, ■■■■ se vrátil sem, tady přespal a brzo ráno jel do ■■■■ zpátky.

A ona vlastně tu noc, ani jí to nemuseli vyvolávat, a jestli psychika nějaká na ní zapůsobila tam, tak prostě porodila, taky rychle. Takže vlastně ten ■■■■ bejval by, kdyby věděli, že jí to nebudou vyvolávat, že to půjde takhle, tak by tam mohl s ní bejt. Jenomže on byl tady no. Mobily tenkrát taky ještě nebyly. Takže on byl tady a ona rodila tam. A ona mi volala ráno docela brzo ráno: „No ahoj.“ „Ahoj, no a prosimtě, co ty, co s tebou dělají?“ no a ona říká: „Mami, já už to mám za sebou, já už jsem po porodu...“ to byl taky takovej jeden, když říkala, že jsou v pořádku, tak taky jeden z nádhernejch zážitků, který si pamatuju.

Jak jste se cítila? Asi úlevu, že jo..

No úlevu, to bylo prvořadý. Já jsem na ni byla hrozně pyšná, protože pořád to byla mladá holka a byla jsem na ni hrozně pyšná a v tu chvíli, i když jsem toho malýho neviděla ještě, tak já ho tak strašně milovala už, protože to bylo první vnouče. No a pak jsem zase měla ještě takovej v tý práci, tak jsem volala, to se toho asi netýká, na ten hrad jsem chtěla zavolat tomu ■■■■, že už je malej na světě, a tak jsem si našla nějaký číslo v telefonním seznamu, to bylo na nějaký informace, na nějakou vrátnici. A na tý vrátnici říkám, že bych chtěla mluvit s ním, jestli by mi ho mohli dát k telefonu. A oni na mě spustili: „Vždyť voláte k vojákům, co si myslíte, že můžeme tady to, zavolat....tak jestli s ním chcete mluvit, tak to musíte nejdřív si domluvit s velitelem..“ tak říkám: „Tak mi dejte velitele!“....Tak mi dali velitele, jo, a veliteli jsem říkala, jestli bych s ním mohla mluvit a velitel byl úžasnej, ten byl příjemnej, a první, co bylo, mi řekl: „Jo, to je ten tatínek, tak von už je tatínek, tak já vám ho zavolám!“ (smích) Takže mi ho zavolal, takže já jsem byla ta, kdo mu oznámil, že má syna....a úžasnou manželku

Takže i ten porod proběhl v pořádku.

Úplně bez problému, úplně bez problému.

To těhotenství trvá devět měsíců, tak během nich jste si dělala nějaká očekávání, nebo představy o tom, jaký to bude být v roli babičky?

Nevim, jestli jsem měla očekávání. Já jsem asi očekávání ani neměla. Já jsem asi neměla očekávání, protože u nás v tý rodině vlastně od tý naší nejstarší se ty děti prolínaly. Pořád

máme v rodině nějaký malý děti a tak jako jsem vyloženě asi očekávání neměla. Na to jsem musela přijít, až když potom už jsem teda s ním mohla bejt, mohla s ním žít, jo, pak už teda jsem si tu roli babičky tak jako vychutnávala, jo, byla jsem takovej ten člověk, kterej ho pozoroval, jak se tváří, ty pohyby jeho, ale před tím jako asi ne.

A měla jste dostatek prostoru na to se tomu [REDAKCE] věnovat? Jste říkala, že dva měsíce po porodu byla s ním tady..

No, dostatek prostoru, asi bych chtěla víc prostoru. Ale já jsem chodila do práce, takže jsem se mu věnovala spíš v noci, protože on zlobil, tak jsem chtěla, aby se dcera vyspala, tak jsem si ho prostě vzala v noci. Já jsem si třeba lehla jenom v obýváku na gauč, měli jsme kočárek a já jsem seděla na gauči, usínala jsem, takhle jsem měla ten kočár s ním, takhle jsem s ním hejbala, on teda usnul, tak jsem zabrala a už jsem nehoupala, a on začal rvát, no tak takhle já jsem si užívala babičkovství. Ale zase jsem chtěla, říkám, aby si [REDAKCE] odpočinula, aby se aspoň trochu vyspala, takže to jsem ji vždycky vzbudila jenom na kojení. Já nevím, v půl pátý jsem přišla z práce, tak pochopitelně jsem se mu teda věnovala a ty noci teda, to jsem si užila.

To muselo být náročný po celým dni v práci....

To jo no, ale víte co, tak, ještě jsem byla o hodně mladší, tak to se nechá, to se nechá prostě. A člověk má i radost, že může tý holce pomoci, že ona si nechá.

A ona vás o to požádala?

Ne, ne, ne, to určitě ne, to určitě ne, to bylo takový moje, vymyšlený.

A máte pocit, že se po dceřině těhotenství, po narození Míry, změnil váš vztah k ní? Máte pocit, že to sehrálo roli nějakou?

Ne, to určitě ne! Ani můj vztah k ní, ani její vztah ke mně....to určitě ne. Protože, to už opakuju, ale my ten vztah měly vždycky dobrej a když je ten vztah dobrej, takže....to se nezměnilo, nezměnil ten vztah.

A potom od narození prvního vnoučete, co jste třeba spolu provozovaly za činnosti, za aktivity, můžou to bejt běžný činnosti, právě ty vzájemný návštěvy...

No, to, to asi jo, potom teda když už teda byl ten [REDAKCE], když to, tak jsme tam i začali víc jezdit, jo. A že jsme tam třeba jezdili v tejdnu, ale abychom si ho užili, tak jsme tam jezdili v tejdnu. A my jsme vlastně víceméně, a to vlastně do teď, ale už tenkrát, když měli jenom [REDAKCE], tak jsme spolu jezdili na dovolnený. To jsme spolu jezdili tady po Čechách. My vlastně s nima jezdíme, vloni jsme s nima byli taky na dovolený. To byla určitě aktivita navíc, že ty dovolený jsme takhle začali prožívat společně.

A jak často se vídáte? Nebo vídali po tom narození, než se to usadilo?

No, když se malej narodil a oni se odstěhovali, tak to jsme se viděli určitě ten víkend, buďto jeden, nebo oba dva dni, teď už tady teda nespěj, ale dřív jo, tady často i spávali, o těch víkendech určitě, a my už jsme tam tak jednou tejdně taky jeli, protože zas tak daleko to taky není. A co se tohodle týče, tak to dítě to určitě jako, ty návštěvy. Byl větší počet společnejch návštěv kvůli prckovi malýmu.

A dcera s vámi ráda třeba sdílela pocity z mateřství, že by za vámi přišla a ptala se vás na to, jak jste to měla vy, když jste byla v její situaci?

To asi jo. Nevím, jestli se vyloženě ptala na moji situaci, to nevím, ale určitě jako vyprávěla svoje pocity, svoje zážitky, to určitě jo. Ale říkám, ono je to daný tím, že bydlí s tchýní a s tchánem v jednom domě a tchýni má úžasnou! To je prostě nejhodnější tchýně na světě! A, takže ona i s ní má dobrej vztah, takže tak jako třeba poví něco jí žejo, a na mě už třeba

nedojde. Ale já se nezlobim! To chraň bůh, já jsem ráda, že ten vztah maj takovej, jakej ho maj, to jako vůbec ne, ale ona já má taky za takovou, i když taky ne ve všem, ale jako víceméně jo, že jako i tý tchýni se svěřit může teda. Ale zážitky jo, to jako vyprávěla vždycky, když přijela, tak vyprávěla pokroky a co malej udělal a co neudělal. Protože ona ví, že já to ráda poslouchám o těch dětech.

A kdyžtak nemusíte odpovídat, ale neměla jste třeba pocit, že byste byla radši na té pozici tý tchýně? Že byste tam chtěla s ní bejt, sdílet to s ní víc, než jak to skutečně je?

To asi, to jsem nikdy neměla ten pocit! To jsem neměla nikdy ten pocit, protože ono nejde oddělit prostě od toho života-tady je jenom tchýně, to je to nejlepší. Ale pak je něco okolo a to už třeba není tak ideální a to prostě v tom životě nejde tak oddělit, jo, prostě to tak je, takže jsem ten pocit nikdy neměla, že bych třeba chtěla bejt na místě tý tchýně, to jako ne...Jako nevadilo by mi, i když si nejsem stoprocentně jistá, jestli by to teda fungovalo, tak jak to funguje, nevadilo by mi s nima žít tak, jako žiju se [REDACTED]. Myslim si, že máme bez problémů to soužití a protože já teda jsem taková... A to se týče teda i Irči, já jim do ničeho nemluvim. Prostě musej, když chtěj poradit, přijdou s tím, že třeba, já nevím, „*chceme si koupit tohle a nevíme, jestli si to máme koupit*“, jo, nebo „*máme ject támhle*“, a různé věci jsou, mě teď nenapadá nic takhle. A u něčeho třeba jim poradím, ale u něčeho, když už je to takový na hraně, tak říkám: „*Musíte si poradit sami, protože já vám nebudu do tohodletoho mluvit.*“ A zrovna tak jako tady těm do toho nemluvim. Jsou věci, co se mi líbí, jsou věci, co se mi nelíbí, ale prostě mlčím a prostě říkám, jsou to mladý lidi, on je život naučí.

Takže vlastně ani do té výchovy jste nezasahovala?

Do výchovy jsem nezasahovala. To ne.

A je tady něco takového, co pro vás bylo náročný? Co vás zatěžovalo? V roli babičky? Kromě pozitiv?

Asi ne. Asi nebylo, protože já jsem takovej člověk, kterej se snaží brát ten život, jak jde, a prostě je to ten správněj běh života. Já prostě nejdřív jsem mámou, teď jsem babičkou, tak to je a tak to má bejt. Takže pro mě nic ani zatěžujícího nebylo. To ne. Já nejsem ta babička, která by říkala: „*Mně ještě babičko neříkejte.*“, takovýto, co jsou ty babičky, který se s tím neuměj vyrovnat, to jsou ty ženský, který se neuměj vyrovnat ani s věkem. Tak to já určitě nejsem. Já jsem byla pyšná babička. Byla jsem babička brzy, ve čtyřiceti, ale pro mě zatěžující nic nebylo.

Od tý doby, co se ona odstěhovala, tak sem víceméně jezdila domu, ale už sem jezdí jako návštěva, protože prostě má to svoje tam. Takže to prostě bylo vždycky jenom to hezký. Nic zatěžujícího v tom nebylo.

Je tu něco, po čem ve své roli babičky toužíte a čeho se vám nedostává, nebo ne tak jak byste si přála?

Já jsem babička, která je s těma dětma hrozně ráda. Ale já jsem taková babička bez fantazie asi. Protože já pro ty děti neumim vymyslet něco, čím já bych je zabavila. Nebo aspoň ne třeba na dlouho. Na chvíli třeba jo, ale v tomhle když se porovná s mým mužem, jo, tak ten je v tomhle úžasnej. Ten vymyslí takový, s odpuštěním blbosti, ale on tím ty děti tak nadchne. Mě by třeba taková věc nikdy nenapadla, že by, jo, já jsem prostě bez fantazie a to mě docela..a já se to snažim i třeba zlepšit, ale přiznám se, že se mi to moc nedaří jo. Já si vezmu papír, vezmu si pastelky, my si malujeme, my si stavíme, ale ty děti to baví chvíli. A v tom já jsem v koncích a nevím, jak dál. A to si myslim, že je taková, co se jako babičkovství týče,

největší chyba, že prostě já ty děti neumím dobře zabavit. A je fakt, že prostě ty děti, když ten děda pro ně vymyslí ptákoviny, s odpuštěním jo, tak jsou za ním- Já jsem ráda, že to, že dědu maj, že děda je takovej a že to, ale- prostě já tohleto neumím, neumím ty děti zabavit, no.

No, máte pocit, že vám daly vnoučata najevo, že by je to nebavilo vyloženě že by třeba se necítili dobře?

No, to asi ne, protože prostě jim nedělá problém se sebrat a odejít, takže to, to asi ne. Tam právě s [REDAKCE] jsem tak často nebyla, takže to jsem to ani tak jako nepoznala, že mně tohle chybí, co by babičce. To jsem poznala až teďko.

No a něco takovýho, jako třeba, že byste se chtěla s těma vnoučatama vídat víc? Nebo i z dřívějšího, že toho kontaktu nebylo tolik jak byste si představovala?

Pochopitelně, já bych třeba osobně, kdyby bylo jenom na mě, tak já bych s nima chtěla bejt víc, jo, to určitě, ale zase z druhý strany, když to vezmu rozumově, tak nemůžu je vázat jenom na babičku, oni maj svý kamarády, svoje zájmy, tak jako nemůžu bejt natolik sobecká, abych vyžadovala víc. Ten pobyt s nima, takže si myslím, že je to tak v mezích, aby to vyhovovalo jim i mně.

No a vy jste říkala, že rozumově to chápete, ale pocitově?

Pocitově bych s nima chtěla bejt víc, jenomže ono se to tady pocitově moc brát nedá, žejo.

A máte pocit, že by tu četnost kontaktů by mohla dcera ovlivnit?

To určitě ne, ta spíš naopak věděla, že s těma dětma chceme bejt, tak jako nebyl problém přijet sem. Byli tady na prázdniny, to vůbec nebyl problém, takže do toho dcera nezasahuje, to vůbec ne, naopak vyšla vstříc, kdykoliv jsme potřebovali. My jsme jezdili na výlety, když ještě byli ve věku, už jako větší, tak jsme si udělali jednodenní výlet, objeli jsme hrady a zámky, po okolí, vždycky v sobotu jsme vyrazili, udělali jsme si s nima výlet, prostě bez problému s námi jezdili. My jsme nemuseli jezdit sami dva, mohli jsme si ty děti užívat. Děti si užívaly třeba i nás, něco poznaly a docela jako to bylo jedno z hezkejch období.

Charakterizovat svůj vztah k dceři jako k dítěti a pak vztah nebo vývoj vztahu potom, co se sama stala matkou

Vztah jako k dítěti. To je těžká otázka. Když se narodila, tak jsem prostě poznala pocity, který jsem v životě neznala. Byla to láska úplně jiná, než třeba je k rodičům, než třeba je k manželovi. To člověk teprve poznává, kolik druhů lásek, těch zamilování je schopen. A tohle pro mě prostě bylo něco úplně jinýho zase. Byl to nejmilovanější človíček, kterýho jsem měla. A jsem na ni hrozně hrdá a ještě jsem byla šťastná, že ona je, což byl taky takovej můj pocit, že ona je podobná manželovi, ona ze mě vůbec nemá nic, a i za to jsem byla moc ráda, že je to prostě tátova holka a já víc asi ze sebe.

A když to srovnáte s vnoučaty?

Já bych to asi nesrovnávala, protože i ty děti, i ty vnoučata pro ten můj život byly nastavený jinak a asi bych to nesrovnávala. Je to fakt, že u těch vnoučat je to jiný tím, že, jak se říká: babičky se můžou s vnoučatama polaskat, pomazlit, všechno, ale pak je můžou dát rodičům, který se o ně, o to nejdůležitější starají. U toho vlastního dítěte to tak není. Tím bych třeba řekla, že by se řeklo, ano, ty vnoučata si užívám chvíli a pak je dám teda rodičům, tak třeba je mam radši, že je mam v hezkejch chvílkách, a ty svoje děti mam se vši všude, ale já bych to takhle jako nebrala, teda, já prostě miluju i vnoučata i Irču, když mluvíme o ní, takže já bych to nesrovnávala, že vnoučata bych měla radši. To je něco jinýho.

